TEISĖ

TEISĖS MOKSLŲ IR PRAKTIKOS LAIKRAŠTIS

LEIDŽIA LIETUVOS TEISININKŲ DRAUGIJA

Nr. 17 | Sausis — Birželis | 1930

Tarptautinės teisės plėtojimasis rytų Europoje.

Prekyba, politiniai santykiai, valstybių kilimas.

Ligi IX amžiaus vienintelis prekybos kelias iš Skandinavijos į rytus buvo Volga. Normandai šiuo keliu laisvai pasikeisdavo prekėmis su arabais. Žemės plote, esančiame tarp Dniepro, Dauguvos ir Nevos, apsigyveno atėjūnai — įvairios tautelės, ir ten įsikūrė nauji kariuomenės ir prekybos centrai. Del to atsirado prekybai kliūčių; prekių mainuose prasidėjo konkurencija. Švedų kunigaikščiai, užėmę Ladogą, Novgorodą, Pskovą ir t. t. jėga, užtvėrė arabams tiesiausią prekybos kelią nuo Juodosios jūros į Nevą (1). Šis istorinis įvykis yra itin svarbus, nes po jo pradėjo kurtis rusų valstybė.

Tikriausi rusų valstybės įsikūrimo metai yra 838. Imperatorius Teofilius savo laišku į Vokietijos Imperatorių Liudviką Gailestingąjį, kviesdamas jį atnaujinti draugingus santykius, prašo leisti pereiti per jo imperijos žemes Skandinavų žmonėms (Rhos), kurie savo valdovo buvo siųsti į Konstantinopolį ir tuo pačiu keliu jau nebegalėję grįžti, nes nežinomos *laukinės* tautelės pastojusios jiems kelią. Paskiau, 864 ir 866 m. Konstantinopolio Patriarchas Focijus rašo Rytų vyskupams, esą, rusai užėmę Dniepro upyną, Smolensko ir Kijevo žemes. Kronikos dar pažymi, kad apie 853 m. Švedų kunigaikščiui Froto teko pirmukart prie Kuržemio susiremti su lietuviais (2).

Kokia gi jėga IX amžiuje pastūmė variagų gimines į šiaurę? Atsakant į šį klausimą, tenka pažymėti, kad viena iš priežasčių,

(1) Ž. T. I. A. Arne, *La Suede et l' Orient.*
(2) L. Arbusow. *Grundriss der Geschichte Liv, Est, und Kurlands.*

Cp 1283

paskatinusių variagų gimines skverbtis į šiaurę, buvo Karolio Didžiojo mirtis. Po jo mirties žlugo ir jo atnaujintoji imperija, o imperijos nariai—tautelės, pasijutusios laisvesnės, ėmė judėti ir persigrupuoti. Vakarų Europos jėga buvo paraližuota. Tuo pasinaudoję vengrai apsigyveno Dunojaus lygumose, užkirsdami ligi 1000 m. (vengrų krikštas) prekybos kelią Dunojaus upe tarp Vakarų ir Rytų. Tada teko ieškoti, ir buvo rasti nauji prekybos keliai į šiaurę. Lygiai kaip kad ir Rusija, X amž. iš šito didelio tautų kilnojimosi Krokuvos apylinkėse įsikūrė dar viena valstybė — Lenkija. Suėmus visa krūvon, tenka pasakyti, kad svarbiausias IX amž. tautų kilnojimosi veiksnys buvo prekybiniai-ekonominiai reikalai. Per tąjį kilnojamosi laiką giminės, tautelės susijungė į dideles tautas bei valstybes. Turėdami galvoje šiais naujai įsikūrusias valstybes, žvilgterkim juristo akimis į jų tarptautinius santykius.

Iš to, kas aukščiau pasakyta, eina, kad rusų valstybė, o taip pat ir lenkų, buvo tarptautinės prekybos, plačia to žodžio prasme, padarinys. Gausi slavų padermė nebūtų skilusi (į rusus, lenkus, bulgarus...), jeigu nebūtų buvę ekonominių reiškinių veikimo. Tokios nuomonės yra daugumas rusų istorijos žinovų, k. a., baronas Taube, prof. Platonov'as, ir kt. Imant atskirai tik rusų valstybę, suprantama, kad be santykiavimo su kaimynais jos gyvenimas nebūtų buvęs galimas. Naujosios Rusijos ribose, suprantant ją geografiškai, sujudo daugybė tautelių, kurias vieną su kita jungė ne koki federaciniai ar konfederaciniai, bet visų pirma geografiniai ir politiniai ryšiai. Visas šitas *quasi* tautas reikėjo mokėti patraukti, kad laikui atėjus, galima būtų jas jėga inkorporuoti vienoje nedalomos Rusijos tautoje. Bet kol rusų valstybė tapo politiškai ir juridiškai sujungta, praėjo daug laiko, nes tat įvyko tik XVI amž., viešpataujant Jonui IV. Tuo tarpu visos eilės vyriausių rusų kunigaikščių sostinė buvo čia Kijevas, čia Vladimiras ar Maskva. Visai teisingai baronas Taube pastebi, kad IX-XVI amž. Rusija yra „dešimtis arba tuzinas didelių teritorijų, faktinai ir juridiškai nepriklausomų ir nepripažįstančių jokių kitų juridinių ryšių, išskyrus *sutartis lygaus su lygiu*".

Pradžioje rusų žemių vidurys — religijos, meno, mokslo, politikos ir prekybos centras — buvo Kijevas, nes jame buvo ir *vyriausio* kunigaikščio dvaras. Aš vartoju žodžius „*vyriausio* kunigaikščio", o ne „didžiojo" del aiškumo, nes ne tik jis vienas, o paskum Vladimiro bei Maskvos kunigaikščiai vadinosi *didžiaisiais kunigaikščiais*. Tokių buvo ir daugiau, kaip antai: Černigovo, Polocko, Haličio, Tverio ir t. t. Būdami politiniu atžvilgiu nepriklausomi, šie didieji kunigaikščiai iš tikrųjų buvo daugelio kunigaikščių bei ponų siuzerenai. Santykiai tarp Kijevo kunigaikščio ir šių pastarųjų buvo tarptautiniai santykiai *par excellence*.

Įsidėmėtina, kad visi šie rusų kunigaikščiai turėjo tautinę sąmonę, t. y. suprato priklausą vienai rasei, vienai Riuriko šeimynai.

Taip atrodo tarptautiniai santykiai rusų žemėse. Pagaliau X amž. užtinkame tarpvalstybinius santykius visiškai tarptautinio pobūdžio. Rusai šiame amžiuje buvo sudarę su Bizantija daug sutarčių, pav.: 907 ir 911 m., viešpataujant Olegui, tarp Kijevo ir Bizantijos buvo sudarytos prekybinės bei konsularinės sutartys. Šiomis sutartimis buvo nustatytos rusų pirklių apsigyvenimo sąlygos Konstantinopoly ir *vice versa*. Šių sutarčių tekstuose randami toki nuostatai:

1) sutartys del prekių gabenimo iš vienos žemės (valstybės) į antrą;

2) taisyklės pirkliams, nustatančios, kuriomis sąlygomis gali jie vykti antron valstybėn, ten gyventi, prekiauti...;

3) pirklių civilinės teisės antroje susitariančiųjų valstybėje.

Gyva prekyba tarp Skandinavijos ir Azijos liudija, kad jau X amžiuje rusų žemėse pirkliams keliai buvo laiduoti. Jausmas nebūti panašiems į barbarus verste vertė kunigaikščius ir tautas apsaugoti keliaujančius nuo apiplėšimų bei kitų pavojų, elgtis su svetimšaliais švelniai ir globoti prekybą bei visą ekonominį gyvenimą — tautų gerovės ir didybės veiksnį.

Bet anuo metu pirkliai, leisdamiesi svetur ir norėdami pasinaudoti sutarčių dispozicijomis, turėjo laikytis sutartyse nurodytų kelių. Kitais keliais keliaujantieji pirkliai galėjo būti laikomi kontrabandininkais, ir už jų apiplėšimą valdžia neatsakydavo.

Pereidamas sieną, pirklys sumokėdavo įvažiuojamą mokestį. Pirkliams, vežantiems prekių, pasienyje būdavo nurodoma, kur jie gali jas ar jų dalį parduoti. Svetimšalis pirklys, atvykęs į miestą, turėjo laikytis tam tikrų svetimšaliams taikomų taisyklių, kurios nebuvo vienodos visuose miestuose. Svetimšalis negalėdavo pasilikti užsieny ilgesnį laiką, kaip kad sutarty nurodytąjį. Jis turėjo turėti asmens bei verslo liudijimus. Stambia prekyba verstis buvo leidžiama tik tiems asmenims, kurių vienintelis ir nuolatinis verslas buvo prekyba. Sugautų be atitinkamų liudijimų pirklių prekės būdavo konfiskuojamos.

944 m. Rusijos-Bizantijos sutartis nustato dvi liudijimų rūšis: diplomatų ir pirklių. Diplomatų asmens liudijimai su auksiniu antspaudu, o pirklių — su sidabriniu. Jeigu teisėtai sulaikytas svetimšalis pirklys priešindavosi policijai, tai ši turėjo teisę jį nužudyti. Jūros pirklių liudijimuose turėjo būti pažymėtas tikras laivų skaičius.

Apie 1000 m. rytų ir vidurinėje Europoje įvyko svarbių permainų. Trys didelės tautos priėmė krikščionybę: rusai, viešpataujant šv. Vladimirui (980—1015), lenkai — šv. Boleslovui (992—1026) ir vengrai — Šv. Steponui (996—1038). Svarbiausią politinį vaidmenį rytų Europoje vaidino rusai, kurie, tapę krikščionimis, ne tik patys gyvai dėjosi krikščioniškon bendruomenėn (Communauté chrètienne), bet ir kitas tautas vertė priimti krikščionių tikėjimą. Antai, rusų spaudžiami, apsikrikštijo suomiai. Kaip vakarų Europoje civilizaciją ugdė *dvi saulės*, Dantė's žodžiais

betariant (Popiežius ir Imperatorius), taip rytų Europoje toji saulė buvo Rusija, kultūros atžvilgiu jau aukščiau pakilusi už Bizantiją. Istorijos žinovas Dietmars Merseburg rašo, esą, XI amž. Kijevas buvęs vienas iš svarbiausių krikščioniškų miestų Europoje: labai turtingas, su 400 bažnyčių bei koplyčių ir turėjęs daug vietinių gyventojų bei svetimšalių iš visos Europos (pirklių).

Istoriko Siničenko liudijimu, rusų D. Kunigaikštis Vladimiras gyvenęs labai taikiai su Lenkijos kunigaikščiu Boleslovu ir Vengrijos kunigaikščiu Steponu, krikščioniškai mylėdamas. Vis delto visai be karų neapsieita. „Kunigaikščio garbė — pasakyta rusų kronikose — apdainuota lenkų, vengrų, bizantiečių—pasiekė net Romą". Rusų vyr. kunigaikščio santykiai su Skandinavija buvo tvarkomi tarptautinės teisės pagrindais. Jaroslavas Protingasis (1019—1054) savo vedybų su Švedijos princese Ingerda proga pasirašė pirmą Rusų-Švedų sutartį. Švedų to laiko įstatymais, kunigaikštis Jaroslavas, norėdamas laiduoti tekančiai už jo kunigaikštytei ateitį, jam mirus, padarė Ladogos apygardą Kijevo lėnu, t.y. paskyrė ją į kraitį savo žmonai (Morgengabe), pavesdamas valdyti vienam švedų kunigaikščiui, žmonos giminaičiui.

Anoje gadynėje rusų politiniai santykiai su germanų tautomis buvo labai tamprūs. Net civiliniai rusų įstatymai (Русская Правда) įgijo germanų kultūros pažymių.

Rusijos santykiai su Bizantija taikos metu buvo tvarkomi teisės normomis. Rusų vyr. kunigaikštis buvo užmezgęs santykius su tolimiausiomis Vakarų Europos tautomis, ir tie santykiai buvo sustiprinami vedybomis. Pav.: 1048 m. Prancūzijos karalius Henrikas vedė Jaroslavo dukterį Oną; Jaroslavo sūnaitis Vladimiras vedė Anglijos princesę Gydą; Jaroslavo dukraitė Prakseda ištekėjo už Vokietijos imperatoriaus Henriko IV. Šis labai svarbus faktas sukėlė daug tarptautinio pobūdžio ginčų ir buvo priežastis popiežiaus Urbono II, kaipo arbitro[1]), intervencijos. Prof. Golubinski's pabrėžia, kad tuo metu rusų kunigaikščių santykiai su Vakarų Europos tautomis buvo daug artimesni, negu kad XV— XVII amž. Maskvos carų.

Dabar tenka žvilgterėti į tai, kaip paveikė teisę šie rusų tarptautiniai-politiniai ar net diplomatiniai santykiai. Visų pirma pažymėsime, kad tos gadynės rusų teisės normos bei pradai buvo persisunkę germanų-romėnų, o taip pat ir graikų idėjų.

Romėnų teisės postulatas *pacta sunt servanda* buvo žinomas ir Kijeve. Vladimiras mėgdavo priminti kitiems monarchams niekados neužmiršti savo padarytų priesaikų, pasirašant sutartis. Deja, žmogaus gyvenimas pilnas klaidų. Atsitikdavo, kad valdovo geiduliai būdavo stipresni už duotąjį žodį. Vienas diplomatas XII amž. vidury atvyko pas Galicijos kunigaikštį ir apkaltino jį nesilaikymu priesaikos, kurią kunigaikštis buvo padaręs,

[1]) Ž. *Revue d'Auvergne et Bulletin de l'Université*, t. XXIII, 1906 Paris, M. Bréchier.

bučiuodamas ant savo paties krūtinės nešiojamą kryžių. Kunigaikštis Haličius (+1152 ar 53) šypsodamasis atsakė diplomatui: „Bet ką gi šis mažas kryželis gali man padarytil"

Ikišiol buvo kalbama apie tarptautinės teisės pagrindus. Dabar paliesime tos teisės formą. Formos atžvilgiu rusai buvo akylesni. Rusų diplomatinės pasiuntinybės tada jau buvo tokios, kaip kad ir Vakarų arba Bizantijos. Diplomatų asmens neliečiamybė buvo teisės saugojama. Monarchų tarpe buvo įsigalėjęs paprotys siuntinėti vieni kitiems per pasiuntinius dovanų. Pav., Vokietijos imperatoriaus Henriko IV ambasadoriai, grįždami iš Kijevo, parvežė tiek daug ir tokių puikių dovanų, kad del jų buvo nustebęs visas imperatoriaus dvaras. Diplomatai gaudavo atlyginimą už savo darbą iš to monarcho, prie kurio jie buvo akredituoti. Diplomato garbės įžeidimas buvo laikomas baudžiamu nusikaltimu. Už tokius nusikaltimus vidaus įstatymų nustatytoji bausmė būdavo didinama dvigubai. Tokia pat bausme būdavo baudžiami ir tie, kurie įžeisdavo kunigus.

Trumpalaikėse derybose karjeros diplomatus dažniausiai pavaduodavo patys monarchai arba jų kurtizanai.

Vadinamieji suvažiavimai arba kongresai vakarų Europos tarptautiniame gyvenime buvo retenybė, tuo tarpu kai rytų ir vidurinėj Europoje jie įvykdavo gana dažnai. Tokie kongresai, į kuriuos atvykdavo patys d. kunigaikščiai, spręsdavo dinastinius, politinius, ekonominius ir militarinius klausimus. Pav., 1103 m. Dolobsko suvažiavime buvo nutarta pasiųsti visų rusų kunigaikščių kariuomenes prieš bendrą savo priešą — polovcus.

Palyginus rytų Europos tautas su vakarų Europos tautomis, kad ir karo sąvokos apibūdinimo atžvilgiu, tuojau matoma, jog vakarų Europoje karo sąvoka buvo tobulesnė. Vakaruose sakoma, kad *pacis causa est perpetua; pacem debet habere voluntas, bellum necessitas*, o rytuose Миръ до браній, а брань до міра". Vis delto rusų kunigaikščiai, ir tarp savęs kariaudami, vadovavosi tam tikromis teisės taisyklėmis. Pavzd., jie nepuldavo priešo, nepaskelbę jam karo. Bet jau karui prasidėjus, visoms jo baisenybėms nebuvo ribų. Visokios kovos priemonės buvo leidžiamos; nebuvo daroma jokio skirtumo tarp ginkluotų žmonių ir beginklių; visoks turtas, esantis priešo žemėse, net ir bažnyčių turtas, tekdavo nugalėtojui. O vakarų Europos mandagūs ricieriai laikydavo per garbę globoti bei ginti net ir priešininko krašte beginklius žmones: moteris, vaikus, kunigus, senelius. Jie gerbdavo taip pat bažnyčių nuosavybę ir kt. Rytuose, tose vietose, kur pereidavo priešas, iš bažnyčių ir pilių telikdavo pelenai. „Kur Haličius (Haličio kunigaikštis) ant savo žirgo perjojo, ten žolė ilgus metus neaugs".

Bizantiečiai ir arabai jau toje gadynėje belaisvių likimą spręsdavo teisingumo ir teisės reikalavimais, ko rytų Europoje dar visiškai nežinota; čia belaisviais net ir žemė buvo ariama; teisės vienintelis būdas belaisviams iš baisios vergijos išvaduoti tebuvo

išpirkimas. Lenkijos kunigaikštis Kazimieras, 1043 vesdamas Kijevo kunigaikštytę Mariją, vietoje dovanos Jaroslavui, paleido 800 rusų belaisvių, paimtų per 1015—1019 m. karus.

Nuo XIII amž. del danų ir švedų ricierių įtakos, rusų ir bendrai slavų karo papročiai gana daug sušvelnėjo.

Aukščiau buvo minėta, kad tiek ekonominiai, tiek politiniai interesai skatino Rytus užmegsti santykius su Vakarais. Taigi, kyla klausimas, kokie buvo rytų Europos santykiai su šventąja Romėnų-Germanų Imperija ir Apaštališkuoju Sostu, t. y. su vakarų Europa? Kalbant apie viduramžio laikų vakarų Europos tarpt. teisės principus, negalima pamiršti tos idėjos, kuri gaivino to laiko teologus ir teisininkus ir buvo jiems tarpt. teisės pagrindas. Čia turima galvoje idėja universalinės imperijos, kurioje turėjo viešpatauti Imperatorius ir Popiežius: pirmasis— pasaulinėje srity, antrasis — dvasinėje.

Šiuodu Dievo leitenantu turėjo pasidalinti valdžią pasaulyje. Imperatorius buvo lyg kad galingumo ženklas, Popiežius — šventumo. Tačiau, kaip sako prof. de Lapradelle, nei vienas nei antras toki nebuvo.

Nors Bizantijos imperatoriai visada buvo įsitikinę, jog rusų kunigaikščiai yra tik jų vasalai, nors rusų dvasininkai priklausė Konstantinopolio patriarcho, tačiau politiniu atžvilgiu rusai Bizantijos nepriklausė. Nors rusai ir priėmė krikščionybę su rytų apeigomis iš Bizantijos, vis delto jie daugiau linko į Romos pusę, negu į Konstantinopolio. Rusai pravoslavai, kaip kad ir katalikų tautos, pripažino Imperatoriaus ir Popiežiaus suprimatą. Antai, 1075 m. Kijevo kunigaikštis, susiginčijęs su savo broliais, prašė Imperatoriaus ir Popiežiaus intervencijos.

Priežastys, kurios skatino rusus susiartinti su Vakarais, buvo įvairios: monarchų giminystės ryšiai, aukšta, švelni ir viliojantį klasikiška vakarų Europos civilizacija, musulmonų skverbimasis į Europą ir t.t. Tačiau santykiuose su rusų d. kunigaikščiais Imperatorius jausdavosi suvaržytas ir oficialiai primindavo jiems, jog jų siuzerenas yra Konstantinopoly. Taip, apie 1142 m. imperatorius Konradas III skundėsi Bizantijos Jonui II, kad vienas rusų kunigaikštis (Jono II vasalas) nuskriaudęs vokiečių (Imperatoriaus valdinius) pirklius.

Kai del rusų santykių su Popiežium, tai, remiantis P. Pierling'o (*La Russie et le Saint-Siège*, I vol., Paris 1896), ir P. Verdière (*E'tudes de Thelogie, de Philosophie et d'Histoire*, t. II. Paris 1857) raštais, galima juos suskirstyti keturiais laikotarpiais:

1. Romos įtaka, rusams stabmeldžiais tebesant;
2. Rusų santykiai su Popiežium, krikščionybę rusų žemėse įvedus (988 m.).
3. Kijevo santykiai su Roma bažnyčių skilimo metu (1054 m.);
4. Santykiai po 1054 metų.

1. Svedai padarė rusams daug įtakos. 944 m. Rusų—Graikų sutarty yra minimi Kijevo krikščionys, jau tada turėję pranašo Elijaus vardo bažnyčią. Tie krikščionys buvo atvykę iš Skandinavijos ir apkrikštijo rusus. Bet kadangi rusų žemės tuo metu nuo vakarų Europos buvo atskirtos plačios stabmeldžių tautų (lietuvių, lenkų, vengrų) apgyventos juostos, tai rusų kunigaikščiai krikščionių kunigus kviesdavo iš Bizantijos. Kunigaikštienė Olga (apie 956 m.) apsikrikštijo, būdama Konstantinopoly.

Pirmieji rusų krikščionys — variagai, germanų kilmės — bažnyčios skilimą apgailestavo, kaip kad ir Roma. Graikų vienuolių plūdimas Kijevan germanams buvo nemalonus reiškinys.

Kunigaikštienė Olga 959 m. pasiuntė į Germaniją savo ambasadorių, kad pasveikintų jos vardu imperatorių Otoną I. Drauge su grįžtančiu ambasadorium imperatorius pasiuntė Kijevan R. Katalikų vienuolį Adalbertą, kuris buvo paskirtas Kijevo vyskupu. Bet stabmeldžių prigrasintas, jis pasitraukė į Prūsiją ir buvo paskintas pirmu Magdeburgo vyskupu.

2. Vyskupo Adalberto pasitraukimas iš Rusijos buvo tarptautinio pobūdžio incidentas. Tačiau diplomatiniai santykiai tarp Romos ir Kijevos del to nebuvo nutraukti. Kronikos daviniais, Popiežiaus Benedikto VII pasiuntinybė Kijeve buvo jau 977 m., ir ji išliko iki 1000 m.

3. Dar 1058 m. Jaroslavas nutraukė santykius su graikų Bažnyčia, Kijevo vyskupu paskyrė rusą Hilarioną. Popiežiaus legatai, padėję Konstantinopoly ant Šv. Sofijos bažnyčios altoriaus Patriarcho Mykolo Ceriliaus ekskomunikavimo aktą, sugrįžo į Romą per Kijevą, kur rusų buvo labai iškilmingai priimti. Kai del Bažnyčios skilimo, tai vyriausias rusų kunigaikštis laikėsi neitraliai[1]).

4. D. Kunigaikštis Iziaslavas, 1074 m. prašydamas Popiežiaus Grigorijaus VII intervencijos del savo konflikto su giminėmis, pareiškė, jog Rusija esanti Apaštališkojo Sosto lenas. Rusai lankydavo Romą; Popiežių siuntinėdavo į Kijevą šventųjų relikvijas, kurias rusai priimdavo su didele pagarba. Katalikui susivesti su pravoslave nebuvo jokių kliūčių, vaikus buvo leidžiama krikštyti laisvai pasirinktoje bažnyčioje. Katalikų vienuoliai galėjo laisvai įsikurti rusų žemėse, statyti bažnyčias, vienuolynus ir t. t. Popiežių rusai laikė vyriausiu visų krikščionių patriarchu. Popiežius Paskalis II suteikė Lenkijos karaliaus Boleslovo III vedyboms su Kijevo kunigaikštyte Zbislava reikalingą dispensą.

Taigi, anoje gadynėje pažymėtų dviejų Bažnyčių santykiai buvo ko puikiausi; jie pakitėjo tik XIII amž. del politinių priežasčių, kurių svarbiausia buvo smarkus germanų *„Drang nach Osten"*.

---

[1]) Prof. Suvorov. *Bizantijos Popiežius*, Maskva 1904.

Rytų Europa viduramžių pabaigoje.

Perversmai ir tarptautinė teisė XIII amž.

Trečiojo kryžiaus karo nepasisekimas buvo didelis smūgis romėnų-germanų kraštams ir Bizantijai, nes kryžiaus karai turėjo Europai ne tik religinės ar politinės, bet ir ekonominės reikšmės. Viduržemio jūros krantus tada užėmė arabai. [1]). Ekonominės reikšmės tie karai ypač turėjo turtingiems pirklių miestams, kaip kad Genuja, Venecija ir kt. Štai del ko 1204 m., nepaisant Popiežiaus nesutikimo, įvyko ketvirtasis kryžiaus karas, surengtas Venecijos pirklių pinigais. Per tą karą buvo užimtas Konstantinopolis.

Taigi, šis nepavykęs karas Bizantijos Imperijai padarė galą. Jos žemės atskiromis provincijomis atiteko Europos kunigaikščiams, grafams, baronams ir ricieriams. Pats Konstantinopolis ir jo apylinkės iki 1453 m. teoretiškai vis dar tebebuvo *Bizantijos Imperija*, tačiau jos valdovas su savo kariuomene tarnavo galingesniems kunigaikščiams.

Rusai šioje gadynėje nebuvo laimingesni už graikus. Iš rytų juos puolė mongolai, kurių įtaka rusų politiniam bei ūkio gyvenimui buvo neigiama. Iš vakarų rusai jautė smarkų germanų veikimą. Kultūros srity germanų įtaka rusams buvo teigiama.

Pirmukart 1223 m. įsiskverbę į Europą totoriai sumušė rusų kariuomenę ties Kalka. 17 metų praslinkus užėmę ir sunaikinę Kijevą, jie atžygiavo per Volyniją, Galiciją iki Silezijos, ir čia, ties Liegnitzu, buvo vokiečių ir lenkų kariuomenės sulaikyti. Rusams totorių puolimai buvo baisūs del šių priežasčių:

a) vidurio, pietų ir rytų rusų žemių kunigaikščiai buvo priversti pripažinti totorių kunigaikščių (chanų) siuzerenystę;

b) vakarų ir žiemos vakarų — Smolensko, Kijevo ir kt.— kunigaikščiai tapo Lietuvos D. Kunigaikščio vasalais;

c) likusios D. Novgorodo, Pskovo žemės sudarė nepriklausomą rusų respubliką, turtingųjų pirklių valdomą.

Germanai (vokiečiai, danai, švedai) veržėsi į rytus del religinių ir ekonominių priežasčių.

Visų pirma kalbėsim apie religines priežastis. Dvi Pabaltijo tautos, lietuviai ir suomiai, tebebuvo dar stabmeldžiai. Vokiečių ordenui buvo pavesta juos apkrikštyti. Bet vokiečiai, kariaudami čia, siekė ir kitą tikslą, būtent, paimti Pabaltijo raktą į savo rankas. Čia ir buvo germanų ekonominiai interesai.

Kai 1147 m. vakarų Europa rengė karo žygį į Šv. Žemę, germanai tada rengė kitą kryžiaus karą — prieš prūsus. Didžiulė kariuomenė, sudaryta iš saksų, danų ir lenkų ricierių, Alberto Lokio vadovaujama, patraukė iš Magdeburgo terioti prūsų. Popiežius buvo pažadėjęs šiai kariuomenei Šv. Žemės atlaidus.

---

[1]) K. *Der Gang des Welthandels.*

Vokiečių kronikų žiniomis, rusai taip pat dėjosi į šitą karą. Nežiūrint to, kad pirmuosius puolimus lietuvių giminės smarkiai atmušė, krikščioniškas pasaulis rankų nenulęido. Šimtui metų praslinkus, lyvų žemė atiteko vokiečiams.

Kaip buvo sakyta, Pabaltijo kovos buvo trejopo pobūdžio: religinio (iniciatoriai Romos vienuoliai), imperialistinio (iniciatoriai germanai) ir ekonominio (iniciatoriai turtingieji pirkliai bei pramonininkai).

Ir iš tikrųjų, Dauguvos žiotis pirmieji pasiekė apie 1180 m. Liubeko, Bremeno ir kt. pirkliai. Kartu su jais atkeliavo Šv. Augustino ordeno energingas vienuolis kun. Meinhardas, kuris tapo pirmu lyvų vyskupu. Jo įpėdinis Bertholdas prašė Popiežių leisti ir toliau kariauti su tenykščiais stabmeldžiais. Pradžioje, apie 1198 m., Bertholdas gavo tik mažą ricierių pulką. Trečias Livonijos vyskupas Albertas savo veiklumu bei sumanymais atkreipė visų dėmesį. Jis lankėsi pas Vokietijos, Švedijos ir Danijos magnatus, prašydamas jų pagalbos. 1200 m. vyskupas Albertas grįžo Livonijon su 23 laivais ricierių. 1201 m. jo pastangomis pradėtas statyti Rygos miestas. Buvo įsteigtas naujas ricierių ordenas, kuris 1237 m. liko sujungtas su Teutonų ordenu. Apie 1207 m svarbiausios Padauguvio pilys buvo jau vyskupo Alberto valdomos. 1207 m. Germanijos imperatorius paskyrė vyskupą Albertą Livonijos kunigaikščiu, imperijos vasalu. 1212 m. tas Livonijos kunigaikštis, vyskupas, pasirašė su Polocko kunigaikščiu sutartį, kuria Polocko valdovas atsižadėjo savo teisių Livonijai[1]). Prispausti lyvai sukilo prieš savo poną — atėjūną. Vyskupas Albertas kreipėsi į Danijos karalių, prašydamas pagalbos. Galingas Danijos valdovas Valdemaras II sutiko jam padėti ir 1219 m., užėmęs estų žemes, įsteigė Revelio ir Narvos tvirtoves.

Trečioji kariautojų grupė Pabaltijyje buvo švedai. Karalius Erikas XII amž. vidury pradėjo užiminėti suomių žemes ir statyti jose tvirtoves, iš kurių galima pažymėti Viburgą, Keksholmą ir kt.

XIII amž. rusai buvo visiškai atstumti nuo Baltijos jūros. Jų kunigaikščiai, lietuvių ir lenkų politikos dėka, vos pajėgė išsilaikyti savo etnografinėse ribose. Toks smarkus buvo germanų *Drang nach Osten*. 1240 m. kunigaikštis Aleksandras Nevski's sumušė švedus prie Nevos žiočių, ten, kur 1703 m. Petras Didysis pastatė imperijos sostinę. Del šitų germanų puolimų visus lotynus (katalikus) rusai laikė savo priešais ir neapkentė jų civilizacijos. Atrodo, kad del šitokių santykių tarp vakarų ir rytų Europos tarptautinės teisės normos negalėjo būti taikomos. Vis delto gyvenime jos pasireikšdavo.

Matėme, kad XIII amž. vokiečių ordenas užvaldė Pabaltijo kraštus de facto ir de jure. Ordenui, išplėtus savo žemes iki

---

[1]) Franz von Keussler, *Der Ausgang der Ersten Russischen Herrsehaft in den Gegenwaertigen Ostsee*...

Rusų sienos, teko su savo kaimynais susitaikinti ir geruoju gyventi, vadinasi, reikėjo gerbti kaimyno teisės ir tuo pat uždėti sau pareigų. Šis gyvenimo įstatymas tiek valstybėms, tiek ir asmenims neišviangiamas. Taigi, teisė tuo atveju negalėjo išnykti — *ubi societas, ibi jus.* Antai, 1212 m. Livonijos kunigaikštis pasirašė sutartį su Polocko kunigaikščiu, o jo įpėdinis 1223 m. — Orekoveze taikos sutartį su švedais. Ši sutartis turėjo ypatingos tarptautinės reikšmės: ją pasirašius, buvo atidarytos abiejų valstybių sienos tiek žmonėms, tiek ir prekėms. Abidvi šalys pasižadėjo nestatyti prie sienos tvirtovių; maži ginčai turėjo būti išspręsti arbitražo. Tais pačiais metais Novgorodo kunigaikštis pasirašė su Livonijos kunigaikščiu puolimo sutartį, nukreiptą prieš Lietuvą.

Nemažesnės reikšmės tarptautinei teisei turėjo 1304 m. Dorpate pasirašyta sutartis tarp teutonų ordeno, Dorpato bei Oeselio kunigaikščių ir autonominės danų ricierių konfederacijos estų žemėse. Sutartis buvo ir gynimosi ir puolimo pobūdžio; ji nustatė, kad konfederacijos vidaus ginčai taip pat bus sprendžiami arbitražo komisijos, sudarytos iš 24 rinktų narių. Tokios sudėties komisija turėjo spręsti nesusipratimus, kilusius tarp ricierių konfederacijos ir rusų. Komisijos narių pareiga — išžiūrėti konfliktą juridiniu atžvilgiu. Paaiškėjus, kad konfederacijos nario raikalavimas juridiškai nepagrįstas, nė vienas teritorijos baronas negali padėti ordenui arba vyskupui kariauti prieš rusus, o turi likti neitralus: *neutram litigantium partem adiuvabit.*

Paminėtų sutarčių reikšmė tarptautinei teisei yra be galo didelė tiek rytų, tiek vakarų Europoje.

Pravartu bus pažymėti teisės pažanga karo srity. Del ricierių įtakos rytų Europos kariuomenėse pradėta taip pat daugiau kreipti dėmesio į teisės principus. Ligi XIII amž. rusai, kaip kad ir graikai, neskyrė *bellum iustum* nuo *bellum iniustum.* Del germanų skverbimosi į Rytus rusai suprato teisėto ir neteisėto karo sąvoką. Rusų kronikos žiniomis, šį juridinį principą pirmas nustatė kunigaikštis Nevski,s. Prieš kovos laimėjimą ties Neva jis tarp ko kita pasakęs: „Dievas ne jėgos o teisybės globėjas tėra". Tais žodžiais Aleksandras Nevski's išreiškė mintį, kad viena kariaujančių šalių veda *teisėtą* karą.

Del tos pačios įtakos sušvelnėjo ir karo papročiai. Jauni bajorai, gavę šarvus, pentinus ir bažnyčios palaimintus kardus, iškilmingai prisiekdavo ginti tikybą ir visus silpnus beginklius asmenis. Vakarų ricierių papročiai buvo gerai žinomi rusų kariams jau XIII amž. Rusų bajorų sūnūs, lankydamiesi Vakarų Europoje ir santykiaudami su tenykšte aristokratija, lengvai jų išmokdavo.

Bažnyčios apeigos taip pat darydavo teigiamos įtakos jauniems kariams. Del padarytos priesaikos sąžinė ir garbės jausmas nuolat lydėdavo karius. Antai, 1229 m. Mozūrų kunigaikštis Konradas ir Haličio kunigaikštis Danielius sudarė sutartį, ku-

ria pripažino beginklių žmonių (kunigų, moterų, senelių, vaikų) neliečiamybę karo metu.

Pabaltijo tarptautinė prekyba ir jus gentium.

Germanai, skverbdamiesi į Pabaltijo kraštus, turėjo kitokių tikslų, negu mongolai. Mongolų, ėjusių iš Azijos, karo žygių tikslas buvo nuterioti ir sunaikinti visa tai, kas negalima su savimi paimti; pagrobti turtus, moteris ir sugrįžti atgal. Germanų žygių tikslas buvo tas pat, kurį ir šiandien didelės tautos siekia, būtent, kolonizacija. Germanai stengėsi kolonizuoti stabmeldžių žemes, skleisti jose krikščionybę bei civilizaciją ir kelti prekybą... Tarptautinės teisės srity germanams tenka tie nuopelnai, kad jie pirmieji stengėsi formaliai sureguliuoti savo santykius su vietos gyventojais ir kaimynais.

Tarptautinių prekybos sutarčių XIII ir XIV amž. buvo sudaryta gana daug. Prof. Goetz. padarė jų sintezę[1]). Pirmoji ypačiai svarbi tarpt. prekybos sąlyga tai susisiekimas: kelių patogumas, pirklių saugumas, susisiekimo priemonių tobulumas, sienų perėjimo suvaržymas ir t.t. Anoje gadynėje svetimšaliams pirkliams buvo leidžiama visiškai laisvai įvažiuoti į Rusiją; pereinant sieną jokio mokesčio neimta; svetimšaliams pirkliams buvo leidžiama vykti bet kuriuo keliu. Tačiau Rusu vidaus įstatymo buvo nustatyta, kad vyriausybė neatsako del nelaimės, kuri ištiktų pirklį, keliaujantį ne jos nurodytu keliu.

Svetimšalis, atvykęs į Rusijos miestą, būdavo vietos policijos globojamas. Jo asmens laisvių nevaržyta; svetimšalis galėdavo gyventi vis tiek kurį laiką bet kuriame miesto kvartale. Svetimšaliai Rusijoje naudodavosi savo krašto civiline teise; jie galėjo dalyvauti bylose kaip *auctor* ir kaip *defensor*. Vakarų Europos *cautio judicatum solvi* rusų įstatymai nenumatė.

Bendrai, XIII amž. Rusų vidaus teisė buvo nežiauri, humaniška. Svetimšaliai ne tik kad buvo lygūs su rusais prieš įstatymus, bet dargi turėjo kai kurių privilegijų. Baudžiamajame ir civiliniame procese būdavo atsižvelgiama į tą aplinkybę, kad svetimšaliui, nemokančiam vietos kalbos, sunku surasti liudytojų, ir todel teisėjas dažnai pasitenkindavo jo prisaikinimu. Be to, miestams, kuriuose gyveno gana daug vienos kurios svetimos tautos žmonių, suteikiama administracinė autonomija. Tie svetimšaliai rinkdavo iš savųjų tarpo valdininkus ir atstovus. Šiandien tokių administracinių bei jurisdikcinių autonomijų (capitulations) yra dar Kinuose ir dar kai kur. Iš to. kas pasakyta, matome, kiek buvo XIII amž. rytų Europoje *internacionalizmo*.

Dabar bus įdomu pažvelgti į patį anos gadynės sutarčių tekstų stilių, kuriame atsispindi laiko dvasia ir autorių jausmai.

---

[1]) Prof. Goetz, *Die Deutsch-Russischen Handelsvertraege 1189—1904*, Berlin, 1917.

Pavyzdžiu gali būti 1340 m. Smolensko kunigaikščio prekybos sutartis, sudaryta su ordeno magistru ir Livonijos arkivyskupu:

„Aš, Smolensko Didysai Kunigaikštis Jonas, Aleksandro sūnus... pasirašau sutartį su savo broliu, Rygos did. magistru ir vyskupu, su ricieriais, su bajorais ir su visais Rygos gyventojais, kuriuos jis valdo. Pasirašau šią sutartį pagal savo tėvo sutartį, senus dokumentus ir mano vyresniojo brolio Gedimino (Lietuvos D. K.) ir jo sūnų Glebo ir Algirdo sutartį, kad vokiečiai galėtų atvykti į Dievo Motinos namus ir pas mane. Aš pasižadu juos globoti, kaip kad ir savo žmones. O mano žmonės galės vykti į Rygą, kur d. magistras ir bajorai juos saugos, kaip kad ir savo valdinius...

Tam patvirtinti (pr. *en foi de quoi*; vok. *Zu Urkund dessen*...;) aš pabučiavau šv. kryžių savo brolio, d. magistro, intencija, o jie jį pabučiavo mano intencija."

Štai dar viena sutartis, kurioje yra juridinis *clausus*. 1431 m. sutarty tarp Lietuvos D. Kunigaikščio ir Novgorodo nustatyta, kad Lietuvos valdiniai turi teisę laisvai vykti į Novgorodą; tiek kelyje, tiek ir pačioje Novgorodo žemėje jie turi būti apsaugojami nuo pavojų; nustatoma prekybos laisvė. Tarp kita ko sutartyje pasakyta; „Jeigu taikos jau daugiau nebenorima, tai reikia apie tat pranešti antrajai šaliai, grąžinant jai ratifikacijos dokumentus. Tačiau ir grąžinus dokumentus, tenekariaujama dar visą mėnesį; po mėnesio galima jau pradėti"...

Rytų Europa viduramžių pabaigoje.

Aukščiau buvo sakyta, kad sudaryti tarptautines sutartis ir palaikyti taiką tautas skatino prekyba ir kiti ekonominiai fenomenai. Be to, buvo dar pažymėta, kad kalbamos sutartys ne tik ekonominius reikalus tvarkė. Viduramžių pabaigoje buvo sudaryta nemaža grynai politinių sutarčių: arbitražo ir taikomųjų. Be to, buvo šaukiamos konferencijos ir diplomatiniai kongresai [1]).

P. Novakovičiaus nuomone, XIII ir XV amž. buvo gana lengva susitarti, kad monarchų bei tautų ginčai būtų sprendžiami arbitražų, nes tais laikais privatinė teisė nebuvo skiriama nuo viešosios. Kadangi monarcho tribunolas spręsdavo tik monarcho valdinių ginčus, o aiškios ribos tarp vidaus ir tarptautinės teisės nebuvo, tai valstybių, juridinių asmenų (tikrų tarptautinės teisės subjektų) ginčai automatiškai patekdavo į tarptautinį arbitražą. „Mūsų laikų arbitražo prototipas, rašo P. Novakovič, yra XIII-XV amž. arbitražas, kuris XV-XVIII amž. del tautinio egoizmo buvo išnykęs".

[1]) Novacovitch, *Les Compromis et les Arbitrages Internationaux du XII au XV s.*, Paris 1905.

Čia nurodysime keletą arbitražo pavyzdžių.

Kilus ginčui tarp Rygos vyskupo ir miesto bei kardininkų ordeno del pasidalinimo užkariautų žemių, Popiežiaus atsiųstas arbitras 1226 m. balandžio 11 d. nusprendė, kad kiekvienas kariautojų paimtų $^1/_3$ užkariautų žemių.

Vengrijos karaliaus Stepono ir Bohemijos karaliaus Otokaro 1271 m. taikos sutarties nustatyta, kad visi įųdviejų nesusipratimai del valstybių sienų ateity bus pateikti spręsti dviejų vyskupų teismui.

1285 m. Liubeko, Vismaro, Rostoko, Štetino, Rygos ir kiti miestai susitaria su Norvegijos karalium, kad visi ginčai, kurie kils tarp jų, bus sprendžiami arbitražo komisijos. Jei komisija pati negalės ginčo išspręsti, tai jis bus pateiktas spręsti Švedijos karaliui, kaip *summo judici.*

1386 m. Brandemburgo ir Moravijos markizai išrinko Germanijos Imperatorių savo arbitru.

Pirmaisiais metais po Žalgirio mūšio (1411) Torne nugalėtojai ir nugalėtieji pasirašė taikos sutartį, kuri tarp kita ko nustato, kad ateities ginčai bus pavedami spręsti arbitražo komisijai, sudarytai iš 12 asmenų. Atsitikus, kad patys komisijos nariai negalėtų tarp savęs susitarti, kaip *summus judex* bus kviečiamas Popiežius.

1419 m. Lenkijos karalius, Lietuvos Didysai Kunigaikštis ir Mozūrijos kunigaikščiai, kaip viena šalis, ir Prūsijos bajorai, kaip antroji šalis, išrinko Imperatorių savo arbitru.

Iš to matyti, kad vidurinių amžių pabaigoje idėja taikiu būdu ginčus spręsti rytų ir centro Europoje buvo ne mažiau išplitusi, kaip vakarų Europoje.

Arbitrai (vienas asmuo arba komisija) remdavosi juridiniais pagrindais; arbitrai būdavo numatomi dažniausiai tarptautinėmis sutartimis, kurios suteikdavo jiems gana plačių teisių; jų sprendimai galėjo būti tarptautinės jurisprudencijos šaltiniai. Dažniausiai tų arbitrų vaidmuo būdavo dvejopas: arbitrų ir tarpininkų, t.y. teisėjų ir diplomatų. Negalėdami kuriam nors ginčui pritaikyti juridinio dėsnio del jo nebuvimo arba negalėdami pasiremti kuria nors doktrina, arbitrai likdavo laisvi ir galėdavo vadovautis oportunizmo principu.

Labai didelės reikšmės tarptautinei teisei tiek rytų, tiek ir vakarų Europoje turėjo diplomatiniai kongresai, kurie kilo iš katalikų Bažnyčios vyskupų suvažiavimų. Jau XIII amž. tie kongresai įgijo politinį, juridinį ir tarptautinį pobūdį. Vienu iš tokių reikšmingų kongresų vakarų Europoje po šimtamečio Anglų-Prancūrų karo reikia laikyti Arras'o kongresą, kuris įvyko 1435 metais, o rytų bei centro Europoje — 1429 m. Lucko kongresą.

Lucko kongresas įvyko daugiausia del politinių sumetimų. Priežastys buvo—turkų skverbimasis į Europą ir Lietuvių-Lenkų ginčas. Po Žalgirio mūšio trys didelės ir stiprios rytų Europos valstybės — Lietuva, Lenkija ir Rusija—varžėsi del pirmenybės.

Lietuvos iškilimu ir įsigalėjimu jos kaimynai nebuvo patenkinti. Poeto Adomo Mickevičiaus sūnaus Vladislovo žodžiais betariant, „prieš Lietuvos kunigaikščius drebėjo rusai ir balo iš baimės lenkai.“ Lietuvos monarchui rūpėjo kuo greičiausiai nusikratyti Lenkijos karaliaus siuzerenumu, padaryti savo kraštą karalyste ir priimti karališką karūną, kurią Imperatorius jam buvo pažadėjęs. Del visa to galingo monarcho kunigaikštijoje, Lucko mieste, ir įvyko kongresas[1]). Trys monarchai: Germanijos Imperatorius, Lenkijos Karalius ir Didysis Lietuvos Kunigaikštis su daug palydovų atvyko į Lucką. Popiežius, Bizantijos Imperatorius, Danijos Karalius, Moldavijos markizai ir Teutonų ordenas į tą kongresą atsiuntė savo igaliotuosius ministerius. Be to, jame dalyvavo dar keli rusų kunigaikščiai.

Prasidėjo darbas. Posėdžiavo pasiskirstę trimis sekcijomis: kiekvienas iš trijų esančių monarchų atskirai su tam tikru diplomatų skaičiumi. Visos trys sekcijos susisiekdavo žodžiu ir raštu. Buvo ir plenumo posėdžių, iš kurių dviem pirmininkavo Imperatorius, o keturiems — D. Kunigaikštis Vytautas. Kongresas truko 15 dienų, tačiau pavyko susitarti tik antraeilio pobūdžio klausimais. Nei Imperatorius, nei Didysis Kunigaikštis negavo Lenkijos karaliaus sutikimo svarbiausiais kongreso klausimais. Vienas po kito suverenai ir diplomatai išvyko iš Lucko. Iš šio kongreso beliko tik įdomių protokolų apie mėsos ir midaus kiekį, suvartotą per diplomatų pietus.

Nors Lucko kongresas jokių konkrečių rezultatų nedavė, tačiau tarptautinei teisei jis turėjo gan didelės pozityvės reikšmės.

Le fait même (ž. P. Novakovič) que trois puissants souverains, l'Empereur d'Allemagne, le Roi de Pologne et le Grand-Duc de Lithuanie, et les plénipotentiaires de plusieurs autres se soient assemblés dans un congrés pour essayer de résoudre à l'amiable plusieurs questions importantes est caractéristique pour l'état d'esprit qui régnait en Europe au commencement du XVe siécle. (Pats faktas, kad trys galingi suverenai ir kiti įgaliotieji pasiuntiniai susirinko į kongresą daugeliui svarbių klausimų geruoju išspręsti, jau charakterizuoja tos dvasios bruožus, kurie viešpatavo Europoje XV amž. pradžioje).

Rytų Europa XV—XVII amž.

Penkioliktas amžius visoje Europoje charakteringas tautiniais judėjimais. Vienaip kalbančių, tikinčių ir mąstančių tautų valdovai rūpinosi kuo aukščiausiai iškelti savo vėliavas. Tiems vienetams, dvasiškai neatskiriamiems, o fiziškai atskirtiems, sujungti dažnai reikėjo pavartoti jėga. Tad iš čia ir kilo militarizmas, antitarptautinis judėjimas. XV amž. tokia tautinių ju-

1) Comte Tarnowski, *La Diplomatie de Pologne*, Paris.

dėjimų srovė palietė ir rytų Europą, ypač Rusiją. Rusuose, politiškai nesujungtuose, atgijo tautinė sąmonė, ir kaip tik labai patogiu laiku.

Lietuva, kuri dar valdė didelius rusų žemių plotus, 1430 m. neteko savo galingojo monarcho Vytauto. Kraštas liko lyg be saulės: nuomonių skirtumas tarp ponų ir bajorų aštrėjo, politiniame gyvenime nebuvo vieningumo. Unijos su Lenkija idėja atgijo; jai tik keli dideli ponai besipriešino. Lietuvių-lenkų santykiai paaršėjo. Tuo pasinaudojo rusai. Dabar jų kunigaikščiai pradėjo sujungimo darbą. Rusų žemės, pirmiau buvusios daugiau ar mažiau nepriklausomos, viena po kitos buvo prijungtos prie Maskvos, ir tuo būdu 70 metų praslinkus po Vytauto Didžiojo mirties Rusija liko sujungta ir sustiprinta. Rusų ginklo garbė iškilo. Jų filosofai, juristai, rašytojai dar labiau sužadino savo tautiečių patriotizmą. 1453 m. žlugo Bizantijos Imperija. 1472 m. Maskvos caras Jonas III vedė paskutiniojo Bizantijos Imperatoriaus anūkę Zofiją Paleolog, ir tuo būdu jis paveldėjo šios imperijos herbą—dvigalvį erelį. Žlugus Bizantijai, tik viena Rusija beliko ortodoksinė valstybė pasauly. Teisininkai ir filosofai savo raštuose žymėjo Rusiją esant *trečiąja Roma*. Konstantinopolis buvo Romos universalus ir legalus įpėdinis, o Maskva—Konstantinopolio. Tokia rusų vedama tautinio egoizmo bei šovinizmo politika palikė gilių pėdsakų tarptautinėje teisėje.

Del to, kad viena rusų žemių dalis buvo lietuvių valdoma, kita — graikų ir mongolų, militarinei Maskvai teko varyti dviveidė politika. Per visą XVI amž. rusuose karai nesibaigė. Ir tik Petras Didysis, konsolidavęs Rusiją, sutaikė ją su likusia pasaulio dalimi[1]).

Tos gadynės rusų tautiniam egoizmui ir pasaulėžvalgai aikštėn iškelti nurodysime keletą pavyzdžių. Jonui Žiauriajam pralaimėjus karą su lenkais ir lietuviais, Popiežius taikos tikslu atsiuntė į Maskvą savo legatą Tėvą Posseviną, kuris taip aprašo savo įspūdžius: „Šitie žmonės mano, jog visas pasaulis priklausąs jų valdovo, o visi žmonės—jo vergai". O pats Jonas Žiaurusis rašė Švedijos karaliui Erikui XIV: „Lyginant mane su tavim, aš esu taip aukštai nuo tavęs, kaip dangus nuo žemės". Štai del ko Maskvos carai nesusisiekdavo betarpiškai su Švedijos karaliumi; caro leitenantas Novgorode, savo valdovo įsakytas, rašydavo anam laiškus ir iš jo priimdavo. Anglijos karalienę Jonas Žiaurusis traktavo irgi taip. Caro nuomone, net pats Germanijos Imperatorius nebuvo aukščiau už jį, o tuo tarpu rytų šalių sultonai pripažindavo Imperatoriaus viršenybę. Pas sultoną tik Imperatoriaus ambasadoriai turėjo teisę atsisėsti. Iš to matome, kiek XVI ir XVII amž. rusai buvo prisigėrę šovinizmo ir antiinternacionalizmo. Del to vakarų bei centro Europoje rusų caras

1) *Ueberblick der Entwickelung bis zum Tode Peters des Grossen*, Gotha 1896.

buvo laikomas *Bluthund, der Moskowiter* etc... Rusai, pagrobę Pabaltijo kraštus, paralyžavo tarptautinę prekybą. Pabaltijo klausimams apsvarstyti 1570 m. Štetine susirinko tarptautinis kongresas, į kurį Maskvos caras nebuvo kviestas.

Karaliaus Gustavo Vazos sumanymas sudaryti tarptautinę lygą prieš Maskvą dabar buvo svarstomas visoje vakarų Europoje. Švedijos valdovo planu lygon turėjo įstoti: Livonija, Švedija, Danija, Lietuva ir Lenkija. Kuriam laikui praslinkus, ši svarbi karaliaus mintis virto tikrenybe, nes netrukus po Štetino kongreso Švedijos ir Lenkijos karaliai paskelbė rusams karą. Rusai iš Livonijos išsinešdino. Po ilgų svyravimų caras sutiko, kad Popiežius tarpininkautų, ir 1582 m. pasirašė su Švedija, Lenkija ir Lietuva taikos sutartį.

Jono Žiauriojo sūnus Teodoras buvo paskutinis šios dinastijos rusų monarchas. Po jo Maskvos caru tapo totorių kilmės Boris Godunov, iš kurio kilęs ir Petras Didysis.

Antroje XVII amž. pusėje rusai stengėsi susitaikinti su Europa. Pamažu Europos tautos apsiprato ir užmiršo rusus bei jų carus. Rusija net buvo priimta į *šventąją lygą* prieš turkus. Tada buvo įsteigtos užsieny nuolatinės (permenantes) rusų ambasados arba pasiuntinybės. Žodžiu tariant, tai buvo pirmas Rusijos istorijos europiškas lapas.

Imperatoriškoji Rusija.

Paskutinėje savo rašinio daly kalbėsiu tik apie Rusiją. Išnykus Lietuvai iš Europos žemėlapio ir susilpnėjus Lenkų respublikai, tarptautiniu veiksniu rytų Europoje beliko tik Rusija.

Normalūs Rusijos diplomatiniai santykiai su Europos tautomis pastūmėjo į priekį tarpt. teisės plėtojimąsi rytų Europoje.

Yra dvi nuomonės apie nuolatinių pasiuntinybių pradžią. Pirmąja nuomone, diplomatinių įstaigų užsieny įsteigėjas esąs Prancūzijos karalius Liudvikas Šventasis. Vengdamas karų, šis monarchas visada rūpinosi taikiu būdu išspręsti tarptautinius ginčus. Antrąja nuomone, nuolatinės pasiuntinybės atsiradusios Italijoje iš vadinamųjų kunigaikščių *combinazioni.* Mūsų laikų daugumas diplomatų ir istorijos žinovų remia antrąją nuomonę. Šiaip ar taip, XV amž. pabaigoje Vokietijos imperatorius, Austrijos, Ispanijos, Prancūzijos ir Anglijos karaliai jau turėjo nuolatinių diplomatinių įstaigų užsieniuose[1]).

Pradžioje rusai į tokias pasiuntinybes savo krašte žiūrėjo skersomis. Jų supratimu, tie diplomatai buvę kitų tautų suverenų siunčiami į jų kraštą, lyg kokie gubernatoriai, stebį jų vidaus politinį ir socialinį gyvenimą; į juos buvo žiūrima, kaip į šnipus. Įdomu, kad Lenkijos vyriausybė 1668 m. net pateikė seimui įstatymo projektą, kuriuo draudžiama svetimoms valstybėms

1) Krauske, *Die Entwickelung der Staendigen Diplomatie*, Leipzig 1885.

steigti Lenkijoje ir Lietuvoje savo diplomatines atstovybes. Tačiau seimas tą projektą atmetė. Tada vyriausybė išgavo karaliaus dekretą, kuriuo draudžiama visiems svetimų valstybių atstovams liktis Lenkijoje karaliaus rinkimų metu. Šis suvaržymas Rusijoje buvo panaikintas Petro Didžiojo viešpatavimo metais.

Kitos tautos labai gerai suprato Rusijos reikšmę Europai. Jau 18 amž. (1717 m) Prancūzija ir Prūsija susitarė su Rusija palaikyti Europos *status quo*, nustatytą Utrechto sutartim. Pagaliau, 1721 m po Šiaurės karo, Nyštato taikos sutartim galutinai buvo konsoliduota tarptautinė Rusijos Imperijos būtis. Šia sutartimi Rusijai buvo pripažinta Livonija, Estija, Narva, Revelis, Ryga ir Suomijos (Ingrijos) dalis. Rusijos senatas prašė valdovą priimti *Tautos Tėvo* ir visos Rusijos Imperatoriaus titulą. Tą titulą Petras D. ir priėmė.

Studijuodami rytų Europos tarpt. teisę, randame joje originaliniu rusiškų bruožų, iš kurių pažymėtini šie:

1°. *Intervencijos principas.*—Vakarų Europos tautos savo teisininkų lūpomis pripažino princų omnipotenciją savo krašte. *Le Roi de France est Empereur en son royaume* (Prancūzijos karalius yra Imperatorius savo karalystėje), tvirtino prancūzų teisininkai. Tuo buvo išreikštas tautu absoliutizmo principas. Tik Popiežius Pijus IX savo garsiuoju *Syllabus* protestavo Vakaruose prieš tokį postulatą. Popiežiaus žodžiais, išorinė intervencija yra būtina ten, kur žmoniškumas to reikalauja, ir teisės atžvilgiu toji intervencija visai teisėta. Rusu teisininkai galvojo taip, kaip ir Kat. Bažnyčios tėvai. Todel XVIII amž. Rusija apsiėmė ginti Georgiją nuo turkų puolimų, tačiau 1801 m. inkorporavo ją savo imperijon. Ir bendrai imant, rusų valdžia niekad neatsisakydavo globoti krikščionis mužulmonų žemėse. 1854 m. imperatorius Nikalojus I rašė Austrijos—Vengrijos imperatoriui, kad ir tuo atveju, jei net visa Europa sukiltų prieš Rusiją, jis niekad neatsisakysiąs globoti krikščionis Turkijoje[1]).

Koki tad motyvai — politiniai ar religiniai — skatino rusų valdovus taip elgtis? Rusijos monarchai, kaip ir pati tauta, buvo labai maldingi. Ir tarptautinės sutartys ligi antrosios Prancūzų Imperijos galo prasidėdavo žodžiais: „Vardan Švenčiausios Trejybės", del rusų monarchų įtakos, del rusų tradicijos.

Šalia to, politiniai sumetimai taip pat nebuvo svetimi rusų politikai, nes 18 amž. pabaigoje Rusija, Austrija ir Prūsija, norėdamos padaryti netvarkai galą, „Vardan šv. Trejybės" pasidalino Lenkų Respubliką.

2°. *Neitralumo principas.* Šis, kaip ir intervencijos principas, yra politikos, o ne teisės principas. Kaip gi rusai suvokė neitraliteto idėją? Nuo pradžios XIX amž., t.y. nuo to laiko, kai neitralitetas įgijo principo galią tarptautinėje teisėje, ligi 1856 m.

---

1) Ch. Dupuis, *Concert Européen*, Paris.

D. Britanijos diplomatai nesiliovė vadinę šį principą *nauja rusų tarptautine teise.* Tatai ypač pasireiškė Katarinos Didžiosios viešpatavimo metu.

Rusija — iniciatorius tarpt. gyvenime.

Kaip yra žinoma, 1815 m. *Šventoji Santarvė* buvo imperatoriaus Aleksandro I kūrinys. Aleksandras I kad ir vadovavosi pradžioje politiniu principu — didžiųjų tautų hegemonija Europoje, tačiau jo tikslas buvo suderinti tautų gyvenimą su teisėtumo ir religijos principais. Šv. Santarvės steigėju be Aleksandro I nieko kito laikyti negalima, net ir tariamosios jo įkvėpėjos, baronienės von Krudener. Dar 1805 m. Aleksandro I laiškuose buvo keliama *Santarvės* idėja, ypač laiškuose jaunystės draugams: kunigaikščiui Čartoryskiui tr italų teologui kunigui Piatoli.

Aleksandro I įpėdiniams iniciatyvos bei gerų norų taip pat netrūko. Aleksandras II yra iniciatorius Briuselio (1874 m.) konferencijos, kuri buvo sušaukta tarptautiniams sausumos karo įstatymams bei papročiams sukodifikuoti. Nikalojaus II iniciatyva įvyko dvi taikos konferencijos Haagoje (1899 ir 1907). Pirmoje konferencijoje jo ministeris kunigaikštis Gorčakovas pateikė aštuonių punktų projektą tokio turinio: sustabdyti tautų ginklavimąsi sausumoje ir jūroje; nustatyti kiekvienai valstybei minimalinį karo biudžetą; uždrausti naujų kenksmingų ginklų ir dujų vartojimą sausumoje ir jūroje; uždrausti vartoti karo metu povandeninius laivus ir minas; peržiūrėti Briuselio deklaraciją del karo įstatymų bei papročių; įvesti trečiųjų tarpininkavimą, arbitražą, ginkluotiems susirėmimams išvengti[1]).

Tuo ir baigiasi Rusijos, kaip tarptautinės teisės kūrėjo, vaidmuo rytų Europoje. Po D. karo galima laukti naujų tarptautinės teisės principų rytų Europoje. Tų principų reikšmę parodys pati ateitis.

M. von Krockow-Krokauskis.

---

1) M. Debidour, *Histoire Diplomatique*, t. II Paris.

Naujųjų Lietuvos ir Vokietijos sutarčių svarbiausieji teisės dėsniai*).

III. Konsularinės sutarties su Vokietija svarbiausieji nuostatai ir jų palyginimas su Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų nuostatais.

Nors mūsų konsularinės konvencijos su Vokietija pagrindas yra jau seniai tarptautiniame valstybių bendravime priimtieji tam tikri šios rūšies konvencijos šabloniškieji nuostatai, vis delto joje rasime visą eilę specialių, Lietuvos ir Vokietijos sąlygas atitinkančių, nuostatų. Ir bendrai, palyginę šią sutartį su Lietuvos 1924 m. sudarytomis su Latvija ir Estija konsularinėmis konvencijomis[1]), pamatysime, jog konsularinė sutartis su Vokietija yra ne tik moderniškesnė, bet ir tobulesnė už anas konvencijas, nes numato platesnę konsulų darbo sritį ir nustato tikslesnes to darbo ribas.

I. Konsularinės sutarties su Vokietija skyriai.

Jau vien suskirstymo atžvilgiu kalbamoji sutartis yra pilnesnė ir sistemingesnė už Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularines konvencijas. Mūsų konsularinė sutartis su Vokietija suskirstyta 4 skyriais. Kiekviename tų skyrių smulkiai išnagrinėti šie esminiai klausimai, turį didelės reikšmės valstybių bendravime: 1) konsularinių valdininkų įsileidimas ir jų veikimo sąlygos; 2) konsularinės pirmenybės ir atlaidos; 3) konsularinės tarnybos pareigos ir 4) baigiamieji nuostatai.

Lietuvos—Latvijos ir Lietuvos — Estijos konsularinės konvencijos suskirstymo atžvilgiu yra labai netobulos; jos sudarytos nesilaikant jokios sistemos. Iš viso jose tėra tik po 2 skyriu

*) Žiūr. „Teisė" Nr. 16.

[1]) Abidvi paskelbtos „Vyriausybės Žinių" Nr. 157; tiek turinio, tiek teksto atžvilgiu jos yra *vienodos*.

(A. ir B.). Pirmasis konvencijos skyrius nustato konsulų veikimo sąlygas ir jų teises, antrasis — valstybės, kur reziduoja konsulas, dalyvavimą konsulinių pareigų ėjime.

Pirmasis konvencijų skyrius yra 8 straipsnių. Šie straipsniai reguliuoja visus tuos klausimus, kurie mūsų konsularinės sutarties su Vokietija yra sureguliuoti šiuose 2 specialiuose skyriuose: „konsularinių valdininkų įsileidimas" (5 straipsniai) ir „konsularinės pirmenybės ir atlaidos" (11 straipsnių)[2]).

Antrasis Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų skyrius, kaip matyt iš paties pavadinimo, yra sudarytas neaiškiai, neprisilaikant jokios sistemos. Šiame skyriuje yra 7 straipsniai, iš kurių 3 (9—11) reguliuoja konsulo ir valstybės, kurioje jis reziduoja, teises ir pareigas del įgalioiusios konsulą valstybės laivų įgulos; 12-tas str. (turi visą eilę pastraipų, nuo A iki M) reguliuoja palikimų klausimą[3]), ir pagaliau 3 straipsniai (13—16) reguliuoja įvairias konsulo pareigas, susijusias su jo valstybės piliečiais, kaip antai: globa, metrikacija, notarialinės pareigos[4]).

Lietuvos ir Vokietijos konsularinės sutarties suskirstymas ir sistematizavimas yra visai kitoks. Joj matomas aiškus planas ir tam tikra sistema, o kiekvienas jos paliestas klausimas yra aiškiai ir nuodugniai išspręstas. Čia mums teks skyrium kalbėti apie kiekvieną svarbesnįjį klausimą.

a) Konsularinių valdininkų įsileidimo klausimas.

Tiek Lietuvos—Vokietijos sutarties, tiek Lietuvos—Latvijos ir Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų pirmajame straipsnyje apibūdinama konsularinio valdininko sąvoka.

Reikia pažymėti, kad Lietuvos—Vokietijos konsularinė sutartis tiksliau apibūdina šią sąvoką. Lietuvos — Vokietijos sutartim konsulariniais valdininkais laikomi ne tik generaliniai konsulai, konsulai, vicekonsulai ir konsulariniai agentai, kurie veda konsularinę įstaigą, kaip kad ir Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų nustatyta, bet ir visi valdininkai bei tarnautojai, kurie dirba konsularinėje įstaigoje.

Toks platus konsularinio valdininko sąvokos apibūdinimas yra visais atžvilgiais tikslus ir atitinka tarpvalstybinio bendravimo praktiką. Pavyzd., Berlyne ir Paryžiuj prie mūsų pasiuntinybių yra konsularinių skyrių vedėjai ir tų skyrių valdininkai. Jie iš tikrųjų eina konsularinių valdininkų pareigas, nors formaliai visi priskirti prie pasiuntinybės personalo. Tuo tarpu mūsų generali-

[2]) 5—15 str. str.

[3]) Šis klausimas Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties visai nepaliestas; yra numatyta atskiros konvencijos šiuo klausimu sudarymas. Žiūr. toliau.

[4]) Žiūr. šių nuostatų juridinį analizą.

nis (garbės) konsulas Berlyne atlieka beveik tik reprezentacijos ir ekonominių šalies interesų atstovavimo pareigas[5]). Visą eilę konsularinės sutarties numatytų pareigų atlieka ne jis, o mūsų pasiuntinybės konsularinis skyrius. Aišku, kad tokioms sąlygoms esant, reikia pripažinti pasiuntinybės konsularinio skyriaus vedėją ir to skyriaus tarnautojus konsulariniais valdininkais ir leisti jiems naudotis sutarties numatytomis teisėmis.

Be to, Lietuvos–Vokietijos konsularinės sutarties pirmajame straipsnyje yra dar vienas nuostatas, kurio visiškai nėra Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konvencijose, būtent, kad „generaliniai konsulai, konsulai ir vicekonsulai, jeigu *jie yra karjeros valdininkai*, turi būti *juos paskyrusios valstybės piliečiai*". Nors praktikoj šis svarbus nuostatas beveik visada yra taikomas, tačiau jį užfiksuoti sutartyje reikalinga, nes kai kuriais atvejais gali kilti neaiškumų ar net sunkumų[6]).

Šio nuostato svarbumas ypač kyla aikštėn, turint galvoj Lietuvos ir Vokietijos sutarties 2 str. 2 p., kurio irgi nėra Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinėje konvencijoje, būtent, kad „jei konsulai nėra paskyrusios valstybės piliečiai, tai prieš juos skiriant reikia gauti diplomatiniu keliu antrosios valstybės sutikimas".

Toks iš anksto išgavimas antrosios valstybės sutikimo del skiriančios valstybės konsulo kandidatūros, kaip žinoma, praktikuojamas tiktai diplomatinius atstovus skiriant; konsulai gi paprastai skiriami, neatsiklausus antrosios valstybės. Šis nuostatas del konsulų, kurie nėra paskyrusios valstybės piliečiai, matyt, yra gryno politinio pobūdžio. Jo tikslas laiduoti, kad nebūtų paskirti konsulariniais valdininkais antrajai valstybei negeistini iš *jos piliečių tarpo* asmens, kuriems ji (antroji valstybė) turėtų suteikti tam tikrų, konsularinės sutarties numatytų, lengvatų.

Be to, gali būti visa eilė kitokio pobūdžio sumetimų, del kurių antroji valstybė galėtų atmesti konsularinio valdininko kandidatūrą, jei jis nebūtų paskyrusios valstybės pilietis[7]).

Lietuvos ir Vokietijos konsularinės sutarties 2 str. 1 p. nuostatas del konsularinių valdininkų įsileidimo į visas antrosios valstybės vietas su išimtimis, taikomomis kiekvienai trečiajai valstybei, visiškai atitinka Lietuvos–Latvijos bei Lietuvos–Estijos konvencijų nuostatą, paliečiantį šį reikalą[8]).

Iš tolesnio Lietuvos–Vokietijos ir Lietuvos — Latvijos bei

---

[5]) Tatai yra visiškai suprantama, nes veikiant Berlyne Lietuvos pasiuntinybei, aišku, kad generaliniam konsului tenka atstovauti tiktai ekonominiams jį įgaliojusios valstybės interesams.

[6]) Tada reikėtų kiekvieną kartą tuos klausimus spręsti ne iš konvencijos, o bendrais tarptautinės teisės papročiais.

[7]) Pavyzd., tuo atveju, kai kandidatas yra įtariamas, kaip paskyrusios valstybės agentas ir kt.

[8]) 1 str. 3 p.

Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų nuostatų del konsularinių valdininkų įsileidimo palyginimo bus matyti, kad pirmojoj yra dar eilė labai svarbių praktikos atžvilgiu nuostatų, kurių visiškai nėra antrosiose konvencijose.

Kalbama apie konsulų exequatur'os gavimą. Exequatur'ą, t.y., antrosios valstybės oficialų pripažinimą konsulo, tarptautinės teisės papročiais, paprastai išgauna pats konsularinis valdininkas, jau faktinai pradėjęs eiti savo pareigas antrojoj valstybėj. Antroji valstybė tiktai retais atsitikimais exequatur'os neduoda.

Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinės konvencijos šio klausimo visiškai nepaliečia, ir tatai, žinoma, yra tam tikra spraga. Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties 3 str. šį klausimą taip reguliuoja: „Konsulai gali eiti savo tarnybos pareigas jų tarnybos būstinės krašte, jei jie tenai nustatyta arba įprasta forma yra įleisti" (3 str. 1 p.). Vadinasi, konsulų pareigoms eiti exequatur'os gavimas nėra conditio sine qua non. Pakanka to, jei konsulai, tarptautiniame valstybių bendravime įprasta forma, yra įleisti.

Tačiau, „einant jų paskyrimu jie turi galimai greičiau ir nemokamai gauti exequatur arba kitą leidimą[9])..." „Jei valstybė, kuri įsileidžia, atskiru atsitikimu laiko negalima duoti leidimą arba laiko reikalinga jau duotąjį atimti, tai ji turi iš anksto pranešti paskyrusiai valstybei priežastis: spręsti apie šias priežastis paliekama išimtinai valstybei, kuri įsileidžia"[10]).

Iš šio matyti, kad: 1) exequatur'ą arba leidimą konsulas turi būtinai gauti, tačiau exequatur'os gavimo terminas nėra nustatytas; pageidaujama tiktai, kad konsulas šiuo klausimu kaip galima greičiau pasirūpintų; 2) valstybė, kuri konsulą įsileidžia, gali exequatur'os arba leidimo konsului neduoti, pranešus to nedavimo priežastį iš anksto paskyrusiai valstybei; šiuo atveju pastaroji intervencijos daryti negali. Šio nuostato griežtumą diktuoja tik politiniai sumetimai, turį tikslą apsaugoti antrosios valstybės prestižą, kurį kai kuriais, žinoma, retais atvejais konsulas gali savo veiksmais pažeisti.

Man atrodo, kad nuostatas, kuriuo paskyrusioji valstybė negali daryti intervencijos exequatur'os nedavimo atveju, yra nesuderintas su modernine tarptautinės teisės teorija bei tarptautinio bendravimo dvasia. Kartais antroji valstybė gali padaryti del exequatur'os klaidingų išvadų; tokiu atveju paskyrusios valstybės vyriausybė galėtų pasiaiškinti, ir tuo būdu exequatur'os klausimas būtų abiejų valstybių tarpusavio derybų keliu sureguliuotas, nepaliečiant nei vienos nei antros šalies prestižo.

Lietuvos ir Vokietijos konsularinė sutartis taip pat reguliuoja konsulų pavadavimo klausimą, jiems mirus, pasitraukus arba

---

[9]) 3 str. 2 p.
[10]) 3 str. 3 p.

negalint eiti pareigų. Tokiais atvejais, konsulų „attachės, kanceliarijų vedėjai arba sekretoriai turi teisę laikinai vesti konsularinius reikalus su sąlyga, kad jų tarnybos savybė būtų iš anksto pranešta kompetentingos vietos įstaigos žiniai. Konsulų atstovai laikinai pavaduodami turi naudotis surištomis su tarnyba pirmenybėmis ir atlaidomis[11])...".

Šio nuostato, turinčio tam tikros praktiškos reikšmės, visiškai nėra Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose, kas yra jų nemažas trūkumas, nes, kilus konsulų pavadavimo klausimui, reikėtų jį spręsti labai nepatogiu diplomatinio susirašinėjimo keliu.

b) Konsularinės pirmenybės ir atlaidos.

Šie klausimai Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties yra daug plačiau išnagrinėti, negu Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinių konvencijų, kuriose, kaip jau aukščiau buvo nurodyta, tokio specialaus skyriaus nėra[12]).

Lietuvos — Vokietijos sutarties 5 str. nuostatas del konsulo teisės tam tikru būdu iškabinti savo valstybės ženklą ir vėliavą beveik sutampa su Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konvencijų 5 str. nuostatu. Skirtumas tik tas, kad Lietuvos — Vokietijos sutarties nuostatas yra suredaguotas moderniškiau[13]); jame visiškai nekalbama, kaip kad Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinėse konvencijose, apie konsulo teisę „padėti juos deleguojančios valstybės suvereniteto išviršinius ženklus ant savo karietų ir ant savo tarnų livrėjos". Ir kiti Lietuvos—Vokietijos sutarties šią sritį paliečią nuostatai, kad ir atitinka šios rūšies konvencijoms nustatytą šabloną, vis delto yra daugiau pritaikyti moderninio gyvenimo reikalavimams.

Pavyzd., Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties nuostatas del konsularinio archyvo neliečiamybės[14]) nuodugniai tą klausimą sureguliuoja, nepalikdamas jokių neaiškumų, kurie visada gali kilti praktikos gyvenime, ir kuriems išspręsti Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konvencijose nėra atitinkamų nuostatų. Šiose konvencijose nustatytas tik bendras principas del konsularinių archyvų neliečiamybės[15]), tuo tarpu kai Lietuvos—Vokietijos konsularinė sutartis numato konkrečius atvejus, kada krašto įstaigos, nepaisydamos bendro principo, gali be konsulo ar jo pavaduotojo sutikimo imtis priverstinių priemonių tarnybos

---

11) 4 str.
12) Žiūr. aukščiau.
13) 5 str., kuris nustato, kad konsulai gali iškabinti savo valstybės vėliavą ant namų, kuriuose yra jų tarnybos arba kanceliarijos būstas, ant savo gyvenamų namų, o taip pat ant vartojamų važiuojant tarnybos reikalais susisiekimo priemonių.
14) 6 str.
15) 8 str.

ir kanceliarijos būstuose, būtent, vykdydamos teismo uždėtą bausmę arba tirdamos nusikalstamąjį darbą, už kurį gresia mirties, sunkiųjų darbų kalėjimo arba laisvės atėmimo bausmė, ne mažesnė kaip vienerių metų. Šiais atvejais bendras principas del archyvo ir buto neliečiamybės netaikomas. Šio nuostato svarbumas praktikos atžvilgiu[16]) savaime aiškus. Lietuvos—Vokietijos konsularinės konvencijos 6 str. taip pat nustato, kad „kanceliarijos ir tarnybos būstai ir butai niekados negali būti vieta pasislėpti"[17]). Tuo būdu čia aiškiai draudžiama konsulams teikti asil'io teisę savo būstinėse, kas yra leidžiama, arba, geriau sakant, toleruojama diplomatinių atstovų atžvilgiu.

Lietuvos—Vokietijos sutartis labai smulkiai reguliuoja konsularinių, valdininkų atleidimą nuo bet kurio karinio reikalavimo, patarnavimo, įgyvendinimo, nuo konfiskacijų bei rekvizicijų ir nuo kitų viešosios teisės pareigų[18]). Taip pat išsemiamai išspręstos konsularinių valdininkų atleidimo nuo mokesčių klausimas; nustatytos to atleidimo sąlygos, būdas ir ribos. Visi šie praktiškos reikšmės klausimai labai mažai tepaliesti Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose[19]). Jose visiškai nėra nuostato del konsulų teisės įvežti ir išvežti savo turtus bei palikimus[20]).

Šiose konvencijose taip pat nėra gana svarbaus nuostato, kuris reguliuoja konsularinių valdininkų, jų šeimynos narių ir tarnaujančių pas juos asmenų[21]) buitį tais atvejais, kai tarp sutartį pasirašiusių valstybių yra nutraukti diplomatiniai santykiai. Tokiais atvejais Lietuvos — Vokietijos konsularine sutartim kalbamiems asmenims „turi būti leista tinkamu laiko tarpu, kuris tačiau negali būti trumpesnis kaip 6 dienos, nekliudomai apleisti kraštą". Jų turtui ir palikimui turi būti taikomas 8 straipsnis, reguliuojąs turto išvežimo klausimą. Visi šie nuostatai, be abejojimo, yra reikalingi, kad prireikus netektų kilusius klausimus spręsti diplomatiniu keliu.

Pagaliau, Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose nėra nuostato, reguliuojančio teisinę buitį, kai miršta konsulas, nepalikęs įgalioto atstovo. Šiuo atveju, Lietuvos — Vokietijos konsularine sutartim[22]), „vietos valdžia turi kreiptis į paskyrusios valstybės artimiausį konsulą arba į pasiuntinybę konsularinės įstaigos archyvui užantspauduoti. Artimiausiam konsulariniam atstovui ir pasiuntinybei negalint, vie-

16) Tokie klausimai dažnai gali kilti praktikoj, ir tada sunku būtų juos išspręsti, nesant tam tikrų konvencijos numatytų nuostatų, o mūsų Baudž. Procese specialių nuostatų del konsulų nėra.

17) Čia kalbama apie asil'io teisę, kuria gali naudotis diplomatiniai atstovai.

18) 7 str. 1 p.

19) 6 str. 2 p.

20) Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties 8 str. 1 p.

21) Lietuvos — Vokietijos konsularinės sutarties 9 str.

22) Lietuvos — Vokietijos konsularinės sutarties 14 str. 1 p.

tos valdžia turi archyvą užantspauduoti esant bičiulinės valstybės konsulariniam atstovui ir duoti tos valstybės piliečiam, kuri mirusį valdininką buvo paskyrusi". Toliau sutartis nustato, kaip toji procedūra turi būti atlikta[23]). Visi šie nuostatai turi tam tikros praktiškos reikšmės ir, be abejojimo, taikytini tarpvalstybiniuose santykiuose. Šių nuostatų neįrašymas į Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularines konvencijas yra nemažas trūkumas.

Baigiant visų aukščiau pažymėtų konsularinių konvencijų nuostatų dėl konsularinių pirmenybių bei atlaidų palyginimą, tenka dar nurodyti bendrą nuostatą, įrašytą tiek Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose[24]), tiek Lietuvos — Vokietijos konsularinėje sutartyje[25]), būtent, kad „kiekvienos susitariančios valstybės konsulariniai valdininkai antrosios valstybės teritorijoj turi naudotis, savitarpumo sąlyga, visomis pirmenybėmis ir atlaidomis, kaip didžiausio palankumo nacijos tokios pat rūšies ir tokio pat rango konsulariniai valdininkai[26])".

Vadinasi, jeigu Vokietija, Latvija ar Estija suteiktų trečiosios valstybės konsulariniams valdininkams ypatingų privilegijų ar lengvatų, tai tos lengvatos ar privilegijos turėtų būti automatiškai taikomos ir Lietuvos konsulariniams valdininkams.

c) Konsularinių valdininkų jurisdikcijos klausimas.

Lietuvos—Vokietijos konsularinėj sutarty šis klausimas yra labai plačiai išnagrinėtas[27]), tuo tarpu kai Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose jis vos tepaliestas[28]). Tiesa, šiose konvencijose konsulų jurisdikcijos klausimą paliečia daugelis straipsnių; apie jį kalbama nuostatuose dėl atleidimo nuo mokesčių bei konsularinio archyvo neliečiamybės. Bet čia jis yra tik bendrais bruožais išspręstas, ir todel lieka nemaža neaiškumų bei abejojimų[29]). Lietuvos—Vokietijos konsularinė sutartis sistematiškai išnagrinėja šį klausimą, nepalikdama jokių spragų bei abejojimų.

Šios sutarties 11 str. nustato bendrą dėsnį, kad „tarnybos veikimo atžvilgiu konsulai nepriklauso jų tarnybos būstinės valstybės teismų[30])". Vadinasi, piliečiai dėl konsulo atliekamų tar-

---

[23]) 14 str. 2 ir 3 p. p.

[24]) 3 str. 2 p.

[25]) 15 str.

[26]) Tai yra Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties šio nuostato tekstas, kuris šiek tiek skiriasi nuo Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konvencijų nuostato teksto.

[27]) 11, 12 ir 13 str. str.

[28]) 6 ir 7 str.

[29]) Žiūr. toliau.

[30]) Tuo būdu lex domicilii jurisdikcijos klausimu konsulams del tokių bylų netaikomas.

nybos veiksmų sutarties numatytose ribose[31]) negali jiems kelti bylų jų tarnybos būstinės valstybės teismuose. Tuo būdu, šių bylų atžvilgiu svetimos valstybės jurisdikcija konsulų neliečia. Jai priklauso tiktai konsulo, kaip privatinio asmens, bylos, pavyzd., del jo skolos arba del jo padaryto nusikalstamo darbo.

Tokios bylos gali būti keliamos konsulams jų tarnybos būstinės valstybės teismuose, tačiau tam tikra tvarka, nes konsulams ir del šių bylų yra taikomos tam tikros lengvatos. Diplomatiniams atstovams, kaip žinoma, ir tokios bylos negali būti keliamos.

12 str. pasakyta: „Civilinėse ir prekybos bylose prieš konsularinius valdininkus, kurie yra paskyrusios valstybės piliečiai, negalima vartoti asmeninio arešto nei kaip priverstinojo vykdymo priemonės, nei kaip apsaugomosios priemonės[32]). Jie negali būti suimti, nebent tik vykdant teismo uždėtą bausmę arba persekiojant del nusikalstamojo darbo, už kurį gresia mirties ar sunkiųjų darbų kalėjimo bausmė[33])".

Ir tais atvejais, kai yra leidžiama konsularinį valdininką suimti arba šaukti tardyti, yra dar numatyta ypatinga tvarka, būtent, „antrosios valstybės vyriausybė turi tuojau pranešti apie tai tos valstybės diplomatinei atstovybei, kuri jį yra paskyrusi". Ši procedūra taip pat numatyta Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų[34]).

Tačiau minėtose konvencijose visiškai nėra nuostatų apie tai, kuria tvarka konsularinis valdininkas turi būti šaukiamas į teismą liudytoju. Tėra tik tiek pasakyta, kad „konsulai privalo patys atvykti teisman tik kriminalinėse bylose. Civilinėse bylose jie prašomi duoti parodymą raštu arba jų parodymas duodamas teismo valdininkui[35])".

Šis nuostatas to klausimo toli gražu išsemiamai nesureguliuoja. Kyla klausimas, ar konsulas, pašauktas teisman liudytoju, gali būti klausinėjamas del dalykų, liečiančių jo tarnybos veikimą, ir kaip teismas turi pasielgti, jeigu toks konsulo parodymas turi bylai didelės reikšmės. Pagaliau neaišku, kaip turi būti atliekamas patsai konsulo, kaip liudytoju, išklausinėjimas ir kuria tvarka jis šaukiamas stoti baudžiamosiose bylose. Visi tie klausimai, turį praktiškos reikšmės, visiškai sureguliuoti Lietuvos — Vokietijos konsularinės sutarties. Šią sutartim, kon-

---

[31]) Žiūr. toliau skyrių *d*.

[32]) Tuo būdu konsulams negali būti taikomi atitinkami mūsų Civ. Proc. įst. ir vokiečių ZPO nuostatai.

[33]) Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose (6 str.) nėra tokio plataus nuostato; ten tik tiek pasakyta, kad konsulus suimti leidžiama del tokių nusikalstamųjų darbų, kuriuos to krašto įstatymai kvalifikuoja, kaip *didžiuosius* nusikaltimus. Aišku, kad tokios kvalifikacijos dar nepakanka šiam klausimui išspręsti.

[34]) 6 str. 4 p.

[35]) 7 str.

sulariniai valdininkai gali būti prašomi oficialiniu raštu duoti teismui parodymus *oficialiniu raštu*, o negali būti šaukiami teisman paprastais *teismo raginimais*. Del dalykų, liečiančių konsulų tarnybos veikimą, jie gali būti klausinėjami tik juos paskyrusios vyriausybės sutikimu; nesant tokio sutikimo, konsulai gali atsisakyti liudyti teisme. Tačiau, „jei teismas atsisakymą liudyti del tarnybinės paslapties laiko nepateisinamu, tai jis turi pranešti apie tai savo vyriausybei, kad nuomonių skirtumas būtų išspręstas diplomatiniu keliu[36])".

Konsulas[37]) klausinėjamas liudytoju įvairiais būdais. Civilinėse bylose, konsului nestojus del ligos arba tarnybos reikalų, teismo įstaigos turi nuvykti į jo butą išklausinėti žodžiu arba pareikalauti parodymo lex domicilii atitinkama tvarka. Jeigu šia tvarka parodymas gali būti duotas ir raštu, tai konsulas turi „pažymėtu jam laiko tarpu pristatyti įstaigoms savo parodymą, pasirašęs jį ir pridėjęs tarnybinį antspaudą"[38]).

Visai kitokią konsulų parodymams duoti tvarką nustato Lietuvos—Vokietijos konsularinė sutartis del baudžiamųjų bylų. Jeigu lex domicilii šiose bylose būtinai reikalauja, kad konsulas, kuris yra paskyrusios valstybės pilietis, pats stotų į teismą, kuris sprendžia bylą, o bute išklausinėti jį del tam tikrų priežasčių ar aplinkybių negalima, „tai teismas, jei jis negali atvykti del tarnybos, turi susitarti su juo del išklausinėjimo dienos ir valandos ir sutartu laiku turi kiek galima netrunkant jį išklausinėti ir užlaikyti neilgiau, kaip būtinai reikalinga"[39]). Tokia detališka konsulo parodymų davimo tvarka turi didelės praktiškos reikšmės ir, be abejojimo, palengvina teismui savo uždavinį atlikti, nejžeidžiant konsulą paskyrusios valstybės prestižo. Jeigu tokių nuostatų nebūtų, tai teismui reikėtų per Užsienių Reikalų Ministeriją ilgo susirašinėjimo keliu šį klausimą sutvarkyti.

Lietuvos — Vokietijos konsularinė sutartis pagaliau nustato bendrą dėsnį, kurio irgi nėra Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos Estijos konsularinėse konvencijose, būtent, kad grasinimai prievarta arba priverstinės priemonės aukščiau minėtais atvejais jokiomis aplinkybėmis negali būti vartojami[40]). Iš šio nuostato matyt, kad teismai, susidurdami su konsulais, turi elgtis ypatingai atsargiai.

Tuo būdu palyginę Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties nuostatus su Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų nuostatais jurisdikcijos klausimu, mes aiškiai matome, kad pirmosios sutarties nuostatai yra visais atžvilgiais pilnesni ir tobulesni, negu antrosios.

---

[36]) Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties 13 str.

[37]) Tačiau šie nuostatai taikomi konsului tik tuo atveju, kai jisai nėra p i l i e t i s tos valstybės, kurioj yra jo rezidencija.

[38]) 13 str. 3 p.

[39]) 13 str. 4 p.

[40]) 13 str. 5 p.

d) Konsularinės tarnybos pareigos konsulą paskyrusios valstybės piliečių ir jų turto atžvilgiu.

Šios pareigos yra daug plačiau ir smulkiau nustatytos Lietuvos ir Vokietijos konsularinėj sutarty, negu Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėse konvencijose. Pastarosiose tėra tiktai vienas bendro pobūdžio nuostatas[41]), kuris yra įrašytas ir Lietuvos—Vokietijos sutarty[42]). Jis nustato, kad konsulas, eidamas savo tarnybos pareigas, „gali kreiptis į savo tarnybos apygardos teismo ir administracijos įstaigas, taip pat darytį joms pareiškimus del kiekvieno esančių tarp dviejų valstybių sutarčių ir susitarimo arba bendrų tarptautinės teisės dėsnių laužymo, valdžios įstaigoms į jų pareiškimus neatsižiūrint, jie gali, nesant diplomatiniam atstovui, patys kreiptis į tą vyriausybę, iš kurios jie yra gavę leidimą". Taigi mes matome, kad šis bendro pobūdžio nuostatas suteikia konsulams labai plačių teisių, beveik sulygindamas juos su diplomatiniais atstovais, ypač tuo atveju, kai toje valstybėje, kur jie reziduoja, nėra diplomatinės atstovybės.

Tačiau Lietuvos — Vokietijos sutarty yra ir kitų nuostatų, uždedančių konsulams daug naujų pareigų savo atstovaujamos valstybės piliečių atžvilgiu. Tatai nėra vien tik notaro pareigos, k. a., surašymas arba paliudijimas konsulą paskyrusios valstybės piliečių aktų, vertimas ar paliudijimas bet kurios rūšies protokolų bei raštų, išduotų pažymėtos valstybės įstaigų arba valdininkų, bet ir atlikimas visos eilės svarbių funkcijų, pvzd., civilinės metrikacijos srityje[43]).

Čia norėčiau dar nurodyti keletą Lietuvos — Vokietijos sutarties nustatytų konsulo, kaip notaro, pareigų, kurios skiriasi nuo Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos — Estijos konvencijų nustatytų tos rūšies pareigų. Lietuvos—Vokietijos sutartis neleidžia konsului surašyti arba paliudyti jo atstovaujamos valstybės piliečių aktų, kurie „liečia žemės sklypo jų tarnybos apygardos krašte perleidimą ar daiktinį apsunkinimą". Vadinasi, tokiais atvejais konsulas turi vadovautis lex domicilii ir neturi teisės eiti notaro pareigų. Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konvencijose tokio nuostato visai nėra, nors § 14 p. 1 ir pasakyta, kad konsulai turi teisės legalizuoti sutartis, „kurios liečia žemės nuosavybę, kuri yra konsulą įgaliojusio krašto teritorijoj, arba reikalą, kuris tenai gali būti atliktas". Tuo būdu ir šios konvencijos tos srities konsulo pareigas aprėžia, bet vis delto, nesant aiškaus nuostato, draudžiančio konsului legalizuoti sutartis, liečiančias žemės nuosavybę arba kitus reikalus reziduojančioj valstybėj, kilus kokiems abejojimams, kiekvienu atveju reikėtų kreiptis į atitinkamą

---

[41]) 4 str.
[42]) 16 str. 2 p.
[43]) žiūr. toliau.

Užsienių Reikalų Ministeriją šiam klausimui išaiškinti, kas, žinoma, yra labai nepatogus ir daug laiko gaišinąs dalykas.

Kai del konsulų teisių bei pareigų civilinės metrikacijos srity, tai Lietuvos — Vokietijos sutarty ir Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinėse konvencijose jos yra nevienodos[44]). Todel jas reikėtų kiek plačiau išnagrinėti.

Tuo metu, kai Lietuva darė konsularines konvencijas su Latvija ir Estija (1924 m.), matyt, buvo visai kitokios gyvenimo sąlygos, negu kad Lietuvos — Vokietijos derybų del konsularinės sutarties metu.

1924 m. buvo manoma Lietuvoj įvesti civilinę metrikaciją; šiuo reikalu net buvo išleistas Vidaus Reikalų Ministerio aplinkraštis, o Užsienių Reikalų Ministerijos išsiuntinėta specialinė instrukcija pasiuntinybėms bei konsulatams[45]). Štai del ko tada ir buvo sumanyta suteikti susitariančių šalių konsulams tam tikros vadinamųjų „diplomatinių arba konsularinių jungtuvių" teisės, kaip kad tatai numatyta 1902 m. birželio 12 d. Haagos konvencijos apie vedybas[46]).

Latvijoj ir Estijoj, kaip žinoma, tuo laiku jau buvo įvesta civilinė metrikacija[47]), ir todel jos kalbamam klausimui nebuvo priešingos.

Atsižvelgiant į tai, šiose konvencijose ir buvo nustatyta, kad „konsulai turi teisės, kiek tatai leidžia tos susitariančios šalies, kuri yra juos įgaliojusi, įstatymai, atlikti šios šalies piliečių jungtuves, prisilaikydami veikiančiųjų tenai įstatymų"[48]). Tačiau šis nuostatas negali būti taikomas tuo atveju, kai vienas iš susituokiančiųjų yra tos susitariančios šalies pilietis, kur konsulas turi savo rezidenciją[49]).

Šis nuostatas yra visiškai suderintas su aukščiau pažymėtos Haagos konvencijos reikalavimais. Ta konvencija (6 str.), kiekvienas užsienio valstybės diplomatinis ar konsularinis atstovas turi teisę atlikti vedybų formalinę procedūrą savo krašto įstatymais. Tačiau tokios vedybos Haagos konvencijos dalyvių yra pripažįstamos tik tuo atveju, kai: 1) nė vienas iš susituokiančiųju nėra pilietis tos valstybės, kur vedybos atliekamos, ir kai ši valstybė tam neprieštarauja, tačiau ji negali prieštarauti del tikybinio pobūdžio motyvų[50]).

Palyginę Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konvencijų nuostatus su nurodytais Haagos konvencijos reikalavimais,

---

[44]) Palyg Lietuvos—Vokietijos sutarties 19 str. su Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konvencijų 13, 15 ir 16 str. str.

[45]) Apie tai plačiau mano darbe „Kai kurios Lietuvos ir Latvijos šeimos teisės problemos", išspausdintame „Teisės" Nr. Nr. 13, 14, 15.

[46]) 6 str.

[47]) Latvijoj 1921 m. vasario 1 d. vedybų įstatymu ir Estijoj 1922 m. spalių 27 d. vedybų įstatymu.

[48]) Konvencijos 15 str.

[49]) Konvencijos 15 str.

[50]) Žiūr. „Teisė" Nr. 15 mano straipsnį, 5 p.

mes matome, kad, sudarant pirmąsias konvencijas, buvo atsižvelgta tik į pirmąjį Haagos konvencijos reikalavimą. Antrojo reikalavimo stoka yra tam tikra Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų spraga, nes kai kuriais atvejais prieštaravimas tos valstybės, kurioj atliekamos „konsularinės" vedybos, gali būti pagrįstas, ir į jį reikėtų atsižvelgti, pavyzd., bigamijos ir kitais baudžiamojo pobūdžio atvejais. Tačiau šis trūkumas būtų pašalintas, jei Lietuva, Latvija ir Estija prisidėtų prie minėtos Haagos konvencijos.

Praktikoj, tuo tarpu, Lietuvos su Latvija ir Estija sudarytų konvencijų nuostatai del konsularinių vedybų negali būti taikomi Lietuvos piliečiams, ir Lietuvos konsulai suteiktų jiems teisių panaudoti negali del to, kad Lietuvos įstatymai civilinių vedybų nenumato ir net nepripažįsta Lietuvos piliečių užsieny sudarytų tokių vedybų[51]).

Latvijos ir Estijos konsulai suteiktas jiems aukščiau pažymėtų konvencijų teises savo piliečių atžvilgiu gali vykdyti.

1929 m., vedant derybas su Vokietija, matyt, buvo atsižvelgta į susidariusią nenormalinę būtį del civilinės metrikacijos[52]), ir todel Lietuvos — Vokietijos konsularinės sutarties šis klausimas visiškai nepaliestas. Žinoma, tai yra tam tikras mūsų konsularinės sutarties su Vokietija trūkumas, nes turint su Vokietija artimus santykius, šis klausimas turėjo būti sureguliuotas. Dabartinė šio klausimo būtis yra gana nenormali. Tačiau, įvedant Lietuvoje civilines vedybas, šis trūkumas galėtų būti pašalintas, sudarant specialią konvenciją šiuo klausimu su Vokietija arba prisidedant prie aukščiau pažymėtos Haagos konvencijos. Lietuvos—Vokietijos konsularinėj sutarty taip pat nėra nuostato, kuriuo būtų uždedamos konsului globėjo pareigos tam tikrais atvejais, kaip kad yra nustatyta Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinių konvencijų[53]). Šiomis konvencijomis konsulams „pavedama laikinai rūpintis ir globoti nepilnamečius vaikus ir našles įgaliojusios juos valstybės piliečių, kurie yra mirę jų veikimo srity, ir jie, vaduodamiesi šia pareiga, gali, kiek tat leidžia vietos įstatymai, imtis visų reikiamų priemonių pasilikusiųjų interesams ir palaikams globoti".

Toks nuostatas turi tam tikros praktiškos reikšmės, ir jį reikėtų įrašyti į mūsų konsularines konvencijas su svetimomis valstybėmis, o ypačiai su artimesniais kaimynais, kur tokie interesai dažnai gali kilti.

Vienintelis, liečiąs civilinę metrikaciją, nuostatas, kuris yra tiek Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinėse konvencijose[54]), tiek Lietuvos—Vokietijos konsularinėj sutarty[55]),

[51]) Žiūr. „Teisė" Nr. 15 mano straipsnį, 20—22 p. p.

[52]) Nepaisant gyvenimo reikalavimų, žiūr. mano išvadas šiuo klausimu nurodytame darbe „Teisės" 15 Nr., 25—27 p. p.

[53]) 13 str.

[54]) 16 str.

[55]) 19 str.

yra tas, kuris suteikia konsulams teisę liudyti[56]) arba įregistruoti[57]) „savo valstybės piliečių gimimus ir mirimus savo valstybės įstatymų nustatyta forma"[58]).

Tačiau ir šis nuostatas Lietuvos konsulams pasilieka jus nudum, nes Lietuvos įstatymais gimimai ir mirimai liudijami arba registruojami dvasininkų. Vadinasi, uždėjimas konsulams, kaip civiliniams valdininkams, tokių pareigų, prieštarauja mūsų įstatymams[59]).

Iš šios keblios būties tėra tik viena išeitis, būtent, kuo greičiausiai įvesti civilinę metrikaciją. Tuo tarpu, žinoma, mūsų piliečių gimimų, vedybų bei mirimų registracijos klausimai užsieny pasilieka painūs, nepaisant mūsų su užsienio valstybėmis sudarytų konsularinių konvencijų.

e) Konsulų teisės bei pareigos, susijusios su laivininkyste, palikimais ir kitais klausimais.

Ir čia randame visą eilę skirtingumų tarp Lietuvos — Vokietijos konsularinės sutarties ir Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinių konvencijų.

Konsulų teisės bei pareigos laivininkystės srity Lietuvos—Vokietijos konsularinės sutarties[60]) daug plačiau paliestos, negu Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinių konvencijų[61]). Šiose konvencijose klausimas tik bendrais bruožais tepaliestas; visa eilė klausimų, turinčių praktiškos reikšmės, lieka neišspręstų, pavyzd., konsulų valstybės laivų dokumentų tikrinimas, laivų įgulos suėmimas ir tardymas ir kt.

Už tai Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinės konvencijos nustato konsulų teises ir pareigas, susijusias su palikimų perdavimu[62]). Lietuvos — Vokietijos konsularinė sutartis numato sudaryti atskirą konvenciją[63]) šiam klausimui sureguliuoti.

Sužymėtų sutarčių baigiamieji nuostatai taip pat daug kuo skiriasi vieni nuo kitų. Čia vėl matome Lietuvos — Vokietijos sutarties tobulumą, lygindami ją su Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinėmis konvencijomis. Pirmosios sutar-

---

[56]) Lietuvos — Vokietijos konsularine sutartim.

[57]) Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos—Estijos konvencijomis.

[58]) Nuostatas del liudijimo formos yra tik Lietuvos — Vokietijos konsularinėj sutarty; Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos—Estijos konvencijose jo nėra, kas, žinoma, yra tam tikras trūkumas.

[59]) Tiesa, mūsų konstitucija numato, nors ir netiesioginiu būdu, civilinę metrikaciją, tačiau konstitucijos nuostatas (86 str.) yra tik *deklaratyvinio* pobūdžio.

[60]) 20—25 str. str.

[61]) 9—11 str. str.

[62]) 12 str.

[63]) 28 str.

ties baigiamieji nuostatai išsprendžia labai svarbų praktikai klausimą, būtent, del suderinimo diplomatinių teisių ir pareigų su konsularinėmis teisėmis ir pareigomis tuo atveju, kai diplomatinių atstovybių valdininkams pavedama eiti konsularines pareigas.

Vadinasi, čia keliamas įdomus *kolizijos* klausimas: ar tokie diplomatiniai valdininkai (atstovybės patarėjas, sekretorius, atachée ir t.t.), eidami konsularines pareigas, nustojo savo diplomatinių pirmenybių, pasilikdami vien tik konsulariniais valdininkais, ar ne? Šis klausimas praktikoj dažnai gali kilti[64]), ir todel jis šiokiu ar tokiu būdu reikia išspręsti. Lietuvos—Vokietijos sutartis jį išsprendžia taip: tokie valdininkai, eidami konsularines pareigas[65]), nenustoja teisės naudotis ir jiems teikiamomis tarptautinės teisės dėsniais diplomatinėmis pirmenybėmis.

Lietuvos — Vokietijos konsularinė sutartis sudaryta penkeriems metams[66]), o Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinės konvencijos galioja neribotą laiką[67]). Turint galvoj praktikos gyvenimo reikalavimus, reikia pasakyti, kad dažnas konvencijų peržiūrėjimas, ištaisymas ir papildymas yra visais atžvilgiais naudingas. Vadinasi, ir šiuo atžvilgiu Lietuvos — Vokietijos sutartis yra tobulesnė.

Kai kurios palyginimo išvados.

Iš šio trumpo sužymėtų konsularinių konvencijų juridinio analizo ir palyginimo mes matome, kad Lietuvos — Vokietijos konsularinė sutartis yra beveik visais atžvilgiais tobulesnė ir pilnesnė už Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularines konvencijas.

Visų pirma, šių pastarųjų turinio sistema yra nevisai vykusi; medžiaga jose suskirstyta, neatsižvelgiant į iškeltų klausimų svarbumą. Toliau, nevisai kaip reikiant yra išspręstas vienas esminių konsularinių konvencijų klausimų, būtent, del konsularinių valdininkų įsileidimo tvarkos, exequatur'os gavimo, konsulų atstovavimo ir pavadavimo.

Taip pat daug spragų yra Lietuvos—Latvijos bei Lietuvos—Estijos konsularinių konvencijų skyriuj del konsularinių pirmenybių bei atlaidų. Nepakankamai išspręsta konsularinių archyvų neliečiamybės, asil'io teisės, konsulo personalo, šeimos būties ir kiti praktikos klausimai. Pagaliau, šios konvencijos visai mažai tepaliečia labai svarbų konsulų jurisdikcijos klausimą[68]).

Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinių konvencijų šiek tiek tobuliau yra sureguliuotas klausimas del

---

[64]) žiūr. aukščiau.
[65]) 26 str.
[66]) 29 str. 3 p.
[67]) 18 str.
[68]) žiūr. aukščiau.

konsulo pareigų jį paskyrusios valstybės piliečių atžvilgiu. Čia randame visą eilę moderniškų nuostatų civilinės metrikacijos klausimais, tuo tarpu kai Lietuvos — Vokietijos konsularinėj sutarty šie klausimai net nepaminėti. Tie klausimai šioj sutarty, matyt, nebuvo paliesti todel, kad Lietuvoje, išskyrus Klaipėdos kraštą, bendrai, dar nėra įvesta civilinės metrikacijos. Taigi, ši spraga sutarty liko del mūsų pačių kaltės. Tačiau, palygindami Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinių konvencijų nuostatus, liečiančius laivininkystę bei kitus klausimus su atitinkamais Lietuvos — Vokietijos konsularinės sutarties nuostatais, mes matome, kad antrieji yra daug pilnesni ir tobulesni už pirmuosius.

Net palikimų klausimas Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konsularinėse konvencijose yra paskubomis sureguliuotas, nes palieka visą eilę nesutvarkytų svarbių reikalų. Todel visai tikslu yra, kad Lietuvos — Vokietijos konsularinė sutartis numato atskiros konvencijos šiuo klausimu sudarymą. Toje konvencijoje toks svarbus kaimynams klausimas galima bus tinkamai sutvarkyti.

Reikia pripažinti, kad Lietuvos — Vokietijos konsularinė sutartis yra išsprendusi labai svarbų diplomatinių ir konsularinių pareigų kolizijos klausimą, kuris Lietuvos — Latvijos bei Lietuvos — Estijos konvencijose net nepaminėtas.

Visa suglaudus, prieinama išvada, kad Lietuvos—Vokietijos konsularinė sutartis, nežiūrint kai kurių jos trūkumų bei spragų (konsulo teisės bei pareigos ekonominių santykių tarp jį įgaliojusios valstybės ir rezidencijos valstybės srity), yra, palyginus su kitomis tarp Lietuvos ir svetimų valsybių sudarytomis konsularinėmis konvencijomis[69]), pavyzdingiausia, ir ją reikėtų laikyti pagrindu, ateity sudarant ar peržiūrint jau sudarytas konsularines konvencijas[70]).

G. Rutenbergas.

---

[69]) Žiūr. Lietuvos sutartis su svetimomis valstybėmis, Užsienių Reikalų Ministerijos leidinys, I t.

[70]) Šio darbo galas bus išspausdintas kitame „Teisės" N.; ten bus padaryta kitų svarbesnių sutarčių su Vokietija juridinis analizas.

Austrijos Federacijos konstitucinė reforma.

Išvargusios didžiajame kare trijų didžiųjų imperijų tautos, kurios sukūrė savo nepriklausomas valstybes pastarųjų griuvėsiuose, ištroškusios taikos ir saugumo, nukrypo demokratijos link. Iš vienos pusės, veikiant bendrai demokratinei tendencijai ir ypač Prancūzijos respublikos konstitucinio sutvarkymo pavyzdžiui, o iš antros to meto revoliucinėms idėjoms, kurios tautų nelaimę del baisių karo rezultatų daugiausia priskyrė vykdomosios galios galvoms — imperatoriams, savaime suprantama, kad, nekalbant jau apie vykdomosios galios supremaciją, net ir pusiausvyra su įstatymų leidimo galia vargiai buvo pakenčiama. Todel mes matome, kad Lenkijos (1921 m.), Latvijos, Estijos, Lietuvos (1922 m.) konstitucijos įstatymų leidimo galiai suteikė aiškią supremaciją, o kiek sušvelnintoj formoj — Vokiečių Reicho, Čekoslovakijos ir Suomijos konstitucijos[1]), o Austrijos, Bavarijos ir Prūsijos nuėjo net iki tiesioginio, paties parlamento, vyriausybės sudarymo[2]).

Parlamentinis režimas, išaugęs iš konstitucinių monarchijų, daugiau reiškėsi vykdomosios valdžios atsakomybe prieš parlamentą ir palaikymu pusiausvyros tarp įvairių galių. Jau Montesquieu raštuose mes randame pusiausvyros diegus: „Kada vieno žmogaus rankose arba toje pačioje valdininkų kolegijoj yra sujungta vykdomoji galia su įstatymų leidimo galia, laisvės nebėra, nes tenka bijotis, kad monarchas ar senatas neišleistų tyroniškų įstatymų, kad juos tyroniškai vykdys". Dar ryškiau tai išreiškia Duguit[3]): „Pirmoji sąlyga, kad parlamentinis režimas galėtų normaliai funkcijonuoti, yra ta, kad parlamentas ir vyriausybė būtų lygūs tiek įtakos, tiek prestyžo atžvilgiu, vis tiek iš kur tie organai bus kilę. Jei parlamentas valstybės galvos atžvilgiu, kuri

[1]) Apie šią tendenciją žiūr. prof. M. Römerio „Lietuvos valstybės konstitucijos reformą".

[2]) Žiūr. R. Redslob „Le règime parlamentaire" 277—335 p.p.

[3]) Duguit, Traité de droit constitutionnel, II l., 1923 m. 740 p.

savy įasmenina vyriausybę, del vienos ar kitos priežasties užima žemesnę vietą, pusiausvyros nebėr, ir parlamentinis režimas greitai užleidžia vietą asmens diktatūrai".

Bet sena, klasikiškoio Anglijos parlamentarizmo, spekuliatyviniu metodu sukurta doktrina su visais savo pusiausvyros atributais vargu ar beatatinka naująsias konstitucines tendencijas. Mano nuomone, Mirkin-Guetzewicz visai teisus tvirtindamas, kad *politinė mūsų dienų parlamentarizmo esmė* yra ne ta, kad ministerių kabinetas turi turėti daugumos pasitikėjimą, be ta, kad dauguma turi sudaryti kabinetą"[4]). Juk iš tikrųjų, pagrindinis partijų siekimas — o parlamentinis valdymas yra partijų valdymas — yra ne patekti į parlamentą ir kontroliuoti vyriausybę, bet galėti sudaryt vyriausybę, kuri vykdytų partijos programą. Toji tendenciia pasireiškia ir Anglijos parlamente tuo, kad laimėjusios partijos lyderiui pavedama sudaryti naujas kabinetas. Kai kurios naujosios konstitucijos ta kryptimi nuėjo kiek toliau. Jos vietoj fakto, tapusio precedentu, jį užakcentavo konstitucijoj ir tiesiog pavedė rinkti ministerių kabineto pirmininką ar visą kabinetą pačiam parlamentui. O Mirkin-Guetzevicziaus nuomone, „kai kurių konstitucijų praktika rinkti ministerių kabinetą parlamente, nėra jokiu būdu parlamentinio režimo iškreipimas, kaip kai kurie kritikai sako, bet priešingai, tai yra logiškas išplėtimas *parlamentarizmo racionalizacijos* proceso. Prūsijos, Bavarijos konstitucijos, paskelbdamos atitinkamus straipsnius, teatliko tai, kas Anglijoj ir Prancūzijoj faktinai vyksta. Tik nei Anglijoj, nei Prancūzijoj tas procesas nėra *teisiškai racionalizuotas*, o čia konstitucijų tekstai atvirai paskelbė, kad ministerių kabinetą skiria Rūmai"[5]).

Po šių preliminarinių pastabų apie parlamentinio režimo esmę mes eisime prie pačios Austrijos konstitucijos analizės, kuri buvo vienas iš ryškiausių racionalizuoto parlamentarizmo tipas.

1920 m. spalių m. 1 d. Austrijos Federacijos konstitucija yra daugiausia kompromiso padarinys tarp dviejų didžiųjų Austrijos partijų: socialistų ir krikščionių socialistų. Pirmieji, ar del savo Anschluss'o tendencijų, ar bendrai del socialistinės galvojimo koncepcijos, kur daugiau linksta į unitarizmą, buvo centralizacijos šalininkai. Priešingai, krikščionys socialistai, „ūkininkų" partija, kuri taip nemėgo socialistinės Vienos, buvo federalizmo šalininkai. Ir štai šių idėjų įtakoj mes turime Austrijos Federaciją, nežiūrint to, kad Austrija prieš karą buvo unitarinė valstybė. Bet priėmus 1920 m. konstituciją ir įvykus naujiems rinkimams, socialistai neteko žymios balsų daugumos, o jų vietoje sustiprėjo krikščionys socialistai ir kitos buržuazinės grupės. Ir

---

[4]) Mirkin-Guetzewicz „Les Constitutions de l'Europe nouvelle" 1928 m. 20 p.

[5]) Ibid. 21 p.

toji jų padidėjusi įtaka ėjo ta kryptimi, kuri siekė sustiprinti Austrijos federalizmą arba, anot Mirkin-Guetzevicz'iaus, sušveicarinti Austriją[6]).

1920 m. konstitucija, iš vienos pusės, mums primena Šveicarijos konstitucijos santvarką, iš antros pusės, joj atsispindi monistinė teisės sistema, kurioje norima įvesti teisės vienumas, teisės supremacija, kad visa valstybės santvarka būtų persisunkusi teise. Tai visai suprantama, nes prie jos išdirbimo daug prisidėjo žymus Vienos universiteto prof. Kelsen'as, ir jojo įtaka, siekianti valdžios racionalizacijos, yra tiek pat didelė Austrijos konstitucijai, kiek Preuss'o — Vokietijos Reicho.

1920 m. Austrijos Federacijos konstitucija buvo paremta aiškia įstatymų leidimo galios supremacija, kuri ėjo net iki to, kaip jau mes minėjome, kad ministerių skyrimą ji pavedė Tautos Tarybai, nežiūrint to, kad yra Federacijos Prezidentas; jo teisės buvo daugiau garbės pobūdžio, be jokios didesnės realinės galios: jis neturėjo suspensyvinės veto teisės, negalėjo paleisti parlamento[7]). Be to, jo galią mažino dar ir tai, kad jis buvo renkamas Federacijos Susirinkimo (Tautos Tarybos ir Federacijos Tarybos kartu).

Bet greitai įstatymų leidimo galios supremacija teko kiek susiaurinti, nes 1922 m. spalių m. 4 d. Ženevos sutartimi Austrija pasižadėjo finansams sutvarkyt duotį pilną valią vykdomajai galiai per 2 metus (1922 m. lapkričio 26 konstitucinis įst.). Finansams sutvarkyti tiek viena, tiek antra iš kovojančių pusių turėjo daryt nusileidimus. Padaryti radikališkesnius pakeitimus, turint galvoje dvi visai priešingas grupes, o nesant liberalinių ir radikalinių grupių[8]), buvo labai sunku. Ir štai mes matome, kad ginčai tarp Schutzbund'o ir Heimwehren'o dažnai persikeldavo iš parlamento į gatvę.

1927 m. į Tautos Tarybą buvo išrinkta: 73 krikšč. socialistai, 71 socialistas, 12 pangermanistų ir 9 Landbund'o; iš viso 71 socialistas ir 94 buržuazinio bloko. Valdžios priešaky stovįs buržuazinis blokas, prie buvusios konstitucinės santvarkos, negalėjo įvesti ramybės Austrijoj. Schutzbund'as ir Heimenwehren'as demonstravo[9]). O vienas buržuazinis blokas, eidamas 1920 m. konstitucijos 44 str., to padaryti negalėjo, nes konstitucijos pakeitimui reikalingas $^2/_3$ atstovų sutikimas. Po ilgų grasinimų ir derybų buvo prieitas toks kompromisas. Socialistams pasisekė apginti nepriklausoma Vienos savivaldybės pozicija, nors kitos savivaldybės atsidūrė centro valdžios priežiūroj. Krikš-

[6]) Mirkin-Guetzewicz „La revision de la Constitution Autrichienne" Revue Politique et Parlamentaire, Nr. 424, t. CXLII, 1930 m. kovo 10 d.

[7]) Apie Austrijos Feder. vietą parlamentiniame režime žiūr. Redslob, op. cit. 325—334 p.

[8]) Mirkin-Guetzevicz Rev. pol. et parl. 487 p.

[9]) Kiek opus Austrijai pilietinės ramybės klausimas, žiūr. str. Dr. Fr. Rehrl, „Pour la Paix interieure de l'Autriche", „La Paix" V t. 1930 m. Nr. 1

čionys socialistai atsisakė nuo savo pasiūlymo panaikinti jūry, o socialistai nusileido, kad būtų sustiprintos vykdomosios galios prerogatyvos.

Vykdomosios ir įstatymų leidimo galios santykis, kuris anksčiau buvo pagrįstas įstatymų leidimo galios supremacija, dabar pasikeitė iš pagrindų.

Federacijos Prezidentas renkamas nebe Federacijos Susirinkimo kaip ligišiol, bet tautos (60 str.) ir 6 metams, o ne 4. Einant 26 str. rinkikų amžiaus cenzas pakeltas nuo 20 iki 21 mt., o renkamųjų nuo 24 iki 29 mt.

Federacijos Prezidentas skiria kanclerį ir, jam pasiūlius, kitus ministerius (70 str.) Tokiu būdu čia atsisakoma nuo racionalizuoto parlamentarizmo. Fed. Prezidentas gavo teisę paleisti parlamentą, kuris senąja konstitucija galėjo būti paleistas tik liaudies iniciatyvos keliu. Federacijos Susirinkimui pasiūlius, tautos balsavimu Prezidentas gali būti atšauktas. Bet jeigu tauta pasisakys prieš, tai jis laikomas išrinktu naujai kadencijai (Plg. Vokietijos Reicho konstitucijos 43 str., Latvijos 51 str.).

Prezidentas gavo teisę leisti būtino reikalingumo reglamentus (réglaments de necessité, Notsverordnung), kurie taip blogą atsiminimą buvo palikę iš prieškarinių laikų, bet kurie del sunkių ekonominių aplinkybių jau pasirodė 1922 m.. 18 str. § 3 nustato sąlygas, kuriomis jie gali būti leidžiami: „Jei kolektyvui išvengti aiškių ir neatlyginamų nuostolių yra reikalingas, einant konstitucija, Tautos Tarybos sprendimas ir jei tuo momentu Tautos Taryba neposėdžiauja, ar negali reikiamu laiku susirinkti del ne nuo jos pareinančių aplinkybių, tai Federacijos Prezidentas savo ir vyriausybės atsakomybe gali leisti laikinus įsakymus, kurie pakeičia įstatymus..." Bet toji teisė yra subordinuota ir gali veikti tik principalinei komisijai (commission principale) sutikus. Ji renkama iš parlamento narių tarpo proporcine sistema. (Plg. Čekoslovakijos konstitucijos 54 str, kur 24 narių komitetas taip pat turi teisę leisti laikinus įstatymus). Be to, būtino reikalingumo reglamentai, einant 18 str., negali įvesti nuolatinių mokesčių ir prieštarauti konstitucijai.

Federacinė Taryba dabar gavo Kraštų ir Profesijų Tarybos (Conceil des Pays et des Professions) vardą. Laikinai Federacinė Taryba lieka, bet einant 35 str. numatomas jos pakeitimas.

Taip pat padaryta pakeitimų del parlamento galios ir biudžeto atžvilgiu. Einant 51 str. vyriausybė, sutikus principalinei komisijai, gali paimti 1 mil. šilingų. Tas patš str. leidžia naudotis ir $^1/_{12}$ provizoriumu kas mėnuo. Jeigu biudžetas laiku nepriimtas, tai vyriausybė pirmuosius du mėnesius gali naudotis $^1/_{12}$ provizoriumu pereitų metų biudžeto. Čia vyriausybės teisė nenueina taip toli, kaip kad Lenkijos 1926 m. rugpiūčio m. 2 d. įst., apie kurį mes kalbėsime vėliau.

Trumpai paminėję svarbesniuosius Austrijos konstitucijos pakeitimus, dabar pasistengsime nustatyti tą konstitucinę tenden-

ciją, kuri ypač žymi paskutiniu metu vykdomosios galvos sustiprinimo atžvilgiu ir kurioje Austrijos Federacijos konstitucinė revizija yra dar vienas iš tos krypties įrodymų.

Parlamentinis racionalizmas ir valdžios racionalizacija nuėjo aiškia įstatymų leidimo galios supremacijos kryptimi, iškreipdami vykdomosios galios reikšmę mūsų dienų valstybių gyvenime.

Kas turėjo progos stebėti vykdomosios ir įstatymų leidimo galios evoliuciją, tam nesunku buvo pastebėti, kiek pakitėjo vienos ir kitos galios reikšmė, ypač pačių darbų atlikimo ir valdymo atžvilgiu. Tų sąlygų pasikeitimą mes aiškiai matome klasikiškoj parlamentarizmo šaly Anglijoj, kur vyriausybės įstatymų projektai užima apie 90%, o privatinės iniciatyvos projektai vis daugiau ir daugiau netenka savo reikšmės. Tas pasikeitimas pasidarys dar ryškesnis, jeigu prisiminsime pagrindinės parlamento teisės — biudžeto teisės — pasikeitimą Anglijoj. Tuo atžvilgiu parlamento narių teisės vis daugiau ir daugiau siaurinamos[10]) Toji pat tendencija matyti ir kituose kraštuose, nes visi svarbesnieji įstatymų projektai išdirbami tik vyriausybei pritariant.

Šiuo metu yra pastebimos trys konstitucinės tendencijos: 1) parlamentinio režimo kombinacija su referendumu, 2) bandymas tiesiog rinkti ministerius per Atstovų Rūmus, 3) pastangos patikrinti vykdomajai galiai legalų buvimą arba nustatyti parlamentinę procedūrą[11]).

Pirmojo tipo pavyzdžiu galime paminėti Estiją ir Vokietiją, kur įstatymų leidimo galios supremacija kiek atsveriama tiesioginiu tautos įsikišimu, kas kiek silpnina prof. Römerio vad. „Seimokratijos" įsigalėjimą[12]).

Apie antrąjį parlamentinės racionalizacijos tipą mes jau kiek kalbėjome, todel čia ties juo daugiau nesustosime.

Trečioji tendencija, kurios pavyzdžiu yra Graikijos ir Čekoslovakijos konstitucijos, iš vienos pusės stengiasi nustatyti tam tikrą parlamentinę procedūrą apsaugoti nuo netikėtų kabineto griuvimų, nuo ko taip daug kenčia paskutiniais metais Prancūzija, ir iš antros — patikrinti kabinetui tam tikrą amžių.

Einant Čekoslovakijos konstitucija Vyriausybė atsako prieš Atstovų Rūmus, kurie gali pareikšti jai nepasitikėjimą. Tokiam nepasitikėjimui pareikšti yra reikalingas absoliutinės atstovų daugumos dalyvavimas, absoliutinė balsų dauguma ir balsavimas pavardžiui (§ 75). Pasiūlymas pareikšti nepasitikėjimą turi būti pasirašytas ir paduotas komisijai, kuri del jo daro pranešimą nevėliau kaip per 8 dienas.

Šie straipsniai nustato parlamentinę procedūrą. Analogiškų variantų randame Prūsijos konstitucijoj (57 str.) ir Austrijos (74 str.)

---

[10]) Žiūr. R. Redslob. op. cit. skyrių, kuriame jis kalba apie Anglijos parlamentarizmą.

[11]) Mirkin-Guetzevicz, Revue pol. et par.

[12]) Prof. M. Römeris, op. cit. 3 p.

1927 m. Graikijos konstitucija nuėjo šiuo atžvilgiu dar toliau. Ji, jei taip galima būtų pasakyti, nustatė legalinį kabineto buvimo terminą. Einant 88 str. nepasitikėjimo formulė turi būti pasirašyta mažiausia 20 astovų ir turi būti specifinė tam dalykui, del kurio diskusijos eina. Nepasitikėjimo formulė iš naujo gali būti pateikta tik po 2 mėnesių. Tas terminas netaikomas, jeigu nepasitikėjimo formulę pasirašo daugiau kaip pusė atstovų. Diskusijos gali prasidėti tik po 2 dienų ir gali trukti neilgiau kaip 5 dienas. Bet ir šiuo atsitikimu 20 atstovų gali atidėti nepasitikėjimo balsavimą 48 valandoms.

1928 m. Lietuvos konstitucija, įvesdama $^{3}/_{5}$ reikalavimą, kad kabinetas turėtų atsistatydinti, nekalbant jau apie R. Prezidento prerogatyvų išplėtimą, irgi nuėjo vykdomosios valdžios sustiprinimo kryptimi, bet, mano supratimu, ji išeina iš parlamentinio režimo tipo, kurio pagrindinis dėsnis yra tas, kad dauguma turi valdyti, o ne kad pusiausvyra būtų palaikoma; ji kai kuriais atžvilgiais nuėjo į prezidentinio režimo tipą, sudarydama konstitucinėje teisėje naują tipą.

Nekalbant jau apie naujus siūlymus, kurie dažnai keičiasi, jau ir 1926 m. rugpiūčio m. 2 d. Lenkijos konstituciniai pakeitimai žymiai sustiprino vykdomąją galią, ypač išplėsdami jos teises biudžeto atžvilgiu. Einant 3 str., jeigu Rūmai ir Senatas per 5 mėnesius nepriima biudžeto ir nepadaro pakeitimų vyriausybės pateiktam projektui, tai R. Prezidentas skelbia vyriausybės projektą, suteikdamas jam įstatymo galios. Šis nuostatas mums primena pseudokonstitucionalizmą, kurį žinojo Vokietija pirmoje pusėje XIX š. ir Rusija pradžioje XX š.

Paskutiniais metais padarytieji Lenkijos (1926 m.), Graikijos (1927 m.), Lietuvos (1928 m.), Austrijos (1929) konstitucijų pakeitimai mums aiškiai rodo, kad dabartinė konstitucinė tendencija eina vykdomosios galios sustiprinimo kryptimi.

D. Krivickas.

Mažamečių nusikaltėlių atidavimo į drausmės bei auklėjamąsias įstaigas juridinė reikšmė.

Viso pasaulio įstatymai, ypač šių laikų, kreipia daug dėmesio į mažamečius nusikaltėlius. Šis klausimas tikrai yra labai aktualus. Didžiojo karo metu gimusių ir išaugusių vaikų tarpe yra didelis procentas nusikaltėlių; tatai yra viena iš didelių šio nelemto karo žmonijos aukų. Rusijos „bezprizornyje" (benamiai)— baisus ir ypačiai ryškus pavyzdys. Kova su mažamečių nusikalstamaisiais darbais yra sunki ir reikalauja atsargių ir nepergreitų priemonių. Reik turėti galvoje, kad vaikai yra „žemės gėlės" ir kartu „tautos ateitis". Todel teisių mokslas šiam reikalui vis daugiau ir daugiau taiko profilaktikos priemonių. Kriminalinė politika priėjo visai logišką išvadą, kad geriau yra tinkamu laiku padėti psichiškai nesveikam organizmui išaugti stipriam ir sveikam, negu paskui griebtis represijų del tam tikros įstatymo normos peržengimo ir visuomenei kenksmingo darbo. Specialinės mokyklos, turinčios gerai šioje srityje prityrusių mokytojų, psichologų ir gydytojų, yra vienintelė priemonė tokiems vaikams pataisyti. Deja, dar labai maža tėra tokių mokyklų; tuo tarpu jas atstoja drausmės ir auklėjamosios įstaigos. Mūsų įstatymai šio, kaip kad ir kitų teisės klausimų, dar mažai tėra palietę. Faktinai ligšiol pas mus pasitenkinta įsteigimu dviejų tokių įstaigų: nusikaltėliams berniukams — Kalnaberžėje, o mergaitėms — Krakių vienuolyne*). Teoretiškai šį klausimą regu-

*) Reikia pažymėti vienas didžiausių ligšiolinių mūsų įstaigų trūkumų. Krakių įstaiga grynai katalikiška; būna atsitikimų, kad vienuolės atsisako priimti mergaites kitų tikybų, pav.. Freimanaitę (K. A. T. II inst. b. 29 m.). Freimanaitė buvo Kauno IV n. T. T. pasiųsta į šią įstaigą, tačiau vienuolės atsisakė ją priimti. Ji sėdėjo kelias savaites Kėdainių arešto namuose ir pagaliau buvo atgabenta į Kauno S. D. Kalėjimą. Žinoma, de lege ferenda, tokios įstaigos negali turėti tikybinio pobūdžio.

liuoja 1903 m. Baudžiamojo Statuto 55—57 str. str. Mūsų literatūroje šiuo reikalu iš viso trys straipsniai tepasirodė: vienas specialus, Zigmo Toliušio—„Mažamečių nusikaltimai ir kova su jais Lietuvoje", antras bendro pobūdžio Mykolo Römerio — „Auklėjamosios drausmės kolonijos Šveicarijoje" ir trečias J. Šipelio — „Mažamečių nusik. ir kova su jais Lietuvoje ir kitose valstybėse". („Teisės" Nr. Nr. 2, 4 ir 16). Surinkta dar šiek tiek statistikos medžiagos. Ir viskas!

Šitame savo straipsnyje norėčiau tik specialiai paliesti labai opų, bet siaurą ir gryną juridinį klausimą: kokia yra dabartinėmis mūsų sąlygomis mažamečių nusikaltėlių atidavimo į drausmės ir auklėjamąją įstaigą juridinė reikšmė? Be to, aš čia nenoriu pasitenkinti vien išnagrinėjimu šio klausimo de lege lata, o norėčiau jį išžiūrėti ir de lege ferenda.

Pirmiausia reikia išaiškinti, kas gali būti atiduotas į drausmės-auklėjamąją įstaigą.

Mūsų įstatymais į tas įstaigas gali būti atiduodami tik mažamečiai, padarę tokį nusikalstamąjį darbą, už kurį suaugę baudžiami kalėjimu.

Užsienyje į tas įstaigas atiduodami ne tik mažamečiai nusikaltėliai, bet ir bendrai defektyvūs vaikai, kuriems nėra specialinių mokyklų, ir visi tie vaikai, kurie gali lengvai tapti nusikaltėliais: elgetos, benamiai (bezprizornyje) ir t.t. Tiesa, ir pas mus jau bandoma šis principas įgyvendinti. Tagancevas (Komentaras, 223 pusl.) mano, kad „jei mažametis yra daug kartų padaręs nusižengimų, kad ir nesvarbių, ir tuo būdu pavertęs juos verslu, tai teismas gali atiduoti tokį mažametį į auklėjamąsias bei drausmės įstaigas". Praktikoje pas mus dar tokių atsitikimų nebuvo, tuo tarpu užsienio auklėjamose kolonijose greta nusikaltusių vaikų galima dažnai pamatyti ir tokių, kurie jokio nusikalstamo darbo nėra padarę, bet savo elgesiu yra parodę tokių savo būdo ir psichikos neigiamų ypatybių, del kurių kalbamos priemonės būtinai reikia pavartoti. Vokietijoje net „nepilnamečiai, teismo sprendimu pripažinti nekalti, gali būti tuo pačiu sprendimu vis delto atiduodami į auklėjamąsias įstaigas". (Franz v. Liszt. Lehrbuch des deutschen Strafrechtes, 14 pusl.). Tas pat ir Šveicarijoje. Šveicarijos baudžiamojo kodekso projektas tatai aiškiai numato (Der schweizerische Entwurf, Art. 87—96, 28 pusl. ir kt.). Amerikoje ir Anglijoje vaikui atiduoti į auklėjamąją bei pataisomąją įstaigą net pakanka tėvų skundo teismui, jog jie negali savo vaiko suvaldyti. (Anglijos 1908 m. mažamečių įstatymo 67 Nr., 584 str.). Rusijoje pats gyvenimas padarė tą klausimą labai opų ir rūpimą. Ten ieškoma radikalių priemonių benamių klausimui išspręsti. Sovietų Rusijoje vaikai, kuriuose pastebimas palinkimas tapti nusikaltėliais, siunčiami į defektyvių vaikų mokyklas. Nusikaltusieji vaikai siunčiami į tas pat mokyklas arba į taisomąsias bei auklėjamąsias įstaigas. (Baud. Kod. 20—25 str. str.). Devintasis tarptautinis penitenciarinis kongresas Londone 1925 m. rugpiū-

čio m. 3—10 d. nutarė, jog į auklėjamąsias įstaigas galima siųsti taip pat ir nenusikaltusius vaikus.

Remdamasis statistikos daviniais, galiu dar pridurti, kad Lietuvoje į Kalnaberžės įstaigą pateko 378 nusikaltėliai berniukai ir į Krakių vienuolyną — 71 nusikaltusi mergaitė.

Antras klausimas, kas gali siųsti mažametį nusikaltėlį į drausmės bei auklėjamąją įstaigą. Rusų įstatymais mažametis nusikaltėlis gali būti siunčiamas į drausmės ir auklėjamąją įstaigą tik teismo sprendimu. Specialinių teismų mažamečių byloms Lietuvoje nėra; tas bylas sprendžia visi Taikos Teisėjai ir Apygardos Teismai. Bet ir čia galima pamatyti jau naują idėją auštant: Kaune tos bylos, kurios turi būti sprendžiamos Taikos Teisėjų, koncentruojamos vienoje Taikos Teisėjo nuovadoje, būtent, ketvirtoje.

Užsienyje šiuo klausimu savo žodį gali tarti ne tik teismas. Šveicarijoje teismo organai nepilnamečių baudžiamosiose bylose atlieka tik prirengiamąjį darbą, o sprendžia jas tam tikros viešosios globos įstaigos, kuriose dalyvauja vyriausybės ir visuomenės atstovai. Reikia čia pabrėžti, kad tas sprendimas visai neturi teismo sprendimo pobūdžio; jis teliečia auklėjamųjų priemonių nusikaltusiam vaikui parinkimą. Sovietų Rusijoje tam tikslui yra specialinė „komisija po dielam nesoveršennoletnich" (B. Kod. 18 str.). Devintasis tarptautinis kongresas Londone priėmė tokio turinio rezoliuciją: „vaikai siunčiami į tam tikras drausmės bei auklėjamąsias įstaigas ne tik teismo sprendimu, bet ir oficialinių bei privatinių, valstybės prižiūrimų, organizacijų".

Dabar galime prieiti prie svarbiausio šio straipsnio klausimo sprendimo, tikro mūsų uždavinio: koks yra mažamečio nusikaltėlio atidavimo į auklėjamąją ir drausmės įstaigą juridinis pobūdis ir kokia jo juridinė reikšmė? Konkrečiau kalbant, ar tas atidavimas, bendrai, o Lietuvoje ypačiai, yra bausmė, ar ne? Pas mus šis klausimas eina ilgu evoliucijos keliu. Buvo bandyta rasti visokių kompromisų, mėginta skirstyti nusikaltėlius pagal amžių: 10—14 metų amžiaus vaikų atidavimas į auklėjamąją bei drausmės įstaigą nėra bausmė, o toks pat 14—17 m. vaikų atidavimas yra bausmė. Iš senųjų įstatymų sunku yra spręsti, kurios pažiūros laikomasi. Šio klausimo atžvilgiu įstatymuose galima pastebėti dvi sistemos. „Uloženije o nakazanijach" 137 str. aiškiai nepasakyta, ar atidavimas į taisomąją prieglaudą (ispravitelnyje prijuty) yra bausmė, ar ne. Tačiau iš įstatymo prasmės galima padaryti išvada, kad tatai yra bausmė. (N.S. Tagancevas. Izsledovanija ob otvetstvennosti malolietnich prestupnikov po ruskomu pravu. 39 str.). Bet jei Taikos Teisėjas, remdamasis „Ustav o nakazanijach, nalagajemych mirovymi sudjami". 111 str., nutaria atiduoti mažametį į tokią įstaigą, tai tas atidavimas nėra bausmė (Tagancevas 64 pusl.). Paskutiniu laiku bandoma šis klausimas glaudžiai surišti su są-

moningumo klausimu. Bet šiame savo straipsnyje, ypač de lege lata, aš visai nenorėčiau paliesti šio klausimo, kuris yra visai kitos srities. Mano nuomone, sprendžiant šį klausimą, nieku būdu negalima skirti sąmoningumo nustatymui tos svarbos, kuri jam paprastai skiriama, ir laikyti jį klausimo esme. Sąmoningumo nustatymas turi, be abejojimo, didelės reikšmės, sprendžiant, ar reikia vaikas apskritai į įstaigą siųsti, ir parenkant auklėjimo priemones jau įstaigoje esančiam vaikui, bet nebeturi tos reikšmės, išaiškinant klausimą, ar vaiko atidavimas į įstaigą yra bausmė ar ne. Pakanka pažymėti, kad oficialiniais statistikos daviniais 55% visų į mūsų įstaigas atiduotų vaikų pasirodė esą nenormalūs.

Šiame straipsnyje tenoriu atsižvelgti tik į patį faktą, kad vaikas yra atiduotas į drausmės-auklėjamąją įstaigą, ir išaiškinti, ar tatai yra bausmė ar ne.

Visų pirma, bausmė yra kančia ir atpildas (Vergeltung) už nusikalstamą, neteisėtą ir baustiną darbą. Tatai yra bausmės vyriausias tikslas; nusikaltėlio taisymas tėra jau jos tolesnis tikslas. Tuo tarpu atidavimas į auklėjamąją įstaigą pirmiausia turi tikslą auklėti nepilnametį, padėti psichiškai nesubrendusiam organizmui išaugti sveikam ir stipriam, tą gautą *tabula rasa* išleisti iš įstaigos sienų su sutvirtėjusiais dorovės pagrindais ir noru bei mokėjimu produktingai dirbti. Piktybės momentas čia visai antraeilis ir atsitiktinis. Be to, čia nėra socialinio teisingumo elemento, kuris inkorporuotas į bausmės sąvoką; čia nėra bausmė ar represija, o tikslinga auklėjimo priemonė. Bendrai, kova su mažamečių nusikalstamaisiais darbais nieku būdu negali eiti bausmių keliu; su jais kovoti galima tik gydymo, drausmės ir pedagogijos priemonėmis. Drausmės ir auklėjamųjų įstaigų idėja Lietuvoje, kaip kad ir visame pasaulyje, paprastai yra defektyvių vaikų mokyklos, ir todel atidavimas į jas nėra bausmė. Tas faktas, kad mūsų įstatymais (praktika, kaip jau buvo nurodyta, neretai šiuo klausimu nuo įstatymų skiriasi, su jais nesutinka) į tas įstaigas siunčiami tik tie vaikai, kurie yra padarę nusikalstamą darbą, ir tik teismo sprendimu, visai šio dalyko nekeičia. Nors 1903 m. Baudžiamasis Statutas aiškiai nesilaiko vienos katros nuomonės, vis delto galima tvirtinti, kad jisai atidavimo į drausmės-auklėjamąsias įstaigas (Kalnaberžės ir Krakių) nelaiko bausme. Jo 2 str. visiškai išsemiamai yra sužymėtos bausmių rūšys, bet tarp šių aštuonių rūšių atidavimo į auklėjamąsias įstaigas visai nepaminėta. 55[8] str. aiškiai pasakyta, kad nepilnamečiai siunčiami į auklėjamąsias ir pataisomąsias įstaigas; vadinasi, „siunčiami", o ne „baudžiami". Be to, atidavimui į tas įstaigas trūksta vieno charakteringo bausmės momento, būtent, 1892 m. įstatymu laikymas įstaigoje nėra apribojamas. (Tagancevas, 56 str. 12 kom.). Mūsų Vyriausiasis Tribunolas savo praktikoje taip pat laikosi tos pačios nuomonės. Vyriausiasis Tribunolas savo sprendime, Mickaus-Mickevi-

čiaus byloje, pažymėjo, kad „atidavimas į Kalnaberžės drausmės ir auklėjamąją įstaigą negali būti laikomas bausme“ (b.506—29).

Visa naujoji Vakarų Europos, Rusijos ir Amerikos teorija bei praktika eina šituo keliu.

Jau aukščiau buvo sakyta, kad visur pradeda įsigalėti principas, jog į auklėjamąsias įstaigas turėtų būti siunčiami ir nenusikaltę vaikai, kurių psichika tų priemonių privalo; jog tokiais atvejais savo žodį galėtų tarti ne vien tik teismas, bet ir visuomenė, pedagogai ir tėvai, ir kad tas nutarimas visai neturėtų teismo nutarimo pobūdžio. Garsus vokiečių kriminologas Frankas mano, kad atidavimas į auklėjamąją arba taisomąją įstaigą nėra bausmė, o tik policinė preventyvinė priemonė. (Das Strafgesetzbuch für das Deutsche Reich, R. Frank, 44 pusl.). Franz'o v. Liszt'o nuomone, atidavimas į auklėjimo įstaigą nėra laisvės atėmimo bausmė, o tik auklėjamoji priemonė. (Franz v. Liszt, Lehrbuch des deutschen Strafrechtes, 14 ir 60 pusl.). Ta nuomonė vyrauja tiek Vokiečių baudžiamojo kodekso projekte (37 pusl.), tiek Šveicarų projekte (87—96 str.) ir, pagaliau, Anglijoje (1908 m. įstatymo 57 str.). Sovietų Rusijos baudžiamasis kodeksas tas įstaigas vadina gydomomis ir auklėjamomis įstaigomis, kas ryškiai rodo jo linkmę (20—25 ir 26—40 str. str.).

Išsprendimas klausimo, ar atidavimas į drausmės-auklėjamąją įstaigą yra bausmė, ar ne, turi ne tik teoretinės, bet ir praktiškos reikšmės, nes jis glaudžiai susijęs su kitu klausimu, būtent, su recidivu.

Aiškus dalykas, jei atidavimas į auklėjimo įstaigą nėra laikomas bausme, tai ir pasikartojus tam nusikaltimui, recidivo vis tiek nebus, o jei laikomas bausme, tai bus recidivas. Pavyzdžiui, jei mažametis nusikaltėlis vieną kartą buvo atiduotas į Kalnaberžės įstaigą del pirmos vagystės, yra nubaustas kalėjimu del antros vagystės ir po to padaręs trečią vagystę, tai iškils klausimas, kuriuo baudžiamojo kodekso straipsniu jis trauktinas tieson—581 ar 586? Mūsų Vyr. Tribunolas, nuosekliai galvodamas, prieina išvadą, kad tokiu atsitikimu kaltinamąjį reik traukti tieson tik 581 str. (Mickaus-Mickevičiaus byloje).

Taip dabar dalykas stovi; jame yra daug neaiškumų, daug ginčytinų vietų. Tas klausimas labai opus, ir mūsų įstatymų leidėjai turėtų stengtis, kaip galima greičiau, užpildyti šitą spragą, išleisdami atitinkamą įstatymą.

Įstatymo pagrinde turi būti visi nauji praktikos ir teorijos laimėjimai. Žinoma, nereikia užmiršti mūsų aplinkybių ir visa su jomis derinti.

De lege ferenda reikia turėti galvoje šie principai:

1) Kas gali būti siunčiamas į drausmės bei auklėjamąją įstaigą? Geriausia būtų įgyvendinti rezoliucija, kurią yra priėmęs Londone devintasis penitenciarinis kongresas. Mažamečiais reikia laikyti vaikus ligi 17 metų.

2) Kas gali siųsti mažametį į drausmės bei auklėjimo įstaigą? Reikia įsteigti mažamečiams specialiniai teismai iš prityrusio šioje srityje teisėjo, gydytojo ir mokytojo - specialisto. Tokio teismo sprendimas neturėtų būti teismo sprendimo pobūdžio. Jis gali nurodyti auklėjimo priemonę, bet negali nustatyti laiko.

3) Ar yra atidavimas į drausmės bei auklėjamąją įstaigą bausmė? Ne, nėra. Tatai yra tik preventyvinė ir auklėjimo priemonė.

Sąmoningumo tyrimas būtinai reikalingas ir turi vienintelį tikslą — nustatyti, kurias auklėjamąsias priemones reik taikyti atiduotam į įstaigą vaikui.

Įstaigose turi būti tam tikros grupės ir laipsniai (Stufen). Kėlimas iš vienos grupės į kitą, iš vieno laipsnio į kitą, turi būti visiškai paliktas įstaigos administracijos nuožiūrai. Įstaigos administracija taip pat nustato ir vaiko buvimo laiką įstaigoje, atsižvelgdama į jo elgesį. Įstaigos vedėjais turėtų būti skiriami prityrę psichologai—pedagogai. Įstaiga turi būti gryno mokyklos pobūdžio.

Dr. L. Veržbavičius.

Vardo teisė.

I.

Prie grynai asmeninių teisių pridera ir vardo teisė plačiąja šio žodžio prasme.

Visų pirma čia tenka pažymėti: asmens vardo teisė, kurią įgyja gimęs asmuo, tėvams ar kitiems žmonėms, juos atstojantiems, pasirūpinus; toliau, pavardės teisė, kuri įgyjama del priklausymo prie tam tikros šeimos; pagaliau, teisė turėti greta tikrojo vardo bei pavardės slapyvardį, kuris yra glaudžiai susijęs su tam tikrais literatūros, scenos ir kitais darbais.

Slapyvardį literatai, artistai ar kiti asmens nustato sau papatys, pagal savo skonį; jie juo naudojasi, kolei nori, jį keičia, kada nori.

Be to, yra dar firmos teisė, t.y., žmogaus ar juridinio asmens komercinis pavadinimas.

Vardo teisė, kaip kad ją dabar supranta teisės mokslas, yra paskutinių amžių padarinys.

Romėnai šios teisės visai nežinojo. Ten bet kas galėjo pats savo vardą keisti — vadintis kitų asmenų vardais.

Viduriniais amžiais, stiprėjant visuomeninei santvarkai, valstybė del tikslios piliečių registracijos bei kitų administracijos reikalų pradeda drausti keisti vardus.

Ir tiktai prigimtinės teisės mokyklos metu iškyla žmogaus asmens teisių savaimingumas. XIX amž. šis klausimas labiau konkretizuojamas, patenka į civilinės teisės mokslą, ir čia iš jo susidaro atskiras asmens teisių skyrius.

Į civilinius kodeksus (BGB, ZGB ir kt.) šis klausimas patenka tik XIX amž. gale ir XX amž. pradžioje, kai žmogaus asmens teisė ypatingai išsiplėtojo.

II.

Vardo teisės juridinė kvalifikacija.

Pradžioje vardo teisė buvo kvalifikuojama kaip nuosavybės teisė.

Tų dviejų teisių panašumas pasireiškia tuo, kad tiek vardo, tiek nuosavybės teisė yra absoliutinė. Tačiau tarp tų dviejų teisių skirtumas yra didesnis, negu panašumas.

Visų pirma, nuosavybės teisės objektas visada yra materialinis daiktas, tuo tarpu vardo teisė turi nematerialinį objektą.

Vardo teisės objektas yra neįkainojamas dalykas, o nuosavybės teisės objektas — daiktas visada yra įkainojamas, turi rinkos kainą.

Tad, nors prancūzų teismų praktika pradžioje ir laikėsi tos teorijos, tačiau greit teko nuo jos atsisakyti.

Vardo teisė yra gryna asmeninė teisė, kuri lydi žmogų nuo pat jo gimimo ligi mirties. Ji negali būti perleista (atiduota, dovanota, parduota ir t.t.) ir, kaip ne turto teisė, negali būti prarandama arba įgyjama įsisenėjimu. — Toji teisė nustatyta yra tam, kad galima būtų individualizuoti asmenį, išskirti jį iš kitų asmenų tarpo.

Iš dalies tą teisę saugoja baudž. įstatymai. Tačiau pastaraisiais laikais ji išaugo į atskirą civilinės teisės institutą ir yra apdrausta tam tikrais ieškiniais, kurie apsaugoja: a) pačią teisę naudotis vardu ir b) suinteresuotą asmenį nuo jo teisės laužymo.

Nors iš mūsų Civ. Įst. ir nematyti, kad vardo teisė būtų atskiras civilinės teisės institutas, tačiau įvairiose vietose randame vardo teisės klausimų išsprendimą, iš ko matyti, kad vardo teisė yra civilinės teisės pobūdžio, ir todel nėra pagrindo, kaip sako prof. Vormsas, „nepripažinti jos civiline subjektyvine teise, kurią galima apsaugoti ieškiniu civiliniame teisme". (Pav., Įst. Rink. T. IX 861 str. pried. 904, 913, Not. įst. 72 str. C. I. 152 str.).

O Lietuvos novelė del pavardžių keitimo jau tiesiog pripažįsta vardo teisę civiline teise ir leidžia nukentėjusiam kelti ieškinį savo vardo teisei apsaugoti (V. Ž. Nr. 79, eil. Nr. 696 § 7).

Nap. Kodekse nėra pasakyta, kad vardo teisė apsaugojama, tačiau del to, kas pasakyta kalbant apie C. Į., tenka laikyti vardo teisę civilinės teisės institutu ir Suvalkų krašte, juo labiau, kad ir Prancūzijoje, iš kur tas kodeksas yra kilęs, ji laikoma civiline teise. Prancūzijos teismų praktika ir yra dedama šio mūsų instituto pagrindan. Todel ši teisė yra dėstoma civilinės teisės asmens teisių skyriuje.

3.

A. Vardo įgijimas.

Asmeniui iš kitų asmenų tarpo išskirti, kitais žodžiais betariant, jam individualizuoti, paprastai yra reikalingas vardas ir pavardė. Rusų teisė dar reikalavo ir tėvo vardo. Pav., Not. Įst. sako: „Asmenims žymėti... turi būti rašomi jų vardai, tėvų vardai, pavardės“ (72 str.).

Tačiau ir tas ne visada pakankamai asmenį individualizuoja; tokiais atvejais tenka dar nurodyti asmens būstinė, verslas ir t.t.

Šiame rašinyje tepaliesiu vardą ir pavardę, kurie visada stovi greta vienas antro.

Vardą, siaurąja šio žodžio prasme, žmogus gauna tuojau po gimimo, ir jis paprastai nekeičiamas, nebent atsiranda aplinkybių, verčiančių pakeisti, pav., stojant į vienuolyną, pasikeitus lyčiai (kas atsitinka labai retai) ir t.t.

Įstatymai, tiek C. Į., tiek N. K. to klausimo visiškai nenumato.

4.

B. Pavardės įgijimas.

Pavardė įgyjama priklausymu prie šeimos.

a) Gimusis įgyja tėvo, o kai kada motinos pavardę.

C. Į. nieko nesako apie pavardės įgijimą gimimu iš teisėtų vedybų, tačiau įsigalėjusiu papročiu kūdikis gauna tėvo pavardę. Pavainikiai vaikai įgyja motinos pavardę (132[8]—str.).

C. K. (Suvalkų kr.) stačiai pasakyta, kad kūdikis, gimęs iš teisėtų vedybų, įgyja tėvo pavardę (§ 236). Pavainikis įgyja motinos pavardę, o jei jo tėvas, gimimo aktą rašant, yra ir pripažįsta kūdikį savo, tai jis gali būti pavadintas tėvo pavarde (C.K. § 100). Tenka čia pažymėti, kad to § tekstas labai neaiškus, nes ten, kur kalbama apie tėvo vardo suteikimą kūdikiui, pasakyta, jog „tėvas gali būti įrašytas“; praktika šį posakį išaiškino ta prasme, kad kūdikiui gali būti suteikta tėvo pavardė.

b) Toliau, C. Į. numato, kad pavardė gali būti suteikta asmeniui ir įsūnijimu. Įtėvis, sako įstatymas, (152 str.) gali (nepasakyta turi) suteikti įsūniui savo pavardę.

Panašus nuostatas yra ir N. K., tik skiriasi nuo aukščiau pažymėtojo tuo, kad įtėvio pavardė prikergiama prie įsūnio pavardės (C.K. § 312) — rašomos greta abi pavardės.

c) Moteris, ištekėdama, įgyja vyro pavardę; tatai yra nustatyta tiek C.Į. (101 str.), tiek Suvalkų krašto veikiančių įstatymų (V.I. § 212).

d) Pagaliau, pavardė įgyjama, pakeičiant senąją nauja.

Mūsų įstatymais (V.Z. Nr. 79, 696 str.), esant svarbioms priežastims, pavardės gali būti keičiamos (§ 1). Kokios priežastys laikomos svarbiomis, nustato atitinkamas administracijos organas (Ministerių Kabinetas), kuris pavardžių keitimo klausimą sprendžia (§ 5).

Aiškus dalykas, kad tos priežastys gali būti įvairios: juokinga pavardės reikšmė, pavardžių panašumas, pavardės negarbingumas, pav., šnipo, išdaviko, budelio ir t.t.

Mūsų įstatymais prašymo pakeisti pavardę atmetimo priežastis yra trečiojo asmens interesų užgavimas: „suinteresuotieji asmens gali paduoti... protestą..." (§ 3).

Toliau, pavardė keisti neleidžiama žmogui, nubaustam ne mažiau, kaip paprastuoju kalėjimu, jei nėra sukakę penkeri metai nuo bausmės atlikimo. (§ 2 II pastaba).

Matyti, įstatymas trukdo žmogui su didesne baudžiamąja praeitimi paslėpti savo pavardę, kad tuo negalėtų pasinaudoti, naujus nusikaltimus darydamas.

Apie pavardės pakeitimą duodamas prašytojui liudymas, pažymima prašytojo gimimo metrikoje ir jo pase ir pranešama įstaigoms, davusioms prašytojui pasą ir gimimo metriką (§ 6).

Nutarimas pakeisti pavardę įgyja galios nuo jo paskelbimo „Vyr. Žiniose" (§ 6 past.).

Čia buvo sužymėti būdai pavardei įgyti. Kiti, įstatymų nenumatyti, įgijimo būdai yra neteisėti ir jie gali būti pagrindas iškelti ieškiniui, uždrausti naudotis įgytąja pavarde ir grąžinti padarytus nuostolius.

Tenka pastebėti, kad įgijimas pavardės iš tėvų, vyro ar įtėvių dar ne visada yra teisėtas pagrindas tąja pavarde naudotis, nes gali kilti klausimas, ar tėvas, vyras arba įtėvis teisėtai yra įgiję savąją pavardę, ir šitai dar reikės įrodyti.

Tačiau kai tam tikra šeima iš senų nebeatmenamų laikų naudojasi kokia pavarde, ir negalima įrodyti, kad ji savo pavardę keitė, paprastai laikoma, kad ji yra tos šeimos teisė.

Bet tatai nereikia painioti su įsisenėjimo sąvoka, nes nėra nustatyta jokio termino tam tikrai šeimai vardo teisei pripažinti.

5.

Vardo teisės objektas.

Koks yra šios teisės objektas? Pati pavardė: Petraitis, Adomaitis dar nėra objektas, nes galima įsivaizduoti daug atsitikimų, kada teisę tokiai pavardei turi ir kiti asmens.

Matyti, objektas yra, kaip visai teisingai sako prof. Bieliackinas, „simbolinis paties asmens išreiškimas žodžiais".

Tad, jei mes žinome du Petraičius, vieną literatą—rašytoją, antrą gamtos tyrinėtoją, ir tą pačią pavardę pasisavinęs trečias

asmuo ima manytis literatūra, pasirašydamas Petraičiu, tai jis tuo gali užgauti rašytojo Petraičio, o ne gamtininko Petraičio teises.

6.

D. Ieškiniai del vardo teisės.

Vardo teisė nuo laužymo apsaugojama atitinkamais ieškiniais.

Galima įsivaizduoti dviejų rūšių vardo teisės sulaužymą:

1. nepripažinimas kam nors jo vardo ir pavardės;
2. pasinaudojimas svetimu vardu ir pavarde.

Ad 1. Kas gi yra suinteresuotas, kad asmens vardas ir pavardė būtų jam pripažinti, kaip jo asmens simbolinis išreiškimas žodžiais? Kadangi vardo teisės objektas, kaip sakėme, yra asmens pažymėjimas žodžiais, tai pats vardo ir pavardės nepripažinimas yra jau vardo teisės laužymas, ir yra pakankamas pagrindas ieškiniui iškelti. Tatai įgalina įteisintą asmenį ieškiniu prieš sulaužiusį jo teisę (nepripažinusį) reikalauti, kad pripažintų jam tą teisę, o teismas, savo sprendimu patenkinęs ieškinį, įpareigoja atsakovą neginčyti ieškovo vardo teisės.

Šveic. Kod. sako, kad jei kam nepripažįstamas vardas, kuriuo jis vadinasi, tai jis gali kelti ieškinį del savo teisės patvirtinimo (Z.G.B. § 29).

Čia, matyti, nereikalinga įrodinėti, ar ieškovas turi iš to žalos, ar ne; pakanka vien vardo nepripažinimo fakto.

Ad 2. Antruoju atsitikimu ieškinys keliamas, kai yra pasisavintas svetimas vardas ir pavardė. Bet čia atsakovo apsigynimas palengvėja, nes pasivadinimas „Antanu Petraičiu" dar nereiškia tam tikro asmens vardo teisės pasisavinimo. Gal būti, ne jo, bet kito asmens, vardas pasisavintas. Pav., jei yra du Antanu Petraičiu, vienas rašytojas—literatas, antras gamtininkas, o trečias asmuo ėmė rašyti literatūros veikalus ir pasirašinėti „Antanu Petraičiu", tai jis galėjo pasisavinti Petraičio literato, bet ne Petraičio gamtininko vardą, nes tokiu atveju tegalima buvo pasinaudoti tiktai Petraičio literato, o ne Petraičio gamtininko „asmens pažymėjimu žodžiais".

Bet kaip įrodyti pasinaudojimą vieno ar antro vardu? Įrodyti tatai galima tik tada, kai yra vienam ar kitam asmeniui padaryta žala.

Jei nėra padaryta žalos, tai vardo teisės sulaužymo negalima įrodyti. Todel Šveic. Kod. sako, kad jei kas nors daro žalą, savindamasis kito pavardę, tai nukentėjęs gali kelti ieškinį, reikalaudamas uždrausti naudotis jo pavarde; jei pasisavinusis nusikalto, tai galima reikalauti, kad jis atlygintų nuostolius ir sumokėtų atsiteisiamąją pabaudą, jeigu būdas, kuriuo buvo padaryta žala, šį reikalavimą pateisina (Z.G.B. § 29).

Tad, kaip matome, šiuo atsitikimu turi būti atsakovo padaryta „žala“ arba „nusikalsta“.

Mūsų įstatymai nekalba tiesiog apie vardo teisės apsaugojimą ieškiniu, išskyrus atsitikimą, kai pavardė keičiama (V.Ž. N. 79, eil. 696 § 7). Tačiau jei vardo teisė yra civilinė teisė, tai einant Civ. Pr. Į. 1 str. ji turi būti apsaugota ieškiniu.

Mūsų įstatymai visiškai nenumato, kas gali pripažinti tam tikram asmeniui vardo teisę, kai kiti asmens jam tos teisės nepripažįsta.

Kai del žalos, padarytos kam nors pasivadinimu svetima pavarde, tai šio dalyko mūsų įstatymai specijaliai nereguliuoja. Tačiau vienu atskiru atsitikimu jį vis delto paliečia, būtent (V. Ž. N. 79—eil. N. 696), kai tam tikro asmens paduotasis prašymas pakeisti pavardę (§ 2) Ministerių Kabineto yra išspręstas teigiamai (§ 5), ir tasai pakeitimas kitam asmeniui („nukentėjusiam“) daro nuostolių (§ 7).

Čia įstatymas visai tikslingai leidžia nukentėjusiam asmeniui teismo keliu per 2 metus reikalauti 1) užginti vadintis nauja pavarde ir 2) iš pakeitusio pavardę atlyginti nuostolius.

Įstatymas visai tikslingai nustato ieškinio kėlimo sąlygą, būtent, žalos padarymą.

Neaišku tiktai, nuo kurio momento prasideda nustatytasis 2 metų terminas: ar nuo nutarimo pakeisti pavardę (§ 6 past.), ar nuo žalos padarymo dienos.

Šia ieškinio teisė tenka išplėsti ir iš analogijos taikyti visiems minimos kategorijos atsitikimams.

Tiesa, tiek C.Į. nuostatai del neteisėto pasipelnijimo (574 str.) ir nuostolių atlyginimo už padarytą žalą (684, 685 str), tiek N.K. nuostatai del neteisėto pasipelnijimo bei nuostolių atlyginimo (§ 1382) yra tiek platūs, kad gali būti taikomi ir tiems atsitikimams, kai ir naudojimasis svetimu vardu daro žalos.

Mus padrąsina taikyti tuos nuostatus toji aplinkybė, kad ir Prancūzijoje nėra atskirų tam tyčia nustatytų normų, o teismai ikišiol taiko minimiems atsitikimams N.K. § 1382.

K. Šalkauskis.

Vyresniojo notaro darbo praktika.

(Tęsinys. Žiūr. „Teisės“ Nr. 14).

XII.

„Papildomasai Liet. Notariato Sutv. Įstatymas“ (L. V. Z. Nr. 18) leidžia nemerininiams nuomininkams ir činšininkams perleisti kitiems bei įkeisti kam nors savo nuomos ar činšo teises *be žemės savininko sutikimo*, tik pranešus jam apie tai per notarą (11 str.). Iš notariato įstaigų darbuotės matyti, kad tokių perleidimų ir įkeitimų pastaruoju metu daroma gana daug. Aišku, kad šiuo įstatymu savininkų teisės yra kiek aprėžtos ir jų interesai užgauti, ir kad del to žemės savininkai yra linkę jį aiškinti siauriau, negu tie, kurių naudai tas dėsnis yra nustatytas, būtent, činšininkai ir nemerininiai nuomininkai. Viena savivaldybės įstaiga pareiškė tokią nuomonę, kad sugretinus to įstatymo 1, 2 ir 11 str. str., galima esą padaryti išvada, kad čia turima galvoj ne visi nekilnojamojo turto savininkai, o tik privatiniai asmens ir kredito įstaigos, o kitų jis visai neliečiąs, ir todel, pavyzdžiui, miesto žemių činšininkai be miesto valdybos sutikimo negalį niekam savo teisių perduoti. Be to nurodoma, kad pačiose miestų duotose sutartyse ne tik apie tai pasakyta, bet dar įdėta sąlyga, jog, reikalui esant, savo nuožiūra, miestas gali visada išnuomotąją žemę atsiimti iš činšininko—nuomininko ir sutartį nutraukti. Kitaip šitą įstatymą aiškinant,—sako miesto valdyba—būtų užgauti viešieji interesai (miesto plėtotės ir statybos plano vykdymas), ir kartais galįs nukentėti ir naujasis įgijėjas — činšininkas, pirkęs tas teises be miesto žinios. Neliečiant šio klausimo esmės ir tikslingumo, į tai atsikertama formališkai, kad iš „Savivaldybių Įstatymo“ (L. V. Ž. Nr. 14) ir visų jo papildymų ir pakeitimų (L. V. Ž. Nr. 15 ir 22 ir V. Ž. Nr.Nr. 55, 62, 137, 168 ir 197) esą nematyti kokios nors šiuo reikalu išimties savivaldybės organams ar kam kitam, ir kad šitas notariato įstatymas (kur yra ne tik procesualinių, bet ir materialinių normų) esąs taikomas visiems be jokių išimčių. Gaila, kad del šių

nuomonių skirtumo mūsų teismui neteko pasisakyti. Kauno Apygardos Teismo 1928.II.17 / III. 2 nutarimas (del Kauno miesto valdybos nusiskundimo vyr. notaro veiksmais) neduoda tiesioginio atsakymo į čia iškeltą klausimą ir įvyko kitoje plotmėje, būtent, del skundėjo ginamos tezės, jog Notariato įstatymas principiališkai neliečiąs sutarčių sąlygų. Iš to teismo nutarimo motyvų atrodo, kad su tokia miesto valdybos atstovo nuomone teismas sutikęs. Kadangi čia mus interesuojantį klausimą tatai beveik neliečia, tai nesiimsime to nutarimo plačiau vertinti ir daryti iš jo kokias nors išvadas. (Kad įstatymas gali paliesti šios rūšies sutarčių sąlygas ir dažnai liečia net žemės nuosavybės teises savininko nenaudai, abejoti vargu kam tenka). Tačiau imant šį reikalą mūsų gyvenimo aplinkybėse, kaip plačiai jis liečia visuomenės interesus, ir atsižvelgiant į mūsų didesnių miestų gyvus ir pribrendusius statybos reikalus, atrodo, kad kalbamas mūsų Notariato įstatymo dėsnis reikia kiek aiškiau išreikšti ir derinti jis su kitais mūsų įstatymais (pav., žemės reformos), kurie aiškiai eina prie činšo teisių likvidavimo. Visiems yra aišku, kad tas institutas, kilęs iš senovės romėnų „emphyteusis'o", perėjęs viduramžio gyvenimo ir žemės valdymo ypatybes ir jų paliestas, jau prieš karą Rusijoje buvo, o šiandien pas mus tebėra tikras anachronizmas, kurį, nesigilinant nei į činšo istoriją, nei į jo juridinę kvalifikaciją, reikėtų galutinai palaidoti. Kad prie to einama ir tai daroma vieninteliu įmanomu keliu—suteikiant činšininkams žemės savininkų teises — matyti kad ir iš mūsų 1926.III.24 įstatymo (V. Ž. Nr. 226), išleisto žemės reformos įstatymo § 48 išplėtoti. Jeigu miestams (bent didesniems, pav., Kaunui) turėtų būti padaryta išimtis iš bendros taisyklės, tai reikėtų ir įstatyme aiškiai apie tai pasakyti. Dabar niekur įstatyme nėra pasakyta, kaip (kuria forma) činšo teisės perleidžiamos, ir tik rusų senato praktika (Bendr. Susir. 1881. XI. 23 spr. Nr. 47 ir Civ. Kasac. Dep-to 1892.XI.4 spr. Nr. 116) reikalavo tokios pat tvarkos, kaip ir nuosavybės teisėms perleisti ar suvaržyti, būtent, tvirtinės. Del pastatytų tokiose žemėse trobesių perleidimo taip pat reikėtų pašalinti esama įstatymų painiava, būtent: a) „Papild. Liet. Not. Sutv. Įst." § 11 pastaboje reikalaujama daryti tokius aktus „pareikštiniu būdu"; b) Not. Įst. 66, 79 ir 157 str. str. žino tik naminius, notarinius („javočnyja") ir tvirtinius aktus; c) Not. Įst. 158 str. (pastaba) ir Įst. Rink. IX t. kn. IV str. 85 priede (1913 m. tęsinys) tam reikalauja aktų, sudarytų bendra nekilnojamam turtui tvirtine tvarka. Visi šie įstatymai formaliai veikia, ir del to praktikoje nėra aiškumo ir vienodumo.

XIII.

Ar taikomas vyresniajam notarui Not. Įst. 64 str. (su pastaba), kur kalbama bendrai apie notarus? Į tą, praktikoj svarbų ir turintį principialinės reikšmės, klausimą tenka atsakyti, atsižiū-

rint į kitus įstatymus ir jų interpretaciją senesnėje teismo praktikoje, kadangi Vyr. Tribunolo 1927.XII.5 sprendime (Leonavičiaus byloje) šito straipsnio aiškinimas yra suįdominęs kai kuriuos teisininkus ir nustatęs pradžią naujai bylų kėlimo tvarkai. Pilietis, kurio prašymu buvo uždėtas draudimas nekilnojamam turtui, prašė teismą pripažinti vyresniojo notaro veiksmus neteisėtais, nes tvirtindamas to turto perleidimo aktą, jis neatsižvelgęs į tą draudimą ir padaręs nuostolių. Vyr. Tribunolas čia nurodė, kad „einant Not. Įst. 64 str. pastaba, iškelti notarui ieškinį del nuostolių nereikalinga gauti tam tikrą leidimą: notaro veiksmų teisėtumo klausimas šiais atvejais sprendžiamas ginčo tvarka to teismo, kur pareikštas notarui ieškinys del nuostolių". Su tokia nuomone vargu begalima sutikti, ir štai del ko. Jeigu ir manyti (apie tai galima del nurodytų jau kitur priežasčių tik spėlioti), kad mūsų 1919.I.9 „Laik. Lietuvos Not. Sutv." § 2 (L. V. Ž. Nr. 2—3) panaikino Not. Įst. 43 str., tai, formaliai imant, dar tebeveikia Teismų Sutv. Įst. 238 str. ir jo priedas, kuriuo vyresnysis notaras yra laikomas vienos tarnybos kategorijos su apygardos teismo nariais. Be to, niekur įstatymas į „notaro" sąvoką neįterpia vyr. notaro, bet visur kalba apie „notarą ir vyresnįjį notarą", matyti, norėdamas tuo parodyti, kad vyr. notaras nėra notaro koks laipsnis, o yra visai atskiras teismo organas. Visiems teismo ir prokuratūros tarnautojams *ieškiniai* del nuostolių keliami Civ. Proc. 1331—1336 str. tvarka (be tam tikro leidimo ieškinys negali būti pareikštas). Tai yra bendra taisyklė, iš kurios tik vieniems notarams yra padaryta išimtis, ir tik taip ir tegalima žiūrėti į Not. Įst. 64 str. — Rusų Senato Bendr. Susir. 1889.III.6 nutar. Nr. 12 sako, kad nuostoliai iš notarų ir teisėjų bei vyr. notarų ieškomi *ne vienodai*: iš teisėjų ir vyr. notarų—Civ. Proc. 1331—1336 str. tvarka, o iš notarų — Not. Įst. 64 str. pastaba. Taigi, čia vyr. notaras atskirtas nuo notarų ir imamas kartu su teisėjais. Kitame savo nutarime (1906.X.9 Nr. 22) Sen. Bendr. Susir. taipgi aiškiai pabrėžė notarų ir vyr. notarų skirtingumą. Kad iš nurodytosios bendros tvarkos niekas iš teismo tarnautojų neišskirtas, matyti ir iš Senato Civ. Kasac. Dep-to sprendimų, pav.: 1872.IX.23 Nr. 893 ir 1875.II.5 Nr. 104, kur pasakyta, kad net ir iš antstolių nuostoliai galima ieškoti tik šia tvarka. Not. Įst. 59 str., kalbėdamas apie baudž. atsakomybę, mini skyrium notarą ir vyr. notarą, o 64 str. su pastaba, kurs liečia civilinę atsakomybę, jau kalba tik apie notarą, nustatydamas jam išimtį. Matyti, kad šita nusistojusi praktika taip atitiko gyvenimo reikalavimus, kad ir po pirmosios rusų revoliucijos, 1917 metais, kada ėjo visų vertybių perkainojimas, Laikinosios Rusijos Vyriausybės 1917. IV. 11 nutarimu („apie kriminalinę ir civilinę tarnautojų atsakomybę") šiuo reikalu beveik nieko iš esmės nebuvo pakeista, nors ir buvo palinkimas taikyti valdininkams bendrą su visais piliečiais tvarką (Civ. Proc. 1331 str. tada buvo šiek tiek kitaip suredaguotas ir

aiškiau buvo kalbama apie vyr. notarus). Buvo panaikinti, rodos, tik Civ. Proc. 1316—1330[6] str.str. (del administracijos tarnautojų).

Mūsų teismų praktikoje šiuo atveju žiūrima ne vienodai: kada, atsižvelgiant į nurodytą Vyr. Tribunolo nusistatymą, vyr. notarui buvo pareikštas ieškinys, taikos teisėjas, remdamasis Not. Įst. 59 str. ir sutikdamas su tuo, kad 64 str. netaikomas vyresniajam notarui, bylą nutraukė (tas Kauno II nuovados taikos teisėjo 1928. VIII. 31 nutarimas Leonavičiaus byloje apskųstas nebuvo).

XIV.

Visi įmokesniai, kurie imami iždui, tvirtinant turto nuosavybės teisių perleidimo ar suvaržymo aktus (pripažinimo, žyminio mokesnio) proporcingai turto vertei, išskaičiuojami, atsižvelgiant į to turto vertę. Mūsų 1919. XII. 10 „Papildom. Liet. Not. Sutv. įstatymo" (L.V.Ž. Nr. 18) yra įvesta tai vertei nustatyti kita tvarka, negu kad buvo prieš karą: dabar *nekilnojamojo turto įvertinimas* yra pavestas mokesčių inspektoriams, į kuriuos ir kreipiasi notaras ar patys akto dalyviai. Pirmiau, einant Pošlinų įst. 230—231 str. str. (Įst. Rin. V. t.), žemės vertei kiekvienoje vietoje buvo įstatymo (230 str. priede) nustatyta tam tikra lentelė (1914. X. 4. išėjo nauja ir paskutinė lentelė) ir duotos mokesnių išskaičiavimo ir ėmimo taisyklės. Vyr. notaras, tvirtindamas aktą, ex officio nustatydavo, kiek reikia valstybei paimti mokesnių, ir piliečiams bei notarui visai nereikėdavo tuo rūpintis; čia buvo didelis aktų surašymo procedūros palengvinimas ir pagreitinimas. Tokia tvarka yra įmanoma gerai nusistojusioje valstybėje, kur nekilnojamojo turto vertė ir valiuta nesikeičia. Mūsų naujos valstybės gyvavimo pradžioje, kada žemės ir trobėsių kaina svyravo, ir neturėjome dar savo pinigų, o vokiečių markės kursas keitėsi ir krito, krašte tvarka dar nebuvo pakankamai tvirta, tada tik ir tegalima buvo parduodamo ar įkeičiamo turto vertę fiksuoti ne ilgam laikui, bet individuališkai, atsižvelgiant į visas vietos ir sutarties dienos aplinkybes. Nustatant šitokią santvarką, nurodyto mūsų įstatymo leidėjas tada kitaip padaryti ir negalėjo, nors ir neteko abejoti, kad tuo apsunkinama turto apyvarta, piliečiams dedama nemaža išlaidų ir laiko gaišinimo našta, o valdininkams — mokesčių inspektoriams — nauja ir gana sunki pareiga, kurios jie, kaip vėliau gyvenimas parodė, nevisada galėjo tinkamai išpildyti. Praėjus vos keliems mėnesiams nuo įstatymo veikimo pradžios, jau buvo konstatuota didelių šios naujos tvarkos trūkumų. Pirmasis Lietuvos notarų suvažiavimas (dalyvaujant ir Užnemunės notarams), įvykęs Kaune 1920. IX. 19—20, aptardamas įvairius notarų darbo klausimus, nusiskundžia, kad ta nauja tvarka užgauna piliečių interesus ir trukdo notarų darbą: mokesčių inspektoriai nespėja laiku duoti

įkainojimų, vertina turtą netiksliai; dažnai į notarų užklausimus visai neatsako, nevisose apskrityse yra inspektorius ir t. t. Vėliau ir mūsų teismams teko spręsti ginčus del kai kurių to įstatymo straipsnių (pav. 17 str.) prasmės nevienodo aiškinimo praktikoje ir konstatuoti iždo nuostolius bei turto vertinimo ir mokesčių ėmimo trūkumus. Galima nurodyti kelis Vyr. Tribunolo bendrojo susirinkimo principinius šiuo reikalu nutarimus, kaip antai: 1924.X.3, 1926.V.28 ir kit., įvykusius del apygardos teismo nutarimų apskundimo. Žodžiu sakant, nenormalinės gyvenimo aplinkybės pagimdė daug vargo ir nuostolių. Dabar tų mūsų gyvenimo aplinkybių, del kurių kalbamasis notariato įstatymas buvo išleistas, nebėra; gyvenimas pasikeitė, susitvarkė ir konsolidavosi, o aktų mokesniams imti žemės įkainojimo tvarka pasiliko ta pati. Tiesa, mokesčių inspekcijos organai centre ir vietose dabar yra susitvarkę ir daug tobulesni, negu 1919—1920 m., ir todel įkainojimas dabar eina, palyginti, jau gana sklandžiai. Tačiau pati ta sistema turi didelių trūkumų ir gyventojams yra nepatogi. Visa tai jau laikas ir nesunku prašalinti. Žemės vertei žymiai nesikeičiant ir turint pastovią valiutą, Žemės Ūkio Ministerijos organams atlikus žemės rūšiavimo darbą, atrodo, kad galima būtų įstatymu nustatyti vietose nuolatinę normalinę žemės ha kainą. Po to jau nesunku būtų, pakeičiant Pošlinų Įst.230—231 str. str., duoti notariato srityje pritaikintas mūsų gyvenimui iždo mokesnių apskaičiavimo ir ėmimo instrukcijas bei taisykles.

XV.

Daug nekilnojamojo turto savininkų Lietuvoje, dar rusų valdymo laikais, yra prasiskolinę *Vilniaus žemės bankui* ir įkeitę jam savo žemes. Toms paskoloms (dažnai žymių sumų) apdrausti, ir mūsų vyr. notaro įstaigoje yra uždėti draudimai skolininkų žemės ūkiams provincijoje bei pleciams miestuose (ypač daug Kaune), su pastatytais juose trobesiais. Po pasaulinio karo, po rusų revoliucijos, po naujų valstybių įsikūrimo buv. Rusijos teritorijoje, pagaliau, po paskutinio užėmimo Vilniaus krašto ir kitų permainų, visų—tiek kreditoriaus, tiek buvusių banko akcininkų (kurių daug buvo privatinių asmenų, nes tas bankas jokių politinių tikslų neturėjo) ir banko skolininkų — padėtis naujose valstybėse radikališkai pasikeitė. Čia yra susiję labai daug sudėtingų ir vieni kitiems priešingų reikalų, kurie dar negreit bus galutinai išspręsti. Mus čia kol kas gali interesuoti iždo ir mūsų piliečių reikalai, bent kaip jie atrodo mūsų notariato archyvuose. Lenkai, užėmę 1920 metais Vilnių, yra atnaujinę ten to banko veikimą, kaip buvusio rusų „Vilenskij Zemelnyj Bank" teisių paveldėtojai. Neliesime čia šio fakto juridinės bei politinės pusės. Lietuvoje gyvenantiems banko skolininkams dabar dažnai yra reikalo atsiskaityti su skolininku, kad turtas nebūtų suvaržytas draudimais. Ir dabartinis lenkų Vilniaus žemės bankas, kaip kre-

ditorius, priima grąžinamas paskolas vietoje rusų caro rublių lenkų valiuta (zlotais) ir duoda sutikimą uždėtus dar rusų laikais Kauno apygardos teismo draudimus nuimti. Kada suinteresuotas asmuo (banko skolininkas) pristato mūsų vyr. notarui gautą iš dabartinio Vilniaus žemės banko raštą, kad skola bankui yra sumokėta, ir prašo draudimą nuimti, tai tokiam prašymui patenkinti čia atsiranda daug keblumų tiek iš esmės, tiek iš formalinės pusės. Vienas toks prašymas vyr. notaro nutarimu buvo atmestas del formalinės priežasties — Civ. Proc. 465 str. reikalavimų neišpildymo, būtent, bankoduotas Vilniuje pažymėjimas apie skolos grąžinimą neturėjo mūsų atstovybės patikrinimo (nesant santykių su Lenkija, toks įstatymo reikalavimas, žinoma, ir negalėjo būti išpildytas). Apygardos Teismas, kuriam tas vyr. notaro nutarimas buvo apskųstas, savo 1927. III. 5 nutarimu (Kielčiausko byloje) su tuo sutiko ir savo nutarimą parėmė dar tuo, kad nėsą žinių, jog tas raštas padarytas veikiančiu dabar banko statutu, ir be to, pristatytasis pažymėjimas nėsąs aktas, apie kurį kalba Civ. Proc. 465 str. Tokiu būdu, mūsų teismų praktikoje susidarė šiuo reikalu jau kaip ir precedentas, ir dabar skolininkas su buv. rusų Vilniaus žemės banku galutinai atsiskaityti negali ir tik del formalinių priežasčių. Todel, kol kas liesti to klausimo esmė (ar mes laikome buv. Rusijos banko teisę reikalauti iš savo skolininkų paskolų grąžinimo perėjusia lenkams ir t.t.) nėra reikalo ir čia tam ne vieta. Kad įkeistųjų turtų apyvarta nesustotų, tai mūsų „Papildom. Notariato Sutv. Įst". 1—4 straipsniai leidžia visą įkeistą turtą ar jo dalį perleisti arba toliau įkeisti ir be skolintojo sutikimo, perkeliant naujam pirkėjui atitinkamą senos skolos dalį ir nurodant apie tai pirkimo — pardavimo akte. Taip dabar ir daroma. Žinoma, tai nėra normalus reiškinys. Parduodamojo turto vertė tuo yra mažinama savininko — pardavėjo nenaudai, o pirkėjui tenka kiek rizikuoti ir priimti sau neapčiuopiamas pareigas, nes jis nežino, kada ir kaip teks tas skolas atlyginti, kokią realinę vertybę jis turės atiduoti. Ir bendrų įstatymo reikalavimų (Civ. Įst. 1467 str.), sudarant dabar tokioms žemėms perleidimo aktus, tiksliai išpildyti negalima. Kreiptis į teismą, kad panaikintų suvaržymą, einant Civ. Įst. 2055 str., ne visada patogu (gyvenime tai dabar beveik ir nepraktikuojama). Visa tai, bendrai, kiek trukdo turtų perėjimo procesą ir kenkia savininkų interesams. Be to, kyla klausimas, kam dabar, po įvykusių pokarinių politinių permainų, yra perėjusios to buv. rusų banko teisės ir pareigos. Juk Vilniaus žemės bankas buvo įsteigtas 1872 metais, plačiai veikė ir Lietuvoje, neturėdamas jokių politinių ar kolonizacijos tikslų ir visai nesirūpindamas siaurais kurio nors vieno gyventojų luomo interesais, bet plačiai remdamas visų žemdirbių ūkio reikalus. Aišku, kad jo teisių paveldėjimo ir visu šio reikalo sutvarkymu tiek mūsų valstybės iždas, tiek platūs bei įvairūs visuomenės sluoksniai gyvai turi būti suinteresuoti. Mūsų finansų ministe-

rija, kiek prisimenu, 1927 metais pradėjo rūpintis įkeistųjų Vilniaus žemės bankui nekilnojamųjų turtų Lietuvoje (pirmoj eilėj Kaune) registracija.

XVI.

Draudimus nekilnojamam turtui vyr. notaras deda arba vykdydamas teismo nutarimus, gavęs draudžiamąjį straipsnį, arba savo paties surašomais „draudimais", tvirtindamas aktus (pav. Civ. Įst. 1647 str. nurodytu atsitikimu ir kit.), einant Not. Įst. 154 str. 5 p.. Šito (154) straipsnio priede — „Draudimų uždėjimo ir nuėmimo taisyklėse"—yra nurodymų (§§ 1, 4), kad uždėti nekilnojamam turtui draudimą ir tuo suvaržyti jo perleidimą gali, be teismo, dar ir valstybės administracinės įstaigos, bet nepasakyta, kurios ir kada tai gali daryti. Del to vyr. notarui ir tenka abejoti. Įvairios valdiškos bei privatinės (ypač kredito) įstaigos, draugijos, bendrovės ir t.t. bei privatiniai asmens, turėdami piniginių reikalavimų ir įvairių kitų pretenzijų į žemių (esamų ar būsimų, įrašytų ir neįrašytų į notariato knygas) savininkus ir norėdami sutrukdyti jų turto perleidimą į kitas rankas, neatsiskaičius su jais, dažnai kreipiasi į vyr. notarą ir prašo tų savininkų (skolininkų) nuosavybės teisių perleidimo bei suvaržymo aktų netvirtinti, kol neatsiskaitys su savo kreditoriais. Nekalbant jau apie tai, kad tokios pretenzijos dažnai gali būti ir yra visai nepagrįstos, ir kad prašytojai nesuteikia visų reikalingų draudžiamajam straipsniui žinių, ir dažnai negalima jo surašyti įstatymo griežtai reikalaujama forma, — šitokių prašymų patenkinimas ar net svarstymas notariate labai sutrukdytų turto apyvartą, be reikalo apsunkintų vyr. notaro darbą ir duotų progos pasireikšti piktos valios reikalavimams ir t.t. Taigi, aišku, kad tik teismas gali nustatyti, kada yra tikras reikalas aprėžti savininko teises, kad nenukentėtų kieno nors interesai. Be teismo nutarimų jokie draudimai privatinių organizacijų bei asmenų naudai, bendra taisykle, neturėtų būti dedami. O administracinių valstybės įstaigų teisės dėti savo nutarimais draudimus, kada to reikalauja valstybės ar visuomenės interesai, kaip išimtis, turėtų būti aiškiai įstatymu paremtos ir išvardintos. Ir vyr. notaras gali patenkinti tiktai tų įstaigų (ne teismo) prašymus, kurios gali tokias išimtis iš bendros tvarkos stačiai nurodyti, kaip antai: Rangovų įst. 66 ir 73 str. (Įst. Rink. X. t. I d. —„Položenije o kazionnych podriadach i postavkach"), Įst. apie neginčytinus iždo reikalavimus 11 ir 12 str. (Įst. Rink. XVI t. 2 d. — „Položenije o vzyskanijach po bezspornym dielam kazny") ir kit. Kuri įstaiga be teismo gali dėti draudimus, nurodoma vyr. notaro įstaigos statute. Nusistačiusia dabar praktika, einant vyr. notaro įstaigos statuto § 19, yra vykdomi šių administracijos įstaigų draudimai: Mokesčių Dep-to (mokesčių inspektorių) — už palaikų mokesčius, Miškų Dep-to — už nuostolius

padarytus peržengiant miškų saugojimo taisykles, ir Žemės Reformos Valdybos—už duodamas naujakuriams paskolas. Taigi, šita tvarka yra apsaugojami tik viešieji interesai.

XVII.

Mūsų 1922.III.14 „Įstatymu del atlyginimo už priverčiamą nekilnojamųjų turtų nusavinimą, už laikiną jų paėmimą ir už sudarymą teisės dalyvauti jų naudojime" (V. Ž. Nr. 87) yra pakeisti Civ. Įst. (Įst. Rink. X t. I d.) 575—608 str. str. Neliečiant pagrindinės įstatymo minties, vieni straipsniai yra pritaikyti mūsų gyvenimui bei valstybės sutvarkymui, kiti išbraukti, ir nustatyta, kad įstatymas veikia visame valstybės plote, t.y., ne tik dešiniojoj Nemuno pusėj, bet ir Užnemunėje ir kitur. Sąryšyje su nurodytu šitame įstatyme privatinių nekilnojamojo turto savininkų atlyginimu yra dar vienas mūsų nepakeistas rusų įstatymas, būtent: Įst. Rink. I t. 2 d. V kn. (Ministerijų Steigiamasis įstatymas) 100 str. 6 p. 3 pastaba, kur kalbama apie tai, kas duoda sutikimą, kurios vertės turtą (iki 1000, 5000 rublių ir daugiau) įgyti valstybės reikalams. Jeigu visas šitas įstatymas, bendrai, prieštarauja mūsų konstitucijai ir nebeveikia, tai jo nuostatas ir ypač pagrindinė mintis (turto nusavinimo reikalingumas ir kainos kontrolė) yra sveika ir turėtų mutatis mutandis veikti ir pas mus. Vyr. notaro įstaigoje šis klausimas tenka kelti, tvirtinant pirkimo-pardavimo aktus, kuriais privatinių savininkų žemės nuosavybės teisė pereina valstybei jos bei visuomenės reikalams (geležinkelių statybai ir kit.), kada vyr. notaras turi nusistatyti, ar čia reikia imti aktų pripažinimo ir žyminis mokesniai. Iš Pošlinų Įst. (Įst. Rink. V t.) 244 ir 250 str. str. matyti, kad ne visada ir valstybės įstaigos nuo šitų mokesnių atleidžiamos. Abejojimų šiuo reikalu buvo kilę dar seniau: 1909 m. finansų ministerija (Rusijoje) buvo pasisakiusi už tai, kad Pošl. Įst. 244 str. taikomas (mokesniai neimami) tik nusavinant turtą priverstinai, o šiaip, to įst. 250 straipsniu, ir valstybės įstaigos turi mokėti visus mokesnius bendra tvarka. Teismo praktikoje tai buvo interpretuojama šitaip: a) Civ. Kasac. Dep-to (1914.IV 29 sprend. Nr. 35) manymu, Pošl. Įst. 244 straipsnio išimtimi galima pasinaudoti tik surašant pirkimo-pardavimo ar kurį kitą nuosavybės teisių perleidimo aktą Civ. Įst. 579 str. nustatytu atsitikimu, t.y. kada del atlyginimo už nusavintą įstatymu turtą geruoju susitarta; b) kitame savo sprendime (1914.XI.18 Nr. 62) senatas aiškiai nurodo skirtumą tarp priverstinio žemės ėmimo ir laisva sutartim (priverstinė tvarka bus tada, kai nusavinimas jau padarytas, einant Civ. Įst. 576—577 str., o laisvai susitarti palikta tik del kainos; nepriverstinė bus—visiems bendra tvirtinė tvarka, tik su viena išimtim, būtent, turtui įgyti yra reikalingas valdžios sutikimas, apie kurį kalba Įst. Rink. I t. 2 d. 100 str. pastaba). Vadinasi, ne visada 244 str. numatytais atsitikimais valstybės

įstaigos nemoka akto pripažinimo ir žyminio mokesnio, nors žemė imama iš privatinio savininko viešiems reikalams ir apmokama valstybės lėšomis. Apie tai bendrais žodžiais kalbama ir Not. Įst. Laik. Taisyklių § 87. Iš to reikėtų mūsų vyr. notarui padaryti šitokia praktiška išvada: nekilnojamam turtui įgyti valstybės reikalams už atlyginimą *visada* yra reikalingas leidimas, ir jį duoda: a) mokant už turtą iki 5000 litų (1000 rublių) — atitinkamos ministerijos departamentas; b) iki 25000 litų (5000 rublių)—ministerių kabinetas ir c) brangiau—respublikos prezidentas. Tvirtinant tokius aktus, aktų ir žyminio mokesnio imti nereikia (t.y. reikia taikyti Pošlinų Įst. 244 str.), tik kai yra įrodymų, kad turtas yra nusavintas valstybės reikalams (susitarti geruoju palikta tik del kainos); visais kitais atsitikimais—mokesniai reikia imti einant Pošl. Įst. 250 str.—Bet visa tai yra vieni spėliojimai, visa tai neaišku, ir visai pateisinamos nevienodos nuomonės. Pagaliau, iždui ir nesvarbu, ar iš jo bus paimti jam pačiam mokesniai ar ne. Ar pritaikys vyr. notaras Pošlinų Įst. 244 ar 250 str., nuostolių valstybei nebus, jei pats iždas turėtų mokėti akto mokesnius. Bet kada akto tvirtinimo išlaidas pardavėjas ima ant savęs, tai del netinkamo šių neaiškių įstatymų taikymo iždas gali netekti priderančių jam pajamų.

XVIII.

Vyresniojo notaro įstaigoje, einant Not. Įst. 157—158 str. str., tvirtinami be kitko ir žemės *dovanojimo aktai* („darstvennyja zapisi"), kuriais nekilnojamojo turto savininkas (dovanotojas) perleidžia be atlyginimo savo nuosavybės teisę kitam (apdovanotajam), civilinių įstatymų (X t. I d. 967—992 str. str.) nustatytais pagrindais. Mūsų kaimiečiai dažnai šita tvarka perleidžia ūkius būsimiems savo įpėdiniams, nebegalėdami del senatvės patys ūkininkauti. Tai daroma, matyt, del kelių priežasčių: mažiau akto išlaidų tenka pakelti, ir dovanotojas — tėvas gali ūkį atsiimti, jeigu šis apdovanotasis sūnus pasirodytų dovanos nevertas. Mokesnių išeina mažiau todel, kad dovanojimo aktą tvirtinant, bendra tvarka imamas tik aktų proporcinis žyminis mokesnis (1% turto vertės), o kitų mokesnių (čia vadinamų „palaikų") arba visai nereikia mokėti, arba žymiai mažiau, negu surašant pirkimo-pardavimo aktą, (netolimi giminės ir svainiai — moka tik 1,5%, o parduodant vienų tik akto pripažinimo mokesnių tenka sumokėti 5%). Be to, Civ. Įst. 974 str. numatytais atsitikimais (jei apdovanotasis pasirodytų nedėkingas, pradėtų žiauriai su dovanotoju elgtis ir t.t.) galima per teismą reikalauti, kad dovaną grąžintų. Šita dovanojimo akto ypatybė — kad aktas galima sulaužyti—nors ir yra naudinga dovanotojui, bet užtai apdovanotojo padėtis nėra pakankamai tvirta, gal kiek ir sulaiko žmones nuo tokio turto perleidimo būdo. Bet vis tik,

dovanojimo aktų daroma, palyginti, gana daug, pavyzdžiui: 1927 metais jų buvo patvirtinta 704, 1928 metų pirmąjį pusmetį — 216.

Kiek *„palaikų" mokesnio reikia imti* ir kada visai nereikia imti, notariate kartais kyla abejojimų ir štai kodel. Šį mokesnį ir jo ėmimo tvarką nustato 1919. XII. 19 „Valstybinio palaikų mokesčio įstatymas" (L. V. Ž. N. 18) ir jo pakeitimai: 1923 XI 28 (V. Ž. N. 146, dabar nebeveikia) ir 1925.XII.30 (Vyr. Žin. N. 119). To įstatymo § 1 nustato, kad valstybinis palaikų mokesnis imamas, pereinant turtui iš vienų rankų į kitas ne tik paveldėjimu, bet „ir tada, kai vieno žmogaus turtas be jokio atlyginimo jo paties pavedamas kam kitam amžinai ar ligi gyvos galvos naujojo valdytojo, surašant *dovanų* ar kitus kokius neatlygintinius turto raštus (aktus)". Tuo remiantis ir reikalaujama, tvirtinant dovanojimo aktus, palaikų mokesnio (terminas ne visai tinka aktui, kur kalbama ne apie paveldėjimą, bet apie atsižadėjimą nuo savo teisių kito naudai). Į klausimą, kada to mokesnio visai nereikia ir kada kiek reikia mokėti, atsako šito įstatymo §§ 2 ir 3 (antrasis pakeitimas — V. Ž. Nr. 219), kurie yra ne visai aiškūs, praktikoje kelia abejojimų ir, rodos, ne visur vienodai aiškinami. Daugiausia tenka ginčytis del 2 paragrafo 3 ir 4 punktų. Vieni supranta taip, kad palaikų mokesnis, tvirtinant dovanojimo aktus, *neimamas visai*, jei žemė ligi 5000 litų vertės pereina bet kam (dovanojama kad ir visai svetimam), o brangesnė (per 5000 litų)—tik to įstatymo pakeitimo § 3 nurodytiems asmenims. Tokia išvada daroma, sulyginus šį mūsų įstatymą su Pošlinų Įstatų (Įst. Rink. V t.) 202 str., iš kurio jis kilęs. Kiti, sulyginę visų trijų minėtų mūsų įstatymų (įstatymo ir jo dviejų pakeitimų) terminologiją ir matydami, jog palikimas ar dovana ten apibūdinami šiais žodžiais: „turtas", „turtas, susidedąs iš žemės ūkio", „žemės ūkis" ir „dalis, gaunama pinigais ir iš žemės ūkio", mano, kad „turtu" įstatymas vadina tiktai daiktus (kilnojamąjį turtą), ir todel tvirtina, jog dabar veikiančio pakeitimo (V.Ž.N. 219) 2§-o 3 punkto sakinys: mokesnis neimamas „už turtą, kuris vertas ne daugiau, kaip 5000 litų", yra taikomas tik kilnojamajam turtui, daiktams, kaipo mirusio asmens palikimui, bet ne dovanotai žemei; o to pat § 4 punktą: „... už žemės ūkį, kurį paveldi šito įstatymo § 3-čio 1 punkte nurodyti asmens" negalima esą taikyti dovanojimo aktams, kadangi čia kalbama tik apie paveldėjimą. Iš to daroma šitokia galutinė išvada: tvirtinant nekilnojamojo turto dovanojimo aktus, „palaikų" mokesnis imamas visada, neatsižvelgiant į dovanojamo turto vertę, tik jo kiekis nustatomas, atsižiūrint į dovanotojo su apdovanotuoju giminystės bei svainystės laipsnį (nuo 1, 5 iki 12 procentų turto vertės), kaip nurodyta to įstatymo § 3. Mūsų teismui dar neteko šiuo klausimu pasakyti savo nuomonę. Atrodo, kad tie abejojimai praktikoje yra kilę del įstatymų terminologijos nevienodumo, kuris ir užtemdo įstatymo leidėjo mintį.

Sutartis, kuria vienas apsiima parduoti kitam nustatytu laiku ir sąlygomis nekilnojamąjį turtą, įstatymo vadinama *užpardavimo užrašu* — „zaprodažnaja sapis“ (Civ. Įst. 1680 str.). Not. Įst. 66 ir 157 — 159 str. str. reikalauja, kad tvirtiniu būdu būtų daromi tik tie aktai, kuriais perleidžiamos arba suvaržomos nekilnojamojo turto nuosavybės teisės, visų kitų aktų forma palikta jų dalyvių nuožiūrai. Kadangi užpardavimo aktu žemės savininkas neperleidžia ir neaprėžia savo nuosavybės teisių, o tik apsiima perleisti jas ateity, tai tų įstatymų prasme, kaip jie praktikoje aiškinami (žiūr. Senato Civ Kasac. De-to sprendimus: 1871. IX.30—XII.9 N. 1198, 1876.VIII.25 N.362), toks aktas (sutartis) gali būti rašomas ir namie, net ne būtinai reikia, kad notaras paliudytų parašus. Beveik del visų tokios sutarties sąlygų jos dalyviams paliekama laisvai susitarti; tik neleidžiama užpardavimo aktu valdyti užpirktą turtą (1684 str.). Todel notariato archyvas nieko nežino apie šitokias užpardavimo sutartis, nors užparduodamoji žemė ir yra įrašyta notariato knygose.

Teko ne kartą matyti, kaip piktos valios žmonės tai išnaudoja neteisėtai ir baustinai pasipelnyti, būtent: naminiais ar notariniais (vyr. notaro įstaigoje neregistruojamais) užpardavimo raštais jie užparduoda vienu kartu savo žemę keliems asmenims, ima iš jų, kiek galint, daugiau rankpinigių ir, išnaudoję tokiu būdu pasitikinčius užpirkėjus, nesuėjus dar terminui pirkimo - pardavimo aktams rašyti, parduoda tą turtą visai kitam. Taip apgautiems asmenims lieka tik per teismą ieškoti iš apgaviko nuostolių, ir dažniausiai nieko negauna. O nuo tokio išnaudojimo užpirkikas gali apsidrausti, būtent: einant Not. Įst. Laik. Taisyklių 23 str. (pastaba), užpardavimo aktas gali būti ir vyr. notaro tvirtinamas (jeigu šalių yra susitarta, kad užpardavėjas apsiima iki pirkimo - pardavimo akto surašymo neperleisti užparduotojo turto kitam, arba jeigu užparduodamajam turtui prašoma uždėti draudimas). Tvirtindamas tokią užpardavimo sutartį, vyr. notaras žymi pripažinimo rejestre atitinkamą suvaržymą turtui, ir be užpirkėjo žinios ir sutikimo tas turtas negali pereiti į kitas rankas. Tokiu būdu, davusio rankpinigius interesai tuo pakankamai apsaugojami, o savininko piktai valiai pasireikšti užkertamas kelias. Žinoma, užpirkėjui čia negarantuojamas užpirktojo turto įgijimas, bet savininko atsisakymas sudaryti pirkimo-pardavimo aktą duoda jam, įstatymu numatytais atsitikimais ir tvarka, teisę reikalauti grąžinti rankpinigius ir padarytus nuostolius. Ir vis tik, nežiūrint jaučiamo pastaruoju metu ypatingo noro ir reikalo apsisaugoti nuo įvairių galimų nuostolių, dauguma visų užpardavimo aktų (labai primityviško turinio) rašoma namie ir ne visada pareiškiami notarui net parašams patikrinti, pav., per 1927 metus jų buvo gauta tik 3, 1928 metų pirmąjį pusmetį — nė vieno (už kitą laiką tikrų žinių neturiu). Del to dažnai

nukenčia ne tik piliečiai, bet ir iždas negauna kiek pajamų. Manyti, kad taip yra todel, kad minėtasis, beveik netaikomas, įstatymas yra negyvas ir visai neranda mūsų gyvenime tinkamos dirvos, vargu begalima. Atrodo, kad greičiau jis piliečiams nežinomas, o jo taikymas gyvenime daug pareina nuo notarų nusistojusios praktikos; gal notarai, šiais reikalais žmonių patarėjai, ne visada pakankamai aiškiai tą pasireiškimą ir jo pasekmes jiems nurodo. Mūsų kaimiečiai iš seniau yra įpratę ir nori visus savo turto reikalus atlikti namie ar valsčiaus valdybos raštinėje, nesikreipdami į notarą. Reikia neužmiršti ir to, kad naujos normos, bendrai, pamažu įsigyvena labai konservatyviškoje turto santykių dirvoje, ir kiekviena naujiena sutinkama čia su nepasitikėjimu ir labai atsargiai.

Notariato archyve teko, pavyzdžiui, matyti ir kitas analogiškas reiškinys. Vietoje netobūlų ir nebetinkamų civ. įstatymų, liečiančių ilgametę žemės nuomą statybos reikalams (Civ. Įst. 1697, 1706 str. ir kit.), buvo, kaip žinoma, išleistas 1912 m. birželio mėn. 23 d. speciališkas statybos įstatymas — „O pravie zastrojki" (vėliau įterptas į Civ. Įst. X t. I d. 1914 metų leidiny 542^{1} — 542^{27} str.str.), labai panašus į visose Europos valstybėse seniai žinomą (iš senovės romėnų „superficies" kilusį) teisės institutą (Vokietijoje — „Erbbaurecht", Austrijoje — „Bodenzinsrecht", „Baurecht". Prancūzijoje — „superficie"' „domaine congéable", Šveicarijoje — „Baurecht", „droit de superficie" ir kt.). Ir mūsų krašto gyvenimui tas įstatymas (jau prieš karą pradėjęs veikti visoje Rusijoje, išskyrus Lenkiją ir Pabaltijį) buvo ir dabar yra taikomas ir labai naudingas. Ypač dabar, po karo audrų intenzyviškai einant mūsų statybai, svarbu, kad galima šiuo įstatymu nustatyti ilgametę (36—99 metų) žemės nuomą su teise, be savininko sutikimo, perleisti tą nuomos teisę kitam (paveldėjimu ar sutartim) ar įkeisti (kiekvienai tokiai sutarčiai notariato rejestruose, einant Not. Įst. 159 str. 2 p., atidengiama nauja folija, kaip bendra tvarka kiekvienam atskiram nekilnojamam turtui). Ir vis delto per dvejus metus (1926—1928) buvo pristatyta vyr. notarui patvirtinti ir įrašyti į rejestrus tik viena tokia sutartis. Mes žinome, kad statybai nuomojama gana daug žemės, bet tai daroma senu įpročiu visokiais naminiais raščiukais.

Palyginti, kiek dažniau kreipiamasi į notariatą (ir tai tik miestuose — daugiausia Kaune — o ne provincijoje) su Civ. Įst. 1703 str. numatytomis nuomos sutartimis (mokant iš anksto nuompinigius daugiau kaip už metus): 1927 m. jų buvo patvirtinta viso 10, 1928 metų pirmąjį pusmetį — 4. Tai rodo, kad ir šiuo reikalu beveik apsieinama be notariato įstaigų.

Šitie mūsų gyvenimo reiškiniai teisininkui yra įdomūs tuo, kad čia matyti kaip ir išimtis iš bendros taisyklės, jog įstatymai visada atsilieka nuo gyvenimo, čia kaip tik atvirkščiai — gyvenimas yra atsilikęs. Daugybė teismo bylų kyla ir daug teisingų

reikalavimų lieka nepatenkinta del stokos tinkamų teisėms apginti įrodymų, daug vargo ir nereikalingų išlaidų tenka pakelti žmogui, savo laiku nesutvarkiusiam, kaip reikiant, dokumentų. Todel sveikintina yra mintis apie gyvą reikalą, kiek galint, daugiau rūpintis teisės *populiarizacija*, ir pirmon galvon materialinės teisės, turto reikalais. Tik elementarinių žinių stoka galima paaiškinti nesinaudojimas kad ir nurodytais čia įstatymais, nes negalima gi manyti, kad žmogus sąmoningai norėtų pats sau kenkti arba daryti nuostolių.

XX.

Kada įkeistojo nekilnojamojo turto savininkas, įkaito laikytojui sutikus, to turto dalį kam parduoda ir prašo parduodamajai daliai draudimą nuimti ir pirkimo-pardavimo aktą patvirtinti, tai vyr. notarui tenka kiek abejoti, ar įstatymas tai leidžia ir kuria tvarka tatai daryti. Notariato praktikoje šiuo klausimu yra dvi nevienodos, viena kitai priešingos, nuomonės. Vieni mano, kad tokio prašymo visai negalima patenkinti, nes draudimas galįs būti panaikintas (ir tiktai visas, o ne dalimis) tik tada, kai visa apdraustoji įkaito aktu skola bus sumokėta, ir paties akto originalas bus pristatytas vyr. notarui, o jeigu įkaito laikytojas negali grąžinti akto (pav., yra jį pametęs), tai apie tai turi pareikšti vyr. notarui atskiru tvirtiniu aktu, kad skola grąžinta ir kad draudimą panaikinti jis sutinka. Tokia nuomonė remiama Civ. Įst. (Įst. Rink. X t. I d.) 1642 ir 1650 str. str., Not. Įst. 187–188 str. ir Not. Įst. Laik. Taisyklių §§ 39, 40, 41, 100 ir 101. Atsisakymas nuo įkaito turįs būt padarytas tvirtiniu aktu del to, kad ir pats įkaitas daromas tvirtiniu aktu. Kiti yra stačiai priešingo nusistatymo, būtent: įkeistasis turtas galįs būti atleistas nuo draudimo ir dalimis, ir sutikimą kreditorius galįs duoti net naminiu aktu. Čia samprotaujama taip: iš Civ. Įst. 1649 ir 1649[1] str. str. prasmės eina išvada, kad už skolą atsako tik įkeistasis turtas visa savo verte; del skolos dalies sumokėjimo arba kreditoriui sutikus pasitenkinti mažesne garantija, niekas nesikeičia—visas likusis turtas lieka įkeistas iki galutinio atsilyginimo; jeigu viešieji ar trečiųjų asmenų interesai tuo neužgaunami, tai niekas negali kreditoriui uždrausti atsisakyti nuo visų savo teisių ar jų dalies kieno nors naudai (Civ. Įst. 1547 str.) arba rūpintis savo turto reikalais savo paties nuožiūra, imti įkaitan tiek žemės, kiek jis randa pakankama skolos grąžinimui patikrinti. Ir kadangi kreditorius, gavęs tik dalį skolos, negali pristatyti visą aktą vyr. notarui panaikinti ir visą draudimą nuimti (Civ. Įst. 1650 str.), tai kreditoriaus sutikimas atleisti nuo įkaito tik turto dalį gali būti pareikštas ne kitaip, kaip tik atskiru aktu. Tas aktas nereikalaująs tvirtinės formos, kadangi remiantis Not. Įst. 66 str. ir nusistačiusia teismo praktika (Civ. Kasac. Dep-to 1893. I 27 sprend. Nr. 10) net atsisakymą nuo teisės valdyti iki gyvos

galvos nekilnojamąjį turtą galima pareikšti naminiu raštu. Not. įst. 159, 187-188 str. str. leidžia vyr. notarui daryti pripažinimo rejestruose pažymėjimus (taipogi ir apie suvaržymų panaikinimą), remiantis ne tik tvirtiniais, bet ir kitais aktais. Šitokiais atsitikimais trečiųjų asmenų interesai bus ne tik neužgauti, bet ir visai aprūpinti, ypač jeigu dar apie įvykusias permainas (kad įkeistasis turtas yra sumažėjęs) bus pažymėta įkaito akto originale. Tai svarbu, pav., naujam įkaito ėmėjui, kuriam dabartinis įkaito laikytojas, žemės savininkui (skolininkui) sutikus, gali aktą perleisti.

Šita antroji įstatymų interpretacija atrodo tikslingesnė, daugiau pritaikinta turto apyvartos reikalavimams, negu pirmoji. Jeigu įstatymus aiškinant galima padaryti kelios išvados, tai tenka pasirinkti toji, kuri daugiau atitinka gyvus akto dalyvių interesus, nėra priešinga įstatymams ir neužgauna niekeno reikalų. Taigi, antroji nuomonė atrodo priimtinesnė. Mūsų vyr. notaro įstaigoje, kiek man žinoma, praktikuojama (bent 1926—1928 m.) taip: kreditorius (įkaito laikytojas) sutikimą duoda pareikštiniu aktu, apie tai žymima pripažinimo rejestruose ir po to tvirtinamas įkeistojo turto dalies pirkimo-pardavimo aktas (parduodamoji dalis nuo draudimo atleidžiama); tik, rodos, ne būtinai reikalaujama pristatyti įkaito akto pirmykštį įšrašą pažymėti jame įkaito objekto sumažėjimą (tai ne visada ir galima padaryti).

XXI.

Dar prieš įvedant vieną bendrą visai mūsų valstybei ipotekos sistemą, jau dabar reikėtų panaikinti ar pakeisti tuos notariato nuostatus, kurie su ipotekos dėsniais yra nesuderinami ir jau beveik nebeįmanomi vykdyti. Dirbant vyr. notaro įstaigoje, ne kartą teko patirti, kaip be reikalo apsunkina žmones ir kenkia jų reikalams tie pasenusio įstatymo („Položenije o notarialnoj časti") straipsniai, kurie priešingi vienam iš svarbiausių racionalinio notariato (ipotekos) sutvarkymo dėsniui — *viešumui*. Not. įstatymo 23, 122-124 ir 192 str. str. reikalauja, kad notarai laikytų visus turto aktus ir knygas paslaptyje ir be savininkų bei akto dalyvių sutikimo jų niekam nerodytų. Tik žinias apie protestuotus vekselius notarai turi duoti vietos bankams (Položenije o gorodskich obščestvennych bankach" Įst. Rink. XI t. 2 d. Kredito įst. 1903 metų leid., 1906 metų ir 1910 metų tęsinys, skyrius XI). Įrašytų notaro knygose aktų nuorašus gali gauti tik akto dalyviai, jų įgaliotiniai ar teisių paveldėtojai. Pašaliniams asmenims, be savininko sutikimo, knygos nerodomos. (Įdomu čia sulyginti su Pabaltijo ipotekos tvarka — Not. Įst. 332 str.).

Baudž. Stat. 755 str. 5 p. už paslapties nelaikymą notariato tarnautojai baudžiami kalėjimu. Iš notaro knygų žinių gavimo varžymą vargu kuo begalima pateisinti; nesąžiningam savininkui

tuo dar palengvinami įvairūs trečiųjų asmenų (kreditorių ir kitų) nenaudai daromi žygiai. Žemės pirkėjui, pinigų skolintojui ir kiekvienam, kam reikalinga turėti tikrų žinių apie savo kontragento turto sudėtį ir jo vertę mažinančius faktus, labai yra svarbu gauti tų žinių įstaigoje iš tikrų šaltinių. Vargu kas be gyvo reikalo apsunkintų notariato tarnautojus tokiais pasiteiravimais, ir nematyt, kaip čia galėtų pasireikšti kieno nors pikta valia turto savininko nenaudai.

V. Burkevičius

Bibliografija ir recenzijos.

M. Kavolis. **Bažnytinės tikybiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje,** Kaunas, 1930 m. 64 psl.

Neseniai išspausdinto M. Kavolio darbo svarbumas ir šiame darbe iškeltų klausimų aktualumas yra neabejotini. Vedybų teisės klausimai Lietuvoje yra painūs ir komplikuoti; gyvenimas reikalaute reikalauja, kad tie klausimai būtų kuo greičiausiai sutvarkyti, ir todel kiekvieną šios srities darbą reikia tik sveikinti*).

Tiesa, M. Kavolio darbas, kuris anksčiau išspausdintas buvo specialiame mokslo laikrašty, gal dar neišsprendžia visų Lietuvos vedybų teisės painių klausimų. Del kai kurių autoriaus išvadų bei klausimo nagrinėjimo būdo galima būti ir kitokios nuomonės, tačiau darbo vertė nuo to nesumažėja. Reikia manyti, kad tas darbas savo tikslą pasieks: ne tik teisininkai, bet taip pat visuomenė ir vyriausybė pagaliau turės atkreipti dėmesį į šią visų pirma reformuotiną teisės sritį ir darys reikiamų žygių.

Kalbamas darbas turinio atžvilgiu yra suskirstytas 8 skyriais, kuriuose kiekvienas klausimas gana plačiai nagrinėjamas.

Pirmame skyriuj (I) autorius daro trumpą vedybų esmės ir jos istorinių formų apžvalgą, pradėdamas nuo senovės ir baigdamas dabartiniais laikais. Čia sakoma, kad *pirmosios* civilinės vedybos buvo įvestos Olandijoj 1580 m., Anglijoj 1653 m. ir pagaliau Prancūzijoj 1787—92 m.

---

*) Šiuo klausimu ligišiol labai maža teturime rašinių. Be *O. Finkelšteino* straipsnio („Teisės" N. 9) „Tarptautinė privatinė teisė Lietuvoje" (14—15 p.p.), *G. Rutenbergo* straipsnių („Teisės" N.N. 13, 14 ir 15) „Lietuvos ir Latvijos šeimos teisės problemos" ir „Privatinės tarptautinės teisės klausimai Lietuvos ir Latvijos šeimos teisėj", turime dar *Malakauskio* brošiūrėlę „Civilinės jungtuvės". Užsienio spaudoj šiuo klausimu yra parašęs *O. Büchleris.*

Kalbėdamas toliau (II.) apie dabartines vedybų formas, autorius pabrėžia jų *juridinį* pobūdį, kuris mūsų laikais pradeda įgyti vis didesnės ir didesnės reikšmės. Kalbant apie vedybų formą, tenka pabrėžti, kad moderninės valstybės jau nebepalieka vien bažnyčiai šį klausimą tvarkyti, bet pačios tvarko jį tam tikrais įstatymais. Šiais įstatymais moderninės valstybės nustato arba 1) *obligatorines* (vienur bažnytines, kitur civilines) arba 2) *fakultatyvines*, t.y. bažnytines arba civilines pagal susituokiančiųjų norą.

Tačiau bažnyčios pažiūros į moderninių valstybių nustatytąsias vedybų formas nevisada sutampa su valstybės pažiūromis. Nuo valstybės pažiūrų ypačiai skiriasi katalikų bažnyčios pažiūros. Autorius iššiūri (III skyriuj) įvairių bažnyčių pažiūras vedybų klausimu, nušviesdamas jas gana plačiai.

Toksai platus šių pažiūrų nušvietimas yra svarbus ne tik teisininkui teoretikui, bet ir praktikui, nes ir teismuose su vedybų klausimais tenka susidurti. M. Kavolis, surinkdamas ir sistematizuodamas įvairių bažnyčių (tiek krikščionių, tiek ir nekrikščionių) teisės nuostatus, reguliuojančius vedybų persiskyrimo klausimus, atliko labai naudingą darbą; ligišiol kiekvienu atskiru įvairių bažnyčių teisės klausimu medžiagos teko ieškoti ne taip lengvai prieinamuose bažnyčių teisės kodeksuose.

Tam pačiam skyriuj autorius deda visą eilę įdomių statistikos davinių iš persiskyrimo srities, lygindamas Lietuvos statistikos davinius su 1922 m. Europos valstybių ir Šiaur. Amerikos tos srities statistikos daviniais. Čia tenka pažymeti autoriaus ypatingą kruopštumą.

Mat, mūsų Centralinis Statistikos Biuras šios rūšies statistikos neveda, ir todel, kaip teko patirti, autorius turėjo šiuo klausimu kreiptis tiesiog į įvairių bažnyčių dvasininkus, iš kurių gavo visus reikiamus davinius ir juos susistematizavo. Ši autoriaus pastangomis surinkta statistika, kuri šiaipjau nelengvai gaunama, yra ypač vertinga.

IV skyriuj autorius plačiai išnagrinėja Lietuvos iš Rusijos paveldėtuosius metrikacijos ir vedybų įstatymus. Be mums žinomų įstatymų nuostatų, reikia pažymėti M. Kavolio padarytas metrikacijos tvarkymo sugrupavimas, buvęs jau prieškarinėje Rusijoj, būtent: 1) pirmoji grupė — aiškiai nustatytas *bažnytinės metrikacijos* vedimas ir pavedimas bažnyčiai išdavinėti metrikų nuorašus; ši grupė apima stačiatikių, Romos katalikų, evangelikų-liuterionių ir reformatų bažnyčių metrikciją; 2) antroji grupė — neaiškiai nustatyta bažnytinės metrikacijos vedimo ir metrikų nuorašų išdavimo tvarka; prie šios grupės pridera marjavitų, sentikių, karaimų, magometonų ir musulmonų tikybinės organizacijos; 3) prie trečios grupės pridera žydų tikybinė metrikacija be savarankiškos teisės išdavinėti metrikų nuorašus; jie turėjo būti paliudijami miesto savivaldybių įstaigų ir 4) pagaliau prie ketvirtos grupės pridera caro 1906 m. spaliu m. 17 d. įsakymu

nustatytoji *civilinė metrikacija* dvasininkų nepripažįstantiems sentikiams, menonistams, baptistams ir kt.*)

Iš šio įvairaus metrikacijos sutvarkymo būdo buv. Rusijoj autorius daro išvadą, kad jau senieji rusų įstatymai pripažino civilinę metrikaciją tam tikrų tikybų nariams. Tuo būdu, autoriaus nuomone, Senato išaiškinimas, kad Rusijos piliečių net užsieny sudarytos civilinės jungtuvės neturi jokios galios, yra klaidingas ne tik del dėsnio „locus regit actum", kuris taikomas visoms kitoms sutartims Civ. Proc. Įst. 707 str., bet ir del to, kad ir pačioj Rusijoj tam tikrų tikybų nariams buvo taikoma įstatymo nustatytoji civilinė metrikacija. (Kiek ta nuomonė yra pagrįsta, kalbėsiu toliau).

Tolesniuose savo darbo skyriuose (V ir VI) autorius nagrinėja *aktualiuosius* mūsų metrikaciją ir vedybas liečiančius klausimus. Del kai kurių autoriaus išvadų galima būti ir kitokios nuomonės.

Visų pirma, autorius visai teisingai pažymi tatai, kad, nepaisant Lietuvos konstitucijos *deklaruotos* visų tikybinių organizacijų lygybės teisės atžvilgiu, tikėjimo bei sąžinės laisvės (§ 14, § 84, § 85) ir pagaliau konstitucijos 86 str. dėsnio, Lietuvoj tebeveikia veikusioji ligi karo Rusijoj jungtuvių teisė**), išskyrus tuos nuostatus, kuriais rusų stačiatikių bažnyčiai, kaipo viešpataujančiai, buvo suteikta ypatingos privilegijos (X t. I d. 67, 72, 73 ir 74 str.str.). M.Kavolis taip pat nurodo, kad, esant tokiai juridinei buičiai, civilinė metrikacija gali būti įvesta tik specialiais įstatymais, tačiau jų ligišiol neišleista (16 p.).

Tuo būdu autorius prieina išvadą, „kad jungtuvių teisėj ir bendrai metrikacijos tvarkyme Lietuvoj veikiančiuose įstatymuose ir praktikoj yra didelė painiava". Ši painiava, autoriaus nuomone, ypač pasireiškė tada, kai buvo bandoma pertvarkyti metrikaciją administracinės valdžios įsakymais (1924 m. balandžio 8 d. Vidaus Reikalų Ministerio aplinkraščio Nr. 2779 „V. Ž." Nr. 157, ir 1925 m. vasario 26 d. Vidaus Reikalų Ministerio, „V.Ž." Nr. 183 paskelbta, „Žydų metrikų knygoms vesti instrukcija). Visai teisingai autorius mano šiuos abu įsakymus esant neteisėtus, nes Vidaus Reikalų Ministeriui nėra suteikta teisė leisti šiuo klausimu privalomus įsakymus, o ypač tokius, kurie keičia patį įstatymą. Pirmasis įsakymas 1925 m. sausio 14 d. Ministerių Kabineto nutarimu buvo, kaipo įstatymu nepagrįstas, panaikintas,***) o antrasis—„instrukcija žydų metrikų knygoms vesti"—tebeveikia. Į šios instrukcijos neteisėtumą lygšiol nebuvo atkreipta jokio dėmesio, ir čia, be abejojimo, yra M. Kavolio nuopelnas, nes jis *pirmas* tatai padarė. Gal būt, dabar

*) 45—47 p.p.

**) Tokią pat išvadą esu padaręs ir aš savo straipsny „Teisės" Nr. 15, 21 pusl.

***) Bet tas panaikinimas nebuvo paskelbtas „Vyriausybės žiniose", kaip kad anas atšauktasis aplinkraštis.

ir mūsų įstatymų leidėjai atkreips į tai savo dėmesį ir padarys tam tikras išvadas.

M. Kavolis, padaręs labai teisingas išvadas aukščiau pažymėtais klausimais ir pabrėžęs, kad vedybų ir metrikacijos juridinė buitis Lietuvoj pasiliko ta pati, kaip kad ir buvusioj Rusijoj, toliau nagrinėdamas, daro kai kurias klaidingas išvadas.

Autorius sako, kad veikiantieji ir pas mus 1874 ir 1906 rusų nuostatai del civilinės metrikacijos sentikiams ir baptistams jau reiškia obligatorines civilines jungtuves tiems žmonėms, ir todel Lietuvoje, kur tokių žmonių grupių yra (kiek?), turėtų būti leista įstatymų numatytu būdu sudaryti juridinės galios turinčius metrikus. Taigi, autorius mano, kad Lietuvoj neleidžiant tos grupės žmonėms tąja teise naudotis prasilenkiama su 1906 spalių 17 d. caro įsakymu.

Čia ir kyla klausimas, ar mūsų konstitucijos 14 str. suteiktos kiekvienam piliečiui tikėjimo ir sąžinės laisvės 11 str. nustatyto dėsnio (negali būti teikiama privilegijų nei mažinama teisių del piliečių tikėjimo). *faktinas netaikymas* dabartinėmis sąlygomis didelei Lietuvos gyventojų daliai (netikintieji, laisvamaniai) nėra didesnė ir labiau smerktina skriauda negu caro įsakymo Lietuvoj netaikymas visiškai negausiai gyventojų grupei.

Tačiau M. Kavolis teikia ypatingos reikšmės rusų 1906 m. nuostatams del civilinės metrikacijos įvedimo sentikiams ir baptistams, ir mano, kad jau vien del to negalima tvirtinti, jog visų Lietuvos piliečių užsieny sudarytas civilines jungtuves reikia laikyti Lietuvoje nelegaliomis, nes, girdi, jeigu tam tikroms grupėms net savajame krašte buvo leista sudaryti civilines jungtuves, tai principu „locus regit actum“ reikia tokias pat užsieny sudarytas jungtuves pripažinti Lietuvoje teisėtomis.

Man atrodo, kad šitas argumentas nėra labai vykęs. Visų pirma, vargu bau galima laikyti tuos nuostatus del sentikių ir baptistų metrikacijos civilinių jungtuvių institutu visa to žodžio prasme, kaip kad jis suprantamas ir yra įgyvendintas vakarų Europoj. Tie nuostatai buvo savo rūšies „Notbestimmungen“, t.y. išleisti išimties keliu, del neatidėliotino reikalo sutvarkyti sentikių ir baptistų metrikaciją, nes kitos išeities nebuvo; tos žmonių grupės dvasininkai buvo nepripažįstami, ir todel pas juos atslikti metrikacijos reikalus negalima buvo.

Iš tikrųjų, rusų įstatymai pripažino tik bažnytines jungtuves ir tik šios formos užsieny atliktos jungtuvės (žinoma, savo piliečių) buvo laikomos teisėtomis*). Kai del principo „locus regit actum“, taikomo visoms kitoms sutartims, padarytoms užsieny, tai, man rodos, M. Kavolis be jokio pagrindo nori jį pritaikyti Lietuvos piliečių užsieny atliktoms civilinėms jungtuvėms. Šis principas, kuris, bendrai imant, taikomas privatinėj tarptautinėj

---

*) Žiūr. *Nolde*, Očerk meždunarodnavo častnavo prava (*Liszt*, meždunarodnoje pravo 529—546 p·p.

teisėj, vargu bau gali būti be jokio aprėžimo taikomas tarptautinėj šeimos teisėj. Mat, jungtuvių ir persiskyrimo aktai daugiausia liečia asmenines teises, asmeninius santykius sui generis, kurių sutvarkymu pati valstybė yra ypatingai suinteresuota. Todel nebe pagrindo šeimos taisę kai kurie teisininkai laiko daugiau valstybinės teisės dalimi, negu privatinės teisės. Valstybė (ir bažnyčia), paimdama savo globon šeimos santykių sutvarkymą, tuo pabrėžia šeimos teisę liečiančių aktų ypatingą svarbumą. Tuos aktus negalima lyginti su kitais, iš daiktų ir prievolės teisių kylančiais aktais, kurie yra jau grynai privatinis reikalas.

Vadinasi, Civ. Proc. Įst. 707 str. išreikštas dėsnis „locus regit actum" tegali būti taikomas tik tokios rūšies aktams, bet jokiu būdu ne šeimos teisės aktams.

Kad tarptautinėj šeimos teisėj dėsnis „locus regit actum" nelaikomas bendru ir būtinai taikytinu, matyt iš to, jog tarptautinės šeimos teisės klausimais tarp visos eilės valstybių yra sudarytos 3 Haagos konvencijos, būtent, 1902 m. birželio 12 d. del vedybų, tos pačios datos konvencija del persiskyrimo ir 1905 m. liepos mėn. 17 d. — del privatinės teisės normų susituokusiųjų asmens ir turto santykių srity. Jeigu dėsnis „locus regit actum" būtų taikomas šiems klausimams be jokių aprėžimų, tai šių konvencijų reikalingumas atkristų. Pagaliau, iš šių konvencijų juridinio analizo*) aiškiai matyt, kad visa eilė klausimų, susijusių su vedybų sudarymu užsieny, ypač materialinės teisės normų atžvilgiu, buvo išspręsta *lex patriae* naudai, tik vedybų formalinių klausimų išsprendimo pagrindan buvo padėti kompromiso nuostatai, suderinti tiek su lex patriae, tiek su lex domicilii.

Persiskyrimo srity, kaip žinoma, Haagos konvencija laikosi *kumuliacijos* sistemos, kuri reikalauja taikyti bei suderinti lex patriae su lex domicilii ir net suteikia pirmenybę lex patriae. Iš viso, kas čia pasakyta, matyti, kad dėsnis „locus regit actum" tarptautinėj šeimos teisėj niekad nebuvo taikomas.

Taip pat negalima sutikti su M. Kavolio samprotavimais del Didžiosios Lietuvos gyventojų sudarytų Klaipėdoj jungtuvių teisėtumo. Jų teisėtumą, man rodos, reikia spręsti ne pasiremiant rusų senato išaiškinimu (kuris ir mano įšmanymu neturi pas mus reikšmės), o Klaipėdos konvencijos nuostatais, kuriais Klaipėdos krašto gyventojams gali būti taikomi veikiantieji ten vokiečių įstatymai. Čia kyla tiktai klausimas, kaip Didžiosios Lietuvos gyventojas gali tapti Klaipėdos krašto gyventoju su visomis jo teisėmis bei prievolėmis Klaipėdos konvencijos 1 priedo 5, 8 ir 9 str. str.). Kol Klaipėdos teritorijos gyventojų pažymio įgijimo ir nustatymo klausimas dar nėra įstatymų sureguliuotas, tol Didžiosios Lietuvos gyventojų sudarytų Klaipėdoj vedybų teisėtumas bus abejotinas.

---

*) Žiūr. mano straipsnį „Teisės" N. 15. „Privatinės tarptautinės teisės klausimas Lietuvos ir Latvijos šeimos teisėj 1—15 p.p.

M. Kavolis, tačiau, ne tik neabejoja del tokių vedybų teisėtumo, bet dar daro, mano manymu, visai klaidingą išvadą, esą „jeigu Lietuvoj turi juridinės galios Klaipėdos krašte sudarytos civilės jungtuvės, tai lygiai tokios pat juridinės galios Lietuvoj turi ir kitose valstybėse teisėtai sudarytos civilės jungtuvės".

Čia autorius, tur būt, visiškai užmiršo, kad tuo tarpu kai Didžiosios Lietuvos gyventojų Klaipėdos krašte sudarytų vedybų teisėtumas dar gali būti pagrįstas Klaipėdos konvencijos nuostatais, Lietuvos piliečių užsieny sudarytų vedybų teisėtumas konvencijomis negali būti pagrįstas, nes Lietuva su kitomis valstybėmis, išskyrus Latviją ir Estiją, jokių konvencijų teisiog ar neteisiog šiais klausimais nėra sudariusi.

VII skyriuj autorius gana nuodugniai išnagrinėja bažnytinių tikybos atžvilgiu mišrių vedybų klausimus (21—25 p.p.). Jo šiais klausimais surinkta ir susistematizuota medžiaga turi labai didelės vertės tiek teisininkui teoretikui, tiek praktikui. Bendrai, praktikos klausimais autorius savo pastabose, įdėtose rašinio gale, cituoja visą eilę mūsų Apygardos ,Teismų ir Vyriausiojo Tribunolo sprendimų, kas, žinoma, šį darbą daro ypačiai vertingą. Negalima neprisidėti prie M. Kavolio galutinės išvados (26 p.), kad „taip, kaip dabar yra, likti negali". Metrikacijos sutvarkymo ir vedybų teisės peržiūrėjimo klausimas negali būti atidėtas tolesniam laikui, nes tai būtų „meškos patarnavimas", susijęs net su baudžiamųjų bylų šioj srity padauginimu.

Šiems žodžiams negalima nepritarti. Reikia tik palinkėti, kad M. Kavolio darbas pasiektų savo tikslą, būtent, kad jo iškeltieji klausimai būti kuo greičiausiai išspręsti.

G. Rutenbergas.

Iš Teisininkų Draugijos 1929 metų apyskaitos.

A. **Kasa.** *Pajamos*: iš 1928 metų liko 33,891.12
Narių mokesnio . . . . . 490.—
Už parduotus Draugijos spausdinius 5,017.21
Einamosios sąskaitos $^0/_{00}/_0$ . . 1,480.88
Viso 40,879.21

Išlaidos: spausd.: a) „Teisės" dviejų Nr. 5,049.—
b) Teisin. kalendoriaus 3,057.—
„Teisės" redakcija, honorarai, kalbos taisymas, korektūra... 3,699.04
Esmein'o veikalo vertimas (avansai) 2,677.75
Premijos už laimėtus konkursus 2,500.—
Išlaidos, padarytos sąryšy su ruošiamu spaudai teismų jubiliejinio leidinio . . . . . 500.—
Smulkios išlaidos 284.72
Viso 17,767.51

1930 m. sausio 1 d. kasoje liko 23,111.70, kurie padėti Kooperacijos Banke (ein. sąsk. Nr. 344).

B. **„Teisės" Redakcija.** 1929 metais išleista „Teisės" du numeriu (15 ir 16) ir skyrium priedas p. Geco: „Skolininkų neišsigalėjimas ir bankrotas"; be to, išleistas 1930 metams kalendorius (450 egz.). 1929 metais parduota „Teisės" 539 egz., 310 kalendorių, 12 egz. priedo (skyrium) ir 39 egz. „Paveldėjimo įstat.". Iš viso gauta 5448 lt. 35 cent. Išlaidų (pašto) padaryta 113 lt. 94 c. Likusieji 5334 lt. 41 c. įduoti draugijos kasininkui.

Mokslo darbų konkurso rezultatai.

Iš 15 konkursinių tėmų, paskelbtų „Teisės“ Nr. 15, buvo parašyti ir pristatyti konkursui tik du veikalu: 1) Lietuvos jūrų teisė ir 2) Globa ir jos organai civilinėje srityje. Pirmąjį veikalą Valdyba nepriėmė į konkursą, kadangi pasirodė per trumpas (priešingas konkurso sąlygų punktui *a*). Į jury antrajam veikalui įvertinti Valdybos buvo išrinkti: prof. V. Mačys, prof. S. Bieliackinas ir Vyr. Tribunolo Pirmininko Padėjėjas M. Čepas. Tam veikalui, kurio autorius pasirodė esąs pris. adv. V. Burkevičius, jury pripažino tik trečią premijos dalį, būtent 500 litų.

Draugijos Valdyba.

Vyriausiojo Tribunolo praktika.

I.

Civ. Proc. įst.

180 str. Civil. Proceso 180 str. apskritai draudžia Apygardos Teismams pavesti įrodymų tikrinimą tam Taikos Teisėjui, kurio sprendimu skundžiamasi, bet Teismas vis delto gali tatai daryti, jei šalys nereiškia savo nesutikimo, o tą nesutikimą jos gali pareikšti ne vėliau, kaip per tris dienas nuo Teismo nutarimo įrodymų tikrinimo klausimu.

(*V. Trib. B. Susir. 1929—X—24 d. nutarimas*).

II.

Baudž. Proc. įst.

177 str. Prie kasacijos skundo pridedamas tik vienas kasac. įkaitas (50 litų), vis tiek kiek asmenų tą skundą paduoda; bet jei vienoj byloj keli asmens paduoda skundą kiekvienas skyrium, tai prie kiekvieno skundo turi būti pridėtas ir kasac. įkaitas. (*V. Trib. Bendr. Susir. 1930—V—22 d. nutarimas*).

III.

1928 metų Amnestijos įst.

§ 2 p. 2a. Asmenims, nusikaltusiems B. St. 574, 581, 591, 592 ir 616 str., 1928 metų Amn. įst. § 2 p. 2a gali būt taikomas tik tada, jei tokie asmens pirmiau nebuvo padarę kurį nors nusikaltimą arba didįjį nusikaltimą (bet ne nusižengimą).

(*V. Trib. Bendr. Susir. 1930—II—6 d. nutarimas*).

IV.

Klausimai, iškelti T. Ministerio orderiais, einant T. Sutv. įst. 259 str., ir Vyr. Trib. išspręsti:

1. **Vedybų įst.:** a) Einant 1836 metų Vedybų Stat. 196 str. ir Civ. Įst. X t. 1 d. 74 str., vedybų tikrumą ir teisėtumą, kai vyras ir žmona yra nevienos krikščionių tikybos, sprendžia tos tikybos dvasinis teismas, kurios dvasininkas pirmas juodu yra sutuokęs; bet kai nevienos krikščionių tikybos vyras ir žmona vėliau tampa abudu vienos krikščionių tikybos, tai jųdviejų vedybų tikrumą ir teisėtumą sprendžia jųdviejų bendros tikybos dvasinis teismas. *(1930—II—23 d.).*

b) Suvalkų krašte 1825 metų Civ. Stat. 296 str. neveikia *(1930—II— 6 d.).*

c) Pavainikiai vaikai, kurie nebuvo tėvų pripažinti prieš vedybas, einant 1825 m. Civ. Stat. 298 str., arba per vedybas, einant 291 str., gali būti tėvų įteisinti, esant to statuto 291 ir 292 str. nurodytoms sąlygoms, prisitaikant prie tvarkos, nurodytos to paties statuto 140—142 str., Civ. Proc. įst. 1647—1652 str. ir Laik. mūsų teismų ir jų darbo sutv. įst. 17 str. *(1930—II—6 d.).*

2. **Žemės Reform. įst.** Miestų ir miestelių ribose esamieji žemės sklypai su trobesiais, kurie dvarų savininkų buvo naudojami miškų administracijai butais ir pasodomis aprūpinti, nėra nusavinti įvedamuoju Žemės Reformos įstatymu, bet jie turi būti laikomi nusavintais Žemės Reformos įstatymu, einant šio įstatymo § 1, 2, 9 ir 48, jei šie žemės sklypai sudaro nusavintų dvarų dalį ir neįskaityti dvaro savininkui į neliečiamąją Žemės Reformos įstatymo normą ir jeigu, be to, šie sklypai nuolat buvo naudojami nusavinto dvaro ūkio reikalams. *(1929—IX—12 d.).*

3. **Žyminis ir aktų mokesnis.** a) Taikos sutartys, padarytos teismo posėdy protokolų forma, kurios savo turiniu atatinka turto dokumentus, nurodytus Žyminio mok. įst. 51 str. 1 p., nurodytu šiame straipsny žyminiu mokesniu neapmokamos. *(1929—X—24 d.).*

b) Ligi išleisto 1925 m. liepos 4 d. (V. Ž. Nr. 197), „veikusių Lietuvoje piniginių vienetų pakeitimo litais įstatymo" notarai turėjo imti aktų mokesnio 9 litus, o po nurodyto įstatymo įsiteisėjimo — 15 litų. *(1929—X—24 d.).*

c) Įmokėtas į valstybės iždą aktų žyminis mokesnis už padarytus pas notarą pirkimo-pardavimo, dovanos arba įkeitimo aktus yra grąžintinas tais atsitikimais, kada tie aktai lieka Vyres-

niojo Notaro nepatvirtinti, bet šitas mokesnis negrąžinamas, jei aktas Vyresniojo Notaro buvo patvirtintas ir tik po to, einant Civ. Įst. (X t. 1 d.) 825 str., buvo Vyr. Notaro panaikintas, kaip neįvykęs del dalyvių atsisakymo. *(1930—II—13 d.).*

4. **Pripažinimo ir Kanceliarijos mok.** a) Pripažinimo (tvirtinis) mokesnis nuo nekilnojamųjų turtų, teismo nutarimu pripažintų nuosavybe del įsisenėjimo, išieškomas ta tvarka, kuri yra nustatyta valstybiniam palaikų mokesniui išieškoti. *(1930—V—30 d.).*

b) Kanceliarinis mokesnis negali būt apmokamas žyminio mokesnio ženklais. *(1930—V—30 d.).*

5. **Klaipėdos krašto tarnybinės bylos:** a) Bylos del tarnybinių nusikalstamųjų darbų, padarytų Klaipėdos krašto tarnautojų ir užgaunančių Lietuvos Valstybės suverenitetą, kada, pavyzdžiui, Klaipėdos krašto valdininkai, teisėjai arba prokurorai atsisako pildyti bendrus visai Lietuvai įstatymus ir jų tikros prasmės aiškinimą, kurį daryti Didžiosios Lietuvos įstatymais yra įgaliotas Vyr. Tribunolas, priklauso Didžiosios Lietuvos teismams. *(1930—VI—16 d.).*

b) **Nutarimas.** Lietuvos Respublikos vardu 1930 Vytauto Didžiojo metų vasario 20 dieną Vyriausiasis Tribunolas: Jo pirmininkas A. Kriščiukaitis, pirmininko padėjėjas M. Čepas, nariai: S. Petrauskas, P. Plümicke, A. Hesse, J. Staškevičius, J. Brazaitis, J. Rimša, P. Adomavičius, Č. Milvydas, Ig. Buika, su Valstybės Gynėju J. Kalvaičiu bendrajame susirinkime, Kaune, žiūrėjo pasienio policijos tarnautojų Vyganto ir Lenausko, kaltinamų Klaipėdos krašto B. St. 340 ir 343 str. str., bylą, del Vyr. Tribunolo Valstybės Gynėjo iškelto klausimo del bylos priklausomybės.

Vyriausiasis Tribunolas, išžiūrėjęs bylą, rado:

Izidorius Vygantas ir Eduardas Lenauskas, būdami Lietuvos Centro valdžios valdininkai ir eidami Klaipėdos krašto pasienio policijos pareigas, padarė grynai tarnybinį nusikaltimą, numatytą B. St. 676 str.

1929 m. lapkričio m. 11 d. Klaipėdos krašto Šilutės Priesėdų teismas, išžiūrėjęs bylą, Vygantą ir Lenauską už minėtą tarnybinį nusižengimą nubaudė: Vygantą vieneriais metais ir vienu mėnesiu ir Lenauską — vieneriais metais sunkiųjų darbų kalėjimo.

Tad kyla klausimas, ar byla, kurią išsprendė Klaipėdos krašto Šilutės Priesėdų Teismas, priklausė jam; šį klausimą Valstybės Gynėjas einant Teismų Sutv. Įst. 253 str. prašo išspręsti.

Pirmiausia reikia nustatyti, ar gali tokius klausimus spręsti Vyriausiojo Tribunolo bendrasis susirinkimas. Į tai reikia atsakyti teigiamai: Klaipėdos konvencija suteikė Klaipėdos kraštui autonomijos teisę, tarp kitko paliko ir buvusią teismų organizaciją. Tačiau, kaip aukščiausią instanciją visiems Klaipėdos krašto

teismams numatė Lietuvos Vyriausiąjį Tribunolą, kurio jurisdikcija apima visą Respublikos Teritoriją įimant ir Klaipėdos teritoriją (Klaipėdos Teritorijos Statuto 24 § 1 d.). Tiesa, Klaipėdos Teritorijos Statuto 24 § 2 d. sako, kad Vyriausiasis Tribunolas turės specialį skyrių, kuris susidės daugumoje iš teisėjų, priklausančių Klaipėdos Teritorijos Magistratūrai, ir kad šis skyrius spręs esamas Klaipėdos Teritorijos bylas. Tokiu būdu minėto 24 § 2 d. yra pilnai nustatyta Klaipėdos krašto Vyr. Tribunolo specialio skyriaus kompetencija, t.y. jis gali spręsti tik esamas Klaipėdos Teritorijos bylas. Kilus gi ginčui del bylos priklausomybės tarp Centro teismų ir Klaipėdos krašto teismų, šį ginčą, del aukščiau išdėstyto, gali išspręsti tik Vyriausiojo Tribunolo bendrasis susirinkimas, į kurį įeina ir Klaipėdos krašto Vyr. Tribunolo specialio skyriaus teisėjai. Kito organo, kuris išspręstų šį klausimą, nei Lietuvos Konstitucijoj, nei Klaipėdos Konvencijoj nėra numatyta ir tokio nėra. Be to, kadangi valstybėje visos bylos turi būti esamųjų teismų sprendžiamos būtinai iki galo ir valstybė be šitokio teismų sutvarkymo neįmanoma, tai reikia pripažinti, kad ir šiuo principu einant tik Vyr. Tribunolo bendrasis susirinkimas tokius ginčus gali išspręsti.

Į pati gi klausimą, kurį reikia šioj byloj išspręsti, būtent, ar gali Klaipėdos krašto autonominiai teismai spręsti bylas Centro valdžios valdininkų, kurie yra padarę tarnybinį nusikaltimą, reikia atsakyti neigiamai del šių samprotavimų: kaip jau aukščiau pasakyta, Klaipėdos kraštui suteikta plati autonomijos teisė, kurią vykdo savo organais. Centro Valdžiai palikta tik maža jos dalis, pav.: muitai, geležinkeliai, akcizas ir kiti. Į tas paliktas Centro Valdžiai sritis autonominė valdžia neturi jokių teisių, t.y. čia ji negali leisti įstatymų, valdyti ir teisti del grynai tarnybinių nusikaltimų, vadinasi, šioje srityje ji neturi visų trijų valdžios funkcijų. Tos funkcijos minėtose srityse kaip tik ir priklauso Centro Valdžiai. Kitaip ir negali būti; negalima juk prileisti, kad autonominė valdžia leistų įstatymus Klaipėdos krašte esančiai kariuomenei bei Centro valdininkams ir juos teistų už tarnybinius nusikalstamus darbus, o taipogi juos prižiūrėtų, kaip jie atlieka savo pareigas. Čia turime ginčą ne del teritorialinės bylų priklausomybės, bet del personalinės. Tad reikia pripažinti, jog Klaipėdos krašto teismas nebuvo kompetentingas spręsti bylą apie Izidorių Vygantą ir Eduardą Lenauską, nusikaltusius grynai tarnybiniu nusikaltimu, ir todel ši įvykusioji procesualinė klaida turi būti atitaisyta, nes toks sprendimas, kaip padarytas nekompetentingo teismo, negali įsiteisėti.

Remdamasis išdėstytu, išklausęs Valstybės Gynėjo nuomonės ir einant Teismų Sutv. Įst. 253 str., Vyriausiasis Tribunolas NUTARĖ: Šilutės Teismo 1929 metų lapkričio 11 dienos sprendimą, kaip padarytą nekompetentingo teismo, laikyti neturinčiu galios ir todel nevykdytinu; bylą grąžinti Valstybės Gynėjui, kad būtų duota jai tinkama eiga.

Oficialinis skyrius.

I.

Nauji įstatymai,

paskelbti Vyr. Žiniose:

Nr. 317 (1929—XII—30): Valstybės biudžeto 1929 m. įstatymo pakeit.

Nr. 318 (1929—XII—31): Vytautui Didžiajam minėti įstatymas.

Nr. 320 (1930—I—30): Geležinkelio Telšiai—Kretinga statybos įst.

Nr. 321 (1930—III—12): Karo invalidų pensijų įst.—Civ. įst. pakeitimas. — Vytauto Didžiojo komiteto statutas.

Nr. 322 (1910—III—21): Valstybės biudžeto 1930 m. įst.

Nr. 323 (1930—IV—7): Teisingumo Ministerijos etatų pakeit. — Žyminio mok. įst. pakeit.—Matų, saikų ir svarstyklių įst. pakeit.

Nr. 324 (1930—IV—16): Žemės Ūkio melioracijos įst. — Žemės reformos įst. pakeit.—Baudž. statuto pakeit.

Nr. 325 (1930—IV—26): Valstybės degtukų monopolio įst.

Nr. 326 (1930—V—10): Degtukų akcizo įst.—Neišieškotų mokesčių atleidimo įst.

Nr. 328 (1930—V—14): Nemokamo važiavimo geležinkeliais įst.—Švenčių ir poilsio įst.

Nr. 330 (1930—VI—7): Lietuvos Universiteto vardo įst.—Vytauto Didžiojo universiteto statutas.

Civilinių įstatymų pakeitimas.

(Įst. rink. X t. 1 d. 5 sk.)
(V. Ž. 1930—III—12 Nr. 321)

Civilinių įstatymų 1315 str. pakeičiamas taip:

Įpėdinystės turto dalybos gali būti padarytos geruoju, įpėdiniams susitarus, arba teismo keliu visiems įpėdiniams ar bet kuriam jų prašant.

Civilinių įstatymų 1317 str. žodžiai — „per 2 metus" išleidžiami.

Civilinių įstatymų 1318 str. panaikinamas.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Žemės reformos įstatymo pakeitimas.

(V. Ž. Nr. 83, eil. 721, Nr. 158, eil. 1118, Nr. 195, eil. 1323, Nr. 200, eil. 1351 ir Nr. 232, eil. 1509).
(V. Ž. 1930—IV—16 Nr. 324)

Žemės reformos įstatymas pakeičiamas šitaip:

§ 1. Punkto „c" žodžiai: „prieš karą" ir „jie patys ar jų vaikai ištikimai tebetarnauja ar tarnavo Lietuvos kariuomenėje" — išleidžiami.

Punktas „d" išleidžiamas.

§ 2^1. Skaitmuo „80" pakeičiamas skaitmeniu „150" ir žodžiai: „1920 metų liepos mėn. 2 dienos" pakeičiami žodžiais: „1922 metų balandžio mėn. 3 dienos".

§ 2^2. Skaitmens „80" pakeičiami skaitmenimis „150".

§ 2^3. §-as papildomas šiuo posmu:

Jei tokie kariai savanoriai, skelbiant Žemės reformos įstatymą, buvo vedę žmonas, tai jie naudojasi šio §-o nurodytomis teisėmis ir tų savo žmonų žemėse.

Šituo paragrafu paliekamų 80 ha skaičiun gali būti grąžinta ligi 25 ha miško iš tų ūkių nusavinto miško.

§ 5. Pirmajame posme žodis „žemdirbiams" išleidžiamas.

Antrasis posmas pakeičiamas šitaip:

Lauko žemė tegali būti parduodama šio įstatymo 71 § nurodytiems asmenims ir tame pat §-e nurodyta sąlyga. Miškai gali būti parduodami bet kam plotais, tinkamais miško ūkiui vesti.

Trečiajame posme žodžiai: „a ir b punktai" pakeičiami žodžiais: a, b ir c punktai".

Be to, §-as papildomas šitokiu nauju posmu:

Svetimšalių neparduotus miškus gali nupirkti valstybė Miškų Statuto (Įst. Rink. VIII t.) str. 172 numatyta tvarka.

Šiuo atveju miškas kainojamas 1899 m. gegužės mėn. 28 d. Žemdirbystės ir Valstybės Turtų Ministerio patvirtintomis taisyklėmis valdžios per Miškų Departamentą įgyjamiems ir nusavinamiems miškų ūkiams kainoti.

§ 6. §-as pakeičiamas šitaip:

Privatinis savininkas, kurio žemė nusavinama, turi teisę patsai nurodyti tą žemės plotą, kurį jis pasirenka nenusavinamajai žemės normai.

Nenusavinamosios normos skaičiun jis turi teisę gauti Žemės roformos įvedamuoju įstatymu (V. Ž. Nr. 45, eil. 454) nusavinto iš jo miško ligi 25 ha, jei to miško grąžinimas neardo valstybės vedamo miško ūkio, arba ir daugiau kaip 25 ha, kai grąžinami išmėtyti tarp laukų arba netinkami miško ūkiui miško plotai.

Savininkui paliekamos žemės ir grąžinamo miško sienas galutinai nustato žemės reformos vykdomoji įstaiga.

§-o pastaba išleidžiama.

§ 7. Antrasis posmas išleidžiamas.

§ 8. §-as išleidžiamas.

§ 9. Pastaboje skaitmenys „3“ ir „80 ha“ išleidžiami.

§ 11. Pastaba papildoma šiuo sakiniu:

Sis nuostatas taikomas ir tiems turtams, kurie nusavinti Zemės reformos įvedamuoju įstatymu (V. Ž. N. 45, eil. 454).

§ 12. §-as papildomas antra pastaba:

Jeigu šituo paragrafu grąžintina į bažnytinį fondą žemė būtų sunaudota žemės reformos reikalams, tai jos vietoje duodama tokios pat vertės žemė kitur.

§ 14. Pirmasis posmas pakeičiamas šitaip:

Prieš visus kitus pirmenybę gauti žemės turi tie ūkininkai arba jų tiesioginiai įpėdiniai, iš kurių po 1861 metų žemės buvo atimtos ir priskirtos prie dvaro, jei jie atatinka nurodytas šio įstatymo 13 § sąlygas, ir jeigu jie žemės reformos vykdomųjų įstaigų nustatytu laiku, prieš pradedant dvaro žemių skaldymo darbus, pareikš norą gauti žemės. Tokiomis pat pirmenybės teisėmis naudojasi rusų valdžios konfiskuotų po 1863 metų sausio mėn. 1 dienos žemių buvę savininkai arba jų tiesioginiai įpėdiniai.

Pastabos antrojo punkto žodžiai: „patys ar jų vaikai ištikimai tebetarnauja ar yra tarnavę Lietuvos kariuomenėje ir“ — išleidžiami.

§ 15. §-as papildomas šiuo posmu:

Sitomis normomis gali gauti žemės ir kariai savanoriai amatininkai.

§ 16. Antrasis posmas išleidžiamas.

§ 18. Punkto „a“ žodžiai: ne mažiau kaip 3 hektarai“— išleidžiami.

Punktas „c“ papildomas tokiais žodžiais: „ir kitoms socialinės bei visuomenės reikšmės įstaigoms“ be to, išleidžiamas žodis: „ir“.

Punktas „g“ papildomas šiuo sakiniu:

Senoms parapijoms, turinčioms mažiau kaip 2000 narių, gali būti duodama žemės, bet ne daugiau kaip po 4 ha.

Pastaba papildoma šiuo posmu:

Reikalams, nurodytiems p. „g“, žemės duodama be išperkamųjų mokesčių. Nesumokėti ligi šiol išperkamieji mokesčiai už duotą p. „g“ žemę nebeimami.

Pastaba antra pakeičiama šitaip:

Pieno perdirbimo bendrovėms gali būti duodama žemės nuosavybėn už išperkamuosius mokesčius (24 §).

§ 31. §-as papildomas šitokiu penktu punktu:

5. Vyties Kryžiaus ordeno I rūšies kavalieriai, bežemiai ir mažažemiai, ypatingai pasižymėję kovose su Lietuvos priešais.

Kiekvieno tokio Vyties Kryžiaus ordeno kavalieriaus nuopelnų svarbumą įvertina Krašto Apsaugos Ministeris tam tikru liudijimu.

§ 37. §-as išleidžiamas.

§ 50. §-as papildomas šiuo posmu:

Sklypams prie geležinkelių stočių, prie miestų ir miestelių, kurių gyventojų skaičius nesiekia 2000, išperkamieji mokesčiai nustatomi laikantis šio įstatymo 24 § normų.

Šitos normos taikomos ir tiems šios rūšies sklypams, kuriems jau išduoti nuosavybės dokumentai (51 §).

Trečioji pastaba pakeičiama šitaip:

Gavusieji šiuo §-u žemės neturi teisės be Žemės Ūkio Ministerio sutikimo jos perleisti, įkeisti arba išnuomoti ligi sumokėdami už gautąją žemę išperkamuosius mokesčius ir ligi grąžindami valstybės išduotas paskolas.

Gavusieji žemės be išperkamųjų mokesčių ir sumokėjusieji už gautąją žemę išperkamuosius mokesčius, grąžinę valstybės išduotas paskolas, yra laisvi nuo draudimo tą žemę įkeisti arba išnuomoti, bet per dešimtį metų nuo nuosavybės dokumentų gavimo dienos gali tą žemę perleisti į kitas rankas, tik Žemės Ūkio Ministerijai leidus.

§ 54^1. Antrasis posmas pakeičiamas šitaip:

Šituo paragrafu įsigytai žemei Žemės reformos įstatymas taikomas taip, lyg ji būtų įgijėjui priklausiusi skelbiant tą įstatymą.

§ 54^2. §-as išleidžiamas.

§ 57. §-as pakeičiamas šitaip:

Kolonistams arba jų įpėdiniams, kurių žemės paimtos šio įstatymo § 1 „c" ir „d" punktais, grąžinami jų sumokėti už žemę pinigai ir atlyginamos trobesių pastatymo ir pagrindinių žemės ūkio pagerinimų išlaidos (61 §).

Kolonistams, įgyvendintiems konfiskuotose po 1863 metų žemėse, kurie neturi įrodymų, kiek jie yra iš tikrųjų sumokėję už žemę išperkamųjų mokesčių rusų valdžiai, gali būti grąžinta ligi 50% žemės perleidimo kainos, pažymėtos jų žemės gavimo dokumentuose; nesant dokumentų žemės perleidimo kaina nustatoma pagal išpirkimo kainas kitų ūkininkų žemių toje pat apylinkėje.

Grąžinant kolonistams jų sumokėtus už žemę pinigus, vienas rusų rublis laikomas lygus penkiems litams.

Šitos išlaidos atlyginamos gyvais pinigais 59 § pastaboje nurodyta tvarka.

§ 59. Pastaba papildoma šiuo posmu:

Už nusavintą šio įstatymo 52^2 § žemiau 80 ha žemę vietoj atlyginimo pinigais gali būti duotas buvusiam savininkui trūkstamas plotas jo nusavintu mišku arba lygios vertės žeme kitur. Skolos ir kiti suvaržymai, kurie sunkina šio įstatymo 52^2 § paimtąją žemę, pereina duodamai vietoj atlyginimo pinigais žemei.

Be to, §-as papildomas šitokia antra pastaba:

Kol nėra išleisti § 62 numatyti pasižadėjimo lakštai, išimtinais atsitikimais Ministerių Kabinetui nutarus už nusavintą virš 80 ha žemę gali būti savininkui atlyginta tam tikru valsty-

binės žemės ar miško plotu arba pinigais atskirai su kiekvienu savininku susitarus. Sutartį su savininku sudaro Žemės Ūkio Ministeris ir tvirtina ją Ministerių Kabinetas.

§ 65. §-as pakeičiamas šitaip:

Valstybei priklausomi išparceliuotų ūkių centrai ir netinkami parceliuoti žemės plotai gali būti parduodami iš varžytynių tiems Lietuvos piliečiams ir emigrantams lietuviams, kurie patys arba jų tėvai ar seneliai verčiasi ar vertėsi žemės ūkiu, arba dirba ar dirbo žemės ūkyje. Tinkamą pramonės reikalams žemę gali pirkti visi Lietuvos piliečiai ir emigrantai lietuviai.

Žemės Ūkio Ministeris, susitaręs su Valstybės Kontrolierium, gali leisti parduoti žemę be varžytynių.

Pardavimo kainos sumokėjimas gali būti išdėstytas, skaitant 5% metams už nesumokėtą skolos dalį, jei žemė parduota žemės ūkiui, ir 6%, jei žemė parduota pramonės reikalams.

Ypatingai pasižymėjusiems kovose su Lietuvos priešais kariams žemė gali būti parduodama be varžytynių išdėstant skolą ligi 15 metų ir be procentų Ministerių Kabineto nutarimais.

Žemei parduoti tvarką nustato ir pardavimus tvirtina Žemės Ūkio Ministeris.

§ 70. §-o gale įrašomas žodis „nemokamai".

§ 71. §-as pakeičiamas šitaip:

Iš privatinių savininkų, kurių žemė Žemės reformos įstatymo neliečiama arba to įstatymo (1, 2, 3, 6, 10, 12 ir 11 §§) ar Nenusavinamos normos įstatymo (Vyr. Žin. Nr. 313) paliekama, o taip pat ir iš iždo (Zem. ref. įst. 65 §), gali žemės įsigyti tie, kurie patys arba jų tėvai ar seneliai verčiasi ar vertėsi žemės ūkiu, arba dirba ar dirbo žemės ūkyje, ir ta sąlyga, kad į vienas rankas su tariamąja žeme nepatektų daugiau kaip 150 ha.

§ 72. Pirmajame posme žodžiai: „rūmai ir parkai" pakeičiami žodžiais: „ir rūmai, turį istorinės reikšmės".

Antrasis posmas išleidžiamas.

§ 76^1. Tarp žodžio „ikeisti" ir žodžio „ar" įrašomi žodžiai: „Žemės reformos įvedamąjį įstatymą".

Zodis „trečiųjų" pakeičiamas žodžiu „kitų".

§ 77. Žodžiai: „išskyrus §§ 3, 6 ir 8" ir žodžiai: „išskyrus §§ 6 ir 8" — išleidžiami.

Žemės reformos įstatymas papildomas šiais §§:

§ 2^4. Jei skelbiant Žemės reformos įstatymą, buvusią bendroje nuosavybėje žemę jos savininkai valdė nuo vienas kito atskirai, tai tokių savininkų žemė imama, paliekant kiekvienam jos savininkui ligi 80 ha žemės. Taip pat paliekama ligi 80 ha žemės savarankiškai valdžiusiam atskirą žemės ūkį, kad ir neatidalytam formališkai savininko įpėdiniui.

§ 6^1. Į paliekamą savininkui nenusavinamą žemės normą nepaskaitomi viešojo naudojimo keliai, pustomieji smėlynai ir nenaudojamos pagraužės.

§ 6^2. Asmeniui, kuriam nusavinus miškus, žemės nebeliko, grąžinama 80 ha nusavinto iš jo miško, o kuriam liko mažiau kaip 55 ha, grąžinama miško tiek, kiek reikia jo turimajai žemei ligi 80 ha papildyti.

§ 6^3. Nenusavinamosios žemės normos plote esą trobesiai paliekami nenusavinami; jeigu tame plote kai kurių ūkiui reikalingų trobesių nėra arba yra jų per maža, tai leidžiama savininkui trūkstamą ligi Žemės Ūkio Ministerio nustatytos normos trobesių kiekį paimti iš nusavinamos jo žemės.

§ 6^4. Asmeniui, kurio žemė yra nusavinta Žemės reformos įvedamojo įstatymo 2 § (V.Ž. Nr. 45, eil. 454), iš tos žemės, išskyrus majoratus ir rusų caro ar jo valdžios dovanotąsias žemes, grąžinama nuosavybėn ligi 80 ha su trobesiais ir inventoriumi, jei šitas turtas dar nesunaudotas žemės reformos reikalams.

§ 6^5. Pilniesiems nariams ir dalininkams buvusios lietuvių bendrovės, kuri prie rusų valdžios supirkinėjo dvarus ir kolonizavo juos lietuviais, iš tos bendrovės faktiškai nupirktų ar užpirktų dvarų skiriama be atlyginimo ligi 150 ha lauko žemės arba miško. Ši žemė skiriama jiems bendron nuosavybėn proporcingai jų įdėtiems į bendrovę kapitalams ir tos buvusios bendrovės sutartimi nustatytomis sąlygomis.

§ 6^6. Asmeniui, iš kurio Žemės reformos įvedamuoju įstatymu (V. Z. Nr. 45, eil. 454) yra nusavinta tokia žemė, kuri rusų valdžios buvo nupirkta iš privatinių asmenų ir atiduota minėtojo asmens pirmatakams valdyti majorato teisėmis, gali būti sugrąžinta iš tos žemės ligi 80 ha lauko arba miško.

§ 6^7. Žemės reformos įvedamuoju įstatymu (V. Ž. Nr. 45, eil. 454) nusavintieji atvirieji vandenys ir ežerai grąžinami jų buvusiam savininkui ligi 150 ha ploto, jei grąžinimas nėra žalingas valstybiniam vandenų ūkiui; šis plotas nepaskaitomas į nenusavinamąją žemės normą.

Savininkui, kuris, skelbiant Žemės reformos įstatymą, žemės neturėjo arba turėjo mažiau kaip 80 ha, grąžinami visi nusavinti iš jo atvirieji vandenys ir ežerai.

§ 6^8. Žemės savininkui, kuris, skelbiant Žemės reformos įstatymą, žemės jau neturėjo dėliai to, kad jo žemės dalis buvo paimta Įstatymu kariškiams žeme aprūpinti, o kita dalis buvo nusavinta Žemės reformos įvedamuoju įstatymu, gali būti grąžinta nuosavybėn Žemės reformos įstatymo nenusavinamos žemės normos skaičiun ligi 150 ha nusavintos iš jo Žemės reformos įvedamojo įstatymo § 2 žemės, jei Įstatymu kariškiams žeme aprūpinti paimtoji iš jo žemė buvo tokia, kuri žemės reformos įvedamojo įstatymo 2 §-u būtų nenusavinta, ir jei Žemės reformos įvedamojo įstatymo 2 §-u nusavintoji iš jo žemė yra jam išnuomota žemės ūkio kultūros reikalams (§ 18 p. „b").

§ 32^1. Savo noru įstojusiam Lietuvos kariuomenėn ligi 1921 metų sausio 1 dienos kariui ir, jam mirus, jo šeimai, žuvusio kovose su Lietuvos priešais kario šeimai ir 1863 metų

tremtinio įpėdiniams, kurie yra gavę šiuo įstatymu žemės, gali būti duota pašalpų pinigais arba natūra ligi 2400 litų vertės.

Anksčiau išduotos šiame paragrafe pasakytiems asmenims paskolos (32 §) ligi 2400 litų didumo paverčiamos pašalpomis.

§ 32^2. Numatytos 32^1 § pašalpos gali būti duodamos ir tame pat § nurodytiems kariams savanoriams, gavusiems šio įstatymo 50 § sąlygomis žemės miestų ir miestelių srityse trobesiams pasistatyti, jei jie nėra gavę žemės žemės ūkiui kurti.

§ 36^1. Ūkininkų faktiškai valdomoji dvaro žemė, su kuriuo dvarų ūkininkai prie rusų valdžios vedė bylas apie pripažinimą jiems teisių gauti to dvaro žemės nuosavybėn 1861 metų vasario 19 d. įstatymu, laikoma tų ūkininkų nuosavybe, be išperkamųjų už tą žemę mokesčių, kiekvienam jo valdomas to dvaro žemės plotas su augančiais medžiais, jei ir skelbiant Žemės reformos įstatymą, jie faktiškai tą žemę valdė.

Žemėms, į kurias ūkininkai turi servituto arba bendras su dvaru ganiavos teises, ir žemėms, kurios bus pripažintos reikalingomis valstybei arba turinčiomis istorinės reikšmės, šitas paragrafas netaikomas.

§ 51^1. Išdavus žemės nuosavybės aktus (51 §), šios žemės sienos ir toms sienoms vietoje pažymėti pastatytieji matavimo ženklai įgyja Žemės tvarkymo įstatymo 30 ir 31 §§ nustatytą reikšmę.

§ 53^1. Asmenys, kuriems nusavinta žemė buvo išnuomota šio įstatymo 53 §, nuomos mokestį valstybei moka nuo tos dienos, kurią žemės reformos vykdomosios įstaigos tą žemę jiems išnuomojo.

Šio įstatymo 48 § nurodyti miestų ir miestelių nuomininkai nuomos mokestį valstybei moka nuo „Įstatymo miestų ir miestelių sienose ir jų pirmosios zonos srityje valstybės ir nusavintoms činšo ir nuomos teisėmis valdomoms žemėms sutvarkyti“ (V. Ž. Nr. 226, eil. 1475) veikimo pradžios, o činšininkai ir neterminiai nuomininkai, kurie to įstatymo 5 § gauna savo valdomas žemes nuosavybėn be išperkamųjų mokesčių, už praėjusį laiką činšo ir nuomos mokesčio valstybei nemoka.

§ 54^3. Leidžiama sudaryti perleidimo bei įgijimo aktai del žemių, kurioms taikomas Žemės reformos įvedamojo įstatymo 2 §, ir kurios ligi Žemės reformos įstatymo paskelbimo dienos buvo notariniais aktais užparduotos arba parduotos, bet perleidimo bei įgijimo aktai dar nėra baigti, jei tais aktais perleidžiama žemė žemdirbiams ne didesniais kaip 80 ha plotais.

§ 65^1. Žemės Ūkio Ministerijos globojamos privatinių asmenų nenusavinamos žemės, išėjus dešimčiai metų nuo paėmimo globon dienos, gali būti parduotos iš varžytynių šio įstatymo 65 § nustatyta tvarka, sudedant gautus už parduotą žemę pinigus valstybės iždė globojamųjų žemių savininkų depozite.

§ 76[2]. Žemės Ūkio Ministeris nekelia teismuose bylų dėl aktų, kuriais Žemės reformos įstatymu nusavintos žemės, išskyrus žemes miestų sienose, dėl valdymo įsisenėjimo apsaugos tvarka teismų jau pripažintos įvairių asmenų nuosavybe ne didesniais kaip 80 ha plotais; jau iškeltos dėl tokių aktų bylos nutraukiamos.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Baudžiamojo statuto pakeitimas.

(V. Ž. 1930—IV—16 Nr. 324).

Baudžiamasis statutas papildomas šiuo straipsniu:

261[1]. Kas nusižengė:

1) tyčiomis neatlikęs jam uždėtos prievolės laikyti žemės ūkio melioracijos įstatymu padarytus melioracijos įtaisymus,

2) gadinęs tokios melioracijos įtaisymus,

3) sutrikdęs tokių melioracijos įtaisymų veikimą, tas, jei nėra už tai skaudžiau baustinas, yra baudžiamas bauda ligi 250 litų.

A. SMETONA
Respublikos Prezidentas.

J. TŪBELIS
Ministeris Pirmininkas.

Taikos Teisėjų ir Teismo Tardytojų ženklui dėvėti taisyklės.

(Laikinojo Lietuvos Teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymo pakeitimas Vyr. Žin. Nr. 284).

§ 1. Taikos Teisėjas įeina į posėdžių salę ir išeina iš jos užsidėjęs retežį su ženklu.

§ 2. Taikos Teisėjas dėvi ženklą: spręsdamas bylas, prisaikindamas ir klausinėdamas liudininkus posėdžių salėje ir vietoje, darydamas vietos apžiūrėjimą bei tyrimus per apylinkės žmones, surašydamas protokolą ir viešai skelbdamas nutarimus bei sprendimus.

§ 3. Taikos Teisėjas, eidamas visas kitas tarnybos pareigas ir skelbdamas savo kabinete bei raštinėje nutarimus atskiriems asmenims, kaip del kardomos priemonės nustatymo, ieškinio apdraudimo ir kit., ženklo nedėvi.

§ 4. Teismo Tardytojas dėvi ženklą, atlikdamas tardymą ir kitus tardymo veiksmus savo kameroje ir kitose viešose patalpose bei privačiuose butuose, dalyvaujant kaltinamiesiems, liudininkams, žinovams bei kviestiniams. Atliekant tardymo veiksmus vietoje, ženklas dėvimas: darant vietos apžiūrėjimą, atliekant kvotą per apylinkės žmones, surašant vietos apžiūrėjimo protokolą ir jį skelbiant.

AL. ŽILINSKAS
Teisingumo Ministeris.

II.

Respublikos Prezidento įsakymai:

Paskirti: Vyr. Tribunolo V. gynėjo pad. *Karolis Žalkauskas* ir Kauno Apyg. Teismo Pirmin. pad. *Julijonas Boreiša* — Teisingumo Ministerio Tarybos Nariais antraeilėms pareigoms eiti — pirmasis nuo 1929 m. rugp. 16 d., o antrasis nuo 1929 m. lapkr. 15 d. (įsak. Nr. 271 ir 491); Aleksoto nuov. T. Teisėjas *Elena Jackevičaitė* — Marijampolės Apyg. Teismo Nariu nuo š.m. sausio 10 d. (įsak. Nr. 17); Kybartų nuov. T. Teisėjas *Vladas Girštautas* — Marijampolės Apyg. Teismo Nariu nuo š. m. birželio 1 d. (įsak. Nr. 255).

Atleisti iš tarnybos: Marijampolės Apyg. Teismo Pirm. Pad. *Juozas Stankūnas*, del ligos, nuo š. m. sausio 1 d. (įsak. Nr. 8); to paties teismo Narys *Borisas Tolstojus* — del jo paties prašymo — nuo š.m. gegužės 20 d. (įsak. Nr. 248).

III.

Teisingumo Ministerio įsakymai:

Paskirti: e. T. Ministerijos referento par. *Steponas Stonis* — Aleksoto nuov. T. Teisėju nuo š. m. sausio 16 d. (įsak. Nr. 8); Kauno Apyg. Teismo neetatinis teismo kand. *Mečislovas Reikalas*—Telšių nuov. T. Tardytoju nuo š.m. kovo 10 d. (įsak. Nr. 52); Kauno Apyg. T. svarbesnėms byloms T. Tardytojas *Vytautas Žostautas* — Kauno III nuov. T. Teisėju nuo š.m. balandžio 15 d. (įsak. Nr. 92); Rokiškio I nuov. T. Tardytojas *Juozas Žilinskas* — Kauno Apyg. T. svarbesnėms byloms T. Tardytoju nuo š.m. balandžio 15 d. (įsak. Nr. 93); Marijampolės Apyg. T. vyr. kand. *Jurgis Jazbutis* — Ukmergės I nuov. T. Tardytoju nuo š.m. gegužės 1 d. (įsak. Nr. 104); Utenos II nuov. T. Tardytojas *Povilas Kubilius* — Panevėžio Apyg. T. V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. gegužės 1 d. (įsak. Nr. 108); Šiaulių Apyg. T. vyr. kand. *Volfas Lurje* — Grinkiškio nuov. T. Tardytoju nuo š.m. gegužės 1 d. (įsak. Nr. 114); Kauno Apyg. Teismo jaun. kand. *Leopoldas Murelis* — Kalvarijos nuov. T. Teisėju nuo š.m. birželio 10 d. (įsak. Nr. 161).

Perkelti: Marijampolės Ap. T. V. Gynėjo Pad. *Petras Valičenka* — Kauno Ap. T. V. Gynėjo Padėjėju nuo š.m. balandžio 1 d. (įsak. Nr. 73); Vilkaviškio nuov. T. Teisėjas *Nikodemas Mackevičius*—į Kybartų nuov. nuo š.m. birželio 10 d. (įsak. Nr. 159); Seinų nuov. T. Tardytojas *Silvestras Šimulionis* — į Naumiesčio nuov. nuo š.m. birželio 1 d. (įsak.

Nr. 154); Kalvarijos nuov. T. Teisėjas *Jonas Giedrikas* — į Vilkaviškio nuov. nuo š.m. birželio 10 d. (įsak. Nr. 160); Rokiškio II nuov. T. Tardytojas *Mykolas Janilionis* — į Rokiškio I nuov. nuo š.m. liepos 1 d. (įsak Nr. 186).

Išbrauktas iš tarnautojų skaičiaus miręs Kauno III nuov. T. Teisėjas *Stasys Gerubavičius* nuo. š.m. kovo 11 d. (įsak. Nr. 66).

Įsteigta *Naumiesčio* (Šakių apskr.) teismo tardytojo nuovada nuo š.m. birželio 1 d. Į tą nuovadą priskirti: iš Šakių nuov. — Naumiesčio miestas ir Bublelių, Griškabūdžio, Žvirgždaičių ir Barzdų valsčiai, ir iš Vilkaviškio nuovados: Kybartų miestas ir valsčius, Virbalio miestas ir Žaliosios valsčius (įsak. Nr. 153).

Panaikintos: 1) *Seinų* teismo tard. nuov. nuo š.m. birželio 1 d. Tos nuovados valsčiai — Kapčiamiesčio, Leipalingio, Veisėjų ir Šventežerio priskirti prie Alytaus II nuovados, o Būdviečio, Kučiūnų, Lazdijų, Punsko ir Rudaminos — prie Marijampolės II nuov. (įsak. Nr. 152).

2) *Rokiškio II* teism. tard. nuovada nuo š.m. liepos 1 d. Tos nuovados valsčiai priskirti prie Rokiškio I nuov. (įsak. Nr. 185).

Pavadinama: nuo š.m. gegužės 1 d. Varnių taikos teismo nuovada—*Užvenčio* taikos teismo nuovada su jos buveine Užvenčio miestely (įsak. Nr. 76).

Klaidos atitaisymas.

D. Geco rašiny **„Skolininkų neišsimokėjimas ir bankrotas“** („Teisės“ Nr. 16 priedas) 37 pusl. 18—19 eilutėse (nuo apačios) vietoj *„jungti... abi bankroto rūšis, turinčias įvairias sukčiavimo formas“* turi būti *„jungti... abi bankroto rūšis su įvairiomis sukčiavimo formomis“*.

Atsiųstos Redakcijai knygos.

1. *Prof. A. Janulaitis.* **Užnemunė po Prūsais** (1795—1807). Istorinis teisės ir politikos tyrinėjimas. 1928 m. 1—404 p.
2. *Max Weber.* **Ūkio istorija.** Universalinės ūkio ir visuomenės istorijos bruožai. Vertė Dr. J. Pajaujis. 1929 m. 1—308 pusl.
3. *Doc. Petras Šalčius.* **Koperatizmas.** Teoretiškas koperacijos judėjimo tyrinėjimas. 1929 m. 1—135 pusl.
4. *Liudvikas Gumplowicz.* **Sociologijos pagrindai.** Vertė Aug. Janulaitis. 1929 m. 1—343 pusl.
5. *Prof. A. Janulaitis.* **Napoleono Teisynas.** Jo atsiradimas ir veikimas Prancūzijoj, išsiplėtojimas svetur, o ypatingai Lietuvos Užnemunėje. 1930 m. 1—204 pusl.
6. *M. Kavolis.* **Bažnytinės tikybiniai mišriosios ir civilinės moterystės juridinė padėtis Lietuvoje.** 1930 m. 1—64 pusl.

Karo cenzūros leista. Redaktorius **A. Kriščiukaitis.**